

TÜRKÇE MESNEVİLERİN TERTİP ÖZELLİKLERİ

Yard. Doç. Dr. Ahmet KARTAL

Kırıkkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi

ÖZET

Mesnevî, aynı vezinde ve her beyti kendi arasında müstakilen kafiyeli olan nazım şekline verilen isimdir. Mesnevinin kökeni Arap şiirinin recez nevine dayanmaktadır. Arap edebiyatından İran edebiyatına, İran edebiyatından ise Türk edebiyatına geçmiştir. Kendi aralarında kafiyeli olan beyitlerden oluşan (aa / bb/ cc / çç / ...) mesnevî, beyit sayısı bakımından hiçbir kısıtlayıcı kurala bağlı değildir. İki beyitten başlayarak 20-30 beyte kadar olan kısa mesneviler yazıldığı gibi, binlerce beyit süren tarihler, uzun aşk hikâyeleri, şehrengizler, öğretici dînî, ahlâkî ve tasavvufî konular... da yazılmıştır. Bu çalışmada önce mesnevî nazım şekli hakkında kısa bilgi verilmiş, daha sonra Türkçe yazılan mesnevilerde görülen tertip özellikleri örneklerle incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler:

Mesnevi, Türk Edebiyatı, Türkçe Mesnevî

GİRİŞ

Mesnevî kelimesi Arapça "s n y" sülâsî (üçlü) kökünden türemiş ve "ikişer ikişer" mânâsına gelen "mesnen" kelimesinin bir nisbet şekli gibi görünmekle beraber Arapçada kullanılmamıştır (Ateş, 1988: 127). İhtikakı itibarıyla Arapça olan mesnevî tabiri, Farsçada taammüm etmiş ve daha sonra Türkçe'ye de geçmiştir (Çelebioğlu, 1999: 21).

Edebî bir istilâh olarak mesnevî, aynı vezinde ve her beyti kendi arasında müstakilen kâfiyeli olan nazım şekline verilen isimdir (Humâyî, 1370:156; Sîmâdâd, 1375:263).

Bu kelime özellikle Türk Edebiyatında Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin kısaca *Mesnevî* diye şöhret bulan *Mesnevî-i Ma'nevî'si* sebebiyle meşhur olmuş, hatta bundan dolayı bir nazım şekli olan hususiyetini hem geçmişte hem de bugün hatırlatmaz olmuştur. Nitekim Ahmed-i Eflâkî, *Ariflerin Menkabeleri* isimli eserinde bu durumu şu şekilde dile getirmektedir:

Yine bir gün son gelenlerin en faziletlisi Sa'îd-i Şehîd, Kadî Necmeddîn-i Taştî(Tanrının rahmeti onun üzerine olsun) ulular toplantısında şu lâtifeyi anlattı: Bütün dünyada, umumi olan üç şey vardı. Bu üç şey Mevlânâ'ya nisbet edildikten sonra özel bir mânâ aldı ve insanların münevverleri bunu hoş gördüler. Bunlardan biri, Mes-nevî'dir. Eskiden her (kafiyeli) iki mısraa mesnevî derlerdi; fakat zamanımızda mesnevî denilince akıla, hemen Mevlânâ'nın Mesnevî'si gelir. İkincisi eskiden bütün bilginlere Mevlânâ diyorlardı, fakat bugün Mevlânâ denilince Mevlânâ hazretleri anlaşılır. Üçüncüsü, her mezara türbe derlerdi. Bugün ise herhangi bir türbe anılsa veya söylenilse Mevlânâ 'nın kabri akla gelir (Ahmet Eflâkî, 1989:18).

Mesnevî şeklinin öteden beri eski İran şiirinden geldiği söylense de bu nazım şeklinin oluşumu, Arap şiirinin 'recez' nevine dayanmaktadır. Aruzun aynı adı taşıyan bahriyle nazmedilen 'recez', mısra uzunluğunda ve birbiri ile kâfiyeli kı-

sa beyitler halindedir. Umumiyetle kısa olan 'recez'ler, deveci ezgileri, savaşçıların birbirlerine meydan okumaları, kadınların muhâriplere serzenişleri, ninnileri vb. gibi ani ilhamların irticâlen ifadesinde kullanılmıştır. El-Ağleb b. Cûşem el-İclî (ö. 145/762), 'recez'i kaside tipinde dâhilî planı olan uzun şiirler haline dönüştürmüştür. Bu yeni tip recezler, 'urcûze' olarak adlandırılmıştır. Urcûzenin kullanılış sahası Abbâsî devrinin başlarından itibaren sınırlandırılarak hikâye, fıkra, tasvir, öğretici eserler vb. gibi bazı mevzulara tahsis edilmiştir. İşte mesnevî, bu urcûze şiir nevinden doğmuştur (Çetin, 1973: 65-8; 1991: 289).

Arapçada mesnevî tabiri kullanılmamış, bu şekildeki bir manzume veya esere kaside denmiş, bu kelime, müzdevic veya müzdevice sıfatı ile tavsif edilmiştir. Daha sonra bu sıfat asıl isim yerine kullanılmıştır (Ateş, 1988:128).

Kendi aralarında kâfiyeli olan beyitlerden oluşan (aa / bb/ cc / çç /...) mesnevî, beyit sayısı bakımından hiçbir kısıtlayıcı kurala bağlı değildir. İki beyitten başlayarak 20-30 beyte kadar olan kısa mesnevîler yazıldığı gibi, binlerce beyit süren tarihler, uzun aşk hikâyeleri, şehrengizler, öğretici dînî, ahlâkî ve tasavvufî konular... da yazılmıştır. Gerek beyitler arasında kâfiye bağlantısı bulunmaması gerekse beyit sayısının sınırlı olmaması, şairlerin işledikleri konuyu istedikleri kadar genişletmelerine imkân sağlamıştır. Ancak her beytin anlamının kendi içinde tamamlanması ve diğer beyitlere geçmemesi gerekmektedir. Beyitler arasında sadece konu birliğine dikkat edilmiştir (Ünver, 1986:432; İpekten, 1997: 59).

Beyit sayısında herhangi bir sınırlama olmadığı için mesnevide daima aruzun kısa kalıpları kullanılmıştır. Bu kalıplar şunlardır:

Hezec Bahrî:

Mefâ'ülün / mefâ'ülün / fe'ülün

(.---/ .---/ .--)

Mefülü / mefâ'ilün / fe'ülün

(--./ .-./ .--)

Remel Bahri:

Fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün
(-.-/-.-/-.-)

Fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilün

(Fâ'ilâtün) (fa'lün)
(..-/-.-/-.-)
(-.-) (-)

Serî Bahri:

Müfte'ilün / müfte'ilün / fâ'ilün
(-.-/-.-/-.-)

Hafif Bahri:

Fe'ilâtün / mefâ'ilün / fe'ilün
(Fâ'ilâtün) (fa'lün)
(..-/-.-/-.-)
(-.-) (-)

Mütেকârib Bahri:

Fe'ülün / fe'ülün / fe'ülün / fe'ül
(.-/-.-/-.-)

TÜRKÇE MESNEVİLERİN TERTİP ÖZELLİKLERİ

Belli bir konuyu işleyen, bağımsız bir kitap olarak yazılmış mesnevîlerin tertibi genellikle birbirine benzer. Bu genel tertipte üç ana bölüm bulunur:

- I. Giriş bölümü
- II. Konunun işlendiği bölüm
- III. Bitiş bölümü

Bununla birlikte, bazı ilk dönem mesnevîlerinde (XIII-XIV. asır), yukardaki bölümlerin kesin çizgilerle ayrılmadığı görülür (Ünver, 1986: 432).

Giriş Bölümü

Genellikle mesnevîlerin "giriş bölümü"nde şu bölümler bulunmaktadır:

Besmele: İslâmî geleneğe uygun olarak mesnevîler *besmele* ile başlar. Ancak Ahmedî'nin *Cem-şîd ü Hurşîd* (Ahmedî, 1975: 51), Elvân Çelebi'nin *Menâkıbu'l-kudsîyye fi Menâsibi'l-ünsîyye* (Elvan Çelebi, 1984: 1), Ali Şîr Nevâyî'nin *Lisânü't-tayr* (Ali Şîr Nevâyî, 1995), Niyâzi'nin *Mansûr-nâme* (Niyâzi 1994:103) gibi bazı mesnevîlerin *besmele* ile başlamadıkları da görülmektedir. *Besmele* her zaman mesnevînin başında yer alır. Bazen Şeyhî'nin *Hüsrev ü Şîrîn'i* (Şeyhî, 1980: 1) gibi Arapça, bazen de Hadî-dî'nin *Tevarih-i Âl-i Osman'ı* (Hadîdî, 1991: 1) gibi Türkçe yazılmış ilk beyitte "tahmîd"den sonra da geldiği görülür:

Bi-hamdi'l -vahidi 'l-ahadi'l-kadîmi
Ve bismillâhi zi'l-menni'l-azîmi
(Şeyhî 1980:1)

Dilâ hamd it kadîm-i lâ-yezâle
Di Bismi'llâh irür sözi kemâle
(Hadîdî, 1991:1)

Besmele, bazen Erzurumlu Darîr'in *Kıssa-i Yûsuf* (Erzurumlu Darîr, 1994: 134), Nâbî'nin *Hayriyye-i Nâbî(Nâbî, 1995:177)*, Elvân-ı Şîrâ-zî'nin *Gülşen-i Râz Tercüme'sinde* (Elvân-ı Şîrâ-zî: 1b) olduğu gibi mesnevî metninin dışında kalır. Bazen de Ahmedî'nin *İskender-nâme'si* (Ahmedî, 1983: 1b), Hilmi'nin *Bahru'l-kemâl'inde* (Hilmî, 1995:1) olduğu gibi mesnevînin ilk beyti olabilir. Bu ilk beyitteki *besmele* bazı mesnevîlerde vezne uymaz. Ancak diğer mısra ile kâfiyeli olduğundan, bir mısra gibi görülür:

Bismillâhi'r-rahmâni'r-rahîm
Matla'-ı ser-nâme-i nazm-ı kadîm
(Hilmî, 1995:1)

Bismillâhirrahmânirrahîm
Devha-i bustân-ı Kelâm-ı Kadîm
(Gelibolulu Âlî, 1998:55)

İlk beyitteki *besmele*'nin bazı mesnevilerde ise vezne uyduğu görülür:

Levh-i mahfuz üzre evvel ol kadîm
Yazdı bismillâhi'r-rahmâni'r-rahîm
(Şabanî, 1999: 9)

Bazı mesnevilerde ise, kurallı okunuşu bozularak vezne uydurulmuştur:

Zikr-i bismillâhi rahmani'r-rahîm
Kamu nesne bizegidür iy hakîm
(Ahmedî, 1983:1b; Ünver, 1986:434)

Şairlerin bazen mesnevilerine müstakil olarak "eûzü bi'llâhi mine's-şeytânî'r-racîm bismillâ-hi'r-rahmani 'r-rahîm" ile başladıkları da görülmektedir (Baba Yûsuf, 2000:1). Bu durum vezne uymadığı hâlde birbirleriyle kâfiyeli olduğu için bir beyit gibi görülür.

Bazen şairlerin Şükrî-i Bitlisî'nin *Selîm-nâme*'sinde olduğu gibi mesnevilerinin ilk beytinde, söze "bismillâh" ile başlama dileklerini dile getirdikleri de görülmektedir. Çünkü söz "ismu'llâh" ile şeref bulur.

Başlayalum sözni bismillâh ile
Kim şeref dapar söz ismu'llâh İle
(Şükrî-i Bitlisî, 1997:47)

Esere besmele ile başlanmazsa, eser sona ermez ve yok olur. Bundan dolayı mesnevînin "unvanının" "ismu'llâh" olması gerekmektedir:

İstersen eger reh-i hüdayı
Gel zikr idelüm dilâ Hudâyı
Bî-besmele başlanursa defter
Encamını bulmaz olur ebter
(Yenipazarlı Vali, 1996:159)
Çün ismu'llâh ola 'unvân-ı defter
Gerek kim tâ ebed olmaya ebter
(Hamdullah Hamdî, 1b)

Bazen de Ali Şîr Nevâyî'nin *Leylâ vü Mecnûn*'unda (Ali Şîr Nevâyî, 1996:27) olduğu gibi mesnevîye Türkçe olarak Allah'ın "yahşi atı":

Ey yahşi atıng bile ser-âgâz
Encâmıga kim yiter her âgâz

Muhabbet-nâme'de (Sertkaya, 1972:8) "ulug tingrining atı":

Ulug tingri-ning atın yâd kıldım
Muhabbet-nâme-ni bünyâd kıldım

Kutadgu Bilig (Yûsuf Has Hâcib, 1979: 17'te ise "bayat atı" ile başlandığı da görülmektedir:

Bayat atı birle sözüg başladım
Törütgen igidgen keçürgen idim¹

Başında *besmele* bulunan şiir, Hamdî'nin *Yûsuf u Züleyhâ*'sında ve Kıyâsî'nin *Mihr u Mâh*'ında (Anbarcıoğlu, 1986: 94) olduğu gibi "Tahmîd" (Hamdî, 1991: 27-30); Cem Sultan'ın *Cemşid ü Hurşid*'inde olduğu gibi "dua" (Cem Sultan, 1997: 215-8); Şükrî-i Bitlisî'nin *Selîm-nâme*'sinde olduğu gibi "Tevhîd" (Şükrî-i Bitlisî, 1997: 47-9); Hoca Mes'ûd'un *Ferheng-nâme-i Sa'dî*'sinde olduğu gibi "münâcât" (Hoca Mes'ûd, 1340-: 1 [Metin]) olabileceği gibi, tamamen *besmele*ye ayrılmış bir bölüm de olabilir. Nitekim Abdülvasi Çelebi'nin *Halîlnâme*'si (Abdülvasi Çelebi, 1996: 35), Taşlıcalı Yahya'nın *Gülşen-i Envâr* (Yahya Bey, 1992:24-31) ve *Gencîne-i Râz'ı* (Taşlıcalı Yahya, 1995:1-7), Cinânî'nin *Riyâzu'l-cinân*'ı (Cinânî, 1994: 1-4), Âzerî İbrahim Çelebi'nin *Nakş-ı Haya*'i (Âzerî İbrahim Çelebi, 1994: 1-2), Hakanî'nin *Hilye-i Saadeft* (Hakanî, 1991: 23-25), Muslihüddîn Vahyî-i Şabanî'nin *Mi'râcü'l-beyân*'ı (Şabanî, 1999: 9-12) müstakil *besmele* şiiri ile başlar. Şairler bu şiirlerde *besmele*'nin erdeminden, her işe onunla başlamak gerektiğinden söz eder, *besmele*de bulunan her harfin neye delâlet ettiğini anla-

tır (*Ünver, 1986: 434*). Ayrıca müstakil "besmele" manzumelerinden sonra, "besmele"nin faziletine misal olabilecek ve ders çıkarılabilecek bir hikâyenin anlatıldığı da görülmektedir. Gelibolulu Âlî, *Riyâzü's-sâlikîn* isimli mesnevîsinde, "besmele" manzumesinden sonra 33 beyitlik böyle bir hikâye anlatmıştır (*Gelibolulu Âlî, 1998:56-8*).

Mesnevî manzumesinin sonuna aynı mealde Arapça beyitlerin yazıldığı da görülmektedir. Meselâ, Celîlî'nin *Hecr-nâme*'sinin başında yer alan besmele manzumesi aynı mealde Arapça üç beyit ile son bulmaktadır (*Ayan, 1986:159-60*).

Bazen şairin besmele beytinde eserinin ismini verdiği de görülmektedir:

Ulug tingri-ning atın yâd kıldım
Muhabbet-nâme-ni bünyâd kıldım
(*Sertkaya, 1972: 8*)

Bazen de "besmele" beytinin Lâmi'î Çelebi'nin *Ferhâd ü Şîrîn*'n gibi Arapça (*Levend, 1989b: 87*):

Bede'nâ b'ismike'llahümme nazmâ
Feyessir nahve sübli'r-rüşdi 'azmâ²
bazen de Kemaloğlu İsmail'in *Ferah-nâme'si* gibi
Türkçe tercümesinin yazıldığı (*Tekindağ, 1971:141*) görülmektedir:

Sıgımuram ana kim misli yokdur
Ululuk ıssıdur ihsânı çokdur

Tahmîd: Tamîd'in sözlük anlamı "isteyerek yapılan bir iyiliği, saygı ve gönül hoşluğu ile övüp anmak; iyilikte bulunana teşekkür etmek, onun güzel niteliklerini dile getirmek" demektir. İslâ-mî ilimler terminolojisinde "bütün yaratıkların, kendi dilleriyle Allah'ı anmaları ve övmelerine" hamd denir (*Yılmaz, 1992: 61*). Edebiyatta şairlerin mesnevîlerinin başında Allah'ı anıp övdükleri hamd'i konu alan bölüme "tahmîd" denir.

Tahmid, "hamdele" veya "hamdiyye" diye de adlandırılmaktadır.

Şairlerin bazen mesnevîlerinde *besmele* manzumesinden sonra "hamd"i konu edinen bir bölüme yer verdikleri de görülmektedir. Giriş bölümünde "tahmîd" bulunmayan mesnevîler de vardır. Ancak başında "tahmîd" bulunan mesnevîler, bulunmayanlara nazaran daha azdır. Meselâ, Hamdînin *Yûsuf u Züleyhâ'sında* (*Hamdî, 1991: 27-30*), Âzerî İbrahim Çelebi'nin *Nakş-ı Ha-yâl*'inde (*Âzerî İbrahim Çelebi, 1994: 2-6*), Âlî'nin *Tuhfeti'l-uşşâk'ında* (*Âlî, 1995: 117-8*) *besmele* manzumesinden sonra "tahmîd" manzumesi yer almaktadır. Şâhidî'nin *Gülşen-i Vahdetimde* (*Şâhidî, 1996:53*) ve Fahrî'nin *Hüsrev ü Şîrîn'ind* (*Fahrî, 1974: 255*) olduğu gibi bazen şairlerin *besmele* beytinden sonra bir beyitle "tahmîd" yazdığı da görülmektedir.

"Tahmîd" in bazen kıta nazım şekliyle yazıldığı da görülmektedir. Örneğin Ahmedî'nin *Cemşîd ü Hürşîd* mesnevîsinde, "dua" bölümünden sonra kıta nazım şekliyle yazılmış müstakil bir "tahmîd" vardır.

Doğrudan Allah'a "hamd" ile başlayan mesnevîler de vardır. Şeyh Gâlib'in *Hüsn ü Aşk'ı* (*Şeyh Galip, 1992:13-5*), Refî'in *Cân' u Cânân'ı* (*Refî, 2000:121*) ve Bedr-i Dilşad'ın *Murâd-nâ-me'si* (*Bedr-i Dilşad, C. 1, 1997: 189*), Simkeşzâde'nin *Gamze vü Dil'i* (*Simkeşzâde Feyzî, 1997: 49*) gibi.

Tevhîd ve tahmîdin aynı bölümde işlendiği mesnevîler de görülmektedir. Gelibolulu Âlî'nin *Riyâzü's-sâlikîn* isimli mesnevîsi bu tarzdadır (*Gelibolulu Âlî, 1998:58-60*).

Tevhîd: "Tevhîd" in sözlük anlamı, "bir kılma, birleştirme, bir sayma, birliğine inanma" demektir. Kavram olarak "tevhîd", "Allah'ın zâtını tasavvur ve tahayyül edilen her şeyden tecrîd ederek onun varlığına ve birliğine inanmaktır." (*İsen, 1992: IX*). Edebiyat terimi olarak ise "tevhîd", "Allah'ın varlığını ve birliğini dile getiren manzume" (*Ünver, 1986:434; Tâhir-ül Mevlevî, 1984:173*) anlamında kullanılır.

Mesnevîlerde, "tevhîd" ve "münâcât"ın sırasının daima aynı olmadığı görülür. Şair isterse "tevhîd"i isterse "münâcât"ı Öne alır (Ünver, 1986: 434).

Erzurumlu Darîr'in *Yûsuf u Züleyhâ'sı* (Erzurumlu Darîr, 1994), Sabit'in *Zafername'si* (Sabit, 1991), Şeyh Gâlib'in *Hüsn ü Aşk'ı* (Şeyh Galip, 1992) gibi giriş bölümünde "tevhîd" bulunmayan mesnevîler de bulunmaktadır. Ancak başında "tevhîd" bulunan mesnevîler, bulunmayanlara göre daha çoktur.

Öte yandan Mes'ûd bin Ahmed'in *Süheyl ü Nevbahâfi* (Mes'ûd bin Ahmed, 1991: 196-201), Niyâzi'nin *Mansûr-nâme'si* (Niyazi 1994: 103), Nev'î-zâde Atâyî'nin *Heft-h'ân'ı* (Nev'î-zâde Atâyî, 1974: 115-8), Şeyhî'nin *Harnâme'si* (Şeyhî, 1981:20), Za'îfi'nin *Kitâb-ı Bostân-ı Nasayih'i* (Za'îfi, 1996:3-4) gibi doğrudan "tevhîd" ile başlayan mesnevîler de vardır. Ayrıca Hati-boğlu'nun *Bahrü'l-hakayık'ı* (Hatiboğla, 1960: 1b [Metin]), Şükrî-i Bitlisî'nin *Selîm-nâme'si* (Şükrî-i Bitlisi, 1997:47-9) gibi ilk beyti, *besmele* beyti olan "tevhîd" ile başlayan mesnevîlerin yanında *Câmi'u'l-ahbâr* (Âşık Ahmed, 1998, C. II: 1)'da olduğu gibi *besmele* manzumesiyle başlayan tevhîdler de görülmektedir.

Giriş bölümünde genellikle Kıyâsî'nin *Mihr u Mâh'ı* gibi (Anbarcioğlu, 1986: 94-5) bir tane "tevhîd" manzumesi bulunmaktadır. Bu bölümde bazen birden fazla "tevhîd" manzumesinin olduğu da görülmektedir. Meselâ, Yahya Bey'in *Gülşen-i Envar'ında* 3 tane "tevhîd" manzumesi yer almaktadır (Yahya Bey, 1992: 31-40).

Mesnevî'nin giriş bölümünde yer alan "tevhîd" manzumesi ekseriyetle mesnevî nazım şekliyle yazılmıştır. Ancak mesnevî nazım şeklinin dışında kıt'a, kaside, terci-bend gibi değişik nazım şekillerinin de kullanıldığı görülmektedir. Nitekim Ahmedî'nin *Cemşid ü Hurşid'inde* kıt'a (Ahmedî, 1975: 60-1), Şeyhî'nin *Hüsrev ü Şîrîn'inde* kaside (Şeyhî, 1980: 4-5, 8-9), Hamdî'nin *Yûsuf u Züleyhâ'sında* ise terci-bend (Hamdî, 1991: 30-2) nazım şekilleriyle yazılmış

"tevhîd" manzumesi bulunmaktadır.

Şairler "tevhîd" başlığı altında Allah'ın "es-mâ-i hüsnâ"sını ve sıfatlarını sayarlar. Dünyada faili olmayan bir oluş, bir kılış yokken bunca oluşu kılan üstün bir gücün, yani Allah'ın var olması gerektiğine işaret ederler. Evrendeki düzeni O'nun birliğine tanık gösterirler (Ünver, 1986: 434-5). Ayrıca şairler, Şeyhî'nin *Hüsrev ü Şîrîn'i* (Şeyhî, 1980: 5-8) ve Şâhidî'nin *Leylâ vü Mecnûn'unda* (Şâhidî: 5a-9b) olduğu gibi "tevhîd" in mertebelerini anlatan bölümler de yazmışlardır.

Münâcât: "Münâcât"ın sözlük anlamı "fısıldamak, kulağa söylemek" demektir. Edebiyat terimi olarak "Allah'a karşı yapılan yalvarış ve yakarışları anlatan manzume" anlamında kullanılır (Tâhir-ül Mevlevî 1973: 107; Dilçin, 1983: 251).

Elvan Çelebi'nin *Menâkıbu'l-kudsîyye fi Menâsibi'l-ünsîyye'si* (Elvan Çelebi, 1984), Niyâzi'nin *Mansûr-nâme'si* (Niyâzi, 1994), Şeyh Gâlib'in *Hüsn ü Aşk'ı* (Şeyh Galip, 1992) gibi giriş bölümünde "münâcât" olmayan mesnevîler de bulunmaktadır. Ancak başında "münâcât" bulunan mesnevîler, bulunmayanlara göre daha çoktur.

Öte yandan Hoca Mes'ûd'un *Ferheng-nâme-i Sa'd'si* (Hoca Mes'ûd, 1340:1 [Metin]), Kemal Paşazâde'nin *Yûsuf u Züleyhâ'sı* (Kemal Paşazade, 1983: 23), Atâ'nın *Tuhfetü'l-uşşâk'ı* (Atâ, 2000: 74-7) gibi doğrudan "münâcât" ile başlayan mesnevîler de vardır.

Giriş bölümünde genellikle Kıyâsî'nin *Mihr u Mâh'ı* gibi (Anbarcioğlu, 1986: 95-6) bir tane "münâcât" manzumesi bulunmaktadır. Bu bölümde bazen birden fazla "münâcât" manzumesinin olduğu da görülmektedir. Meselâ, Yahya Bey'in *Gülşen-i Envar'ında* 3 tane (Yahya Bey, 1992: 40-6), Âzerî İbrahim Çelebi'nin *Nakş-ı Hayâl'inde* (Âzerî İbrahim Çelebi, 1994: 6-12), Cinânî'nin *Riyâzü'l-cinân'ında* (Cinânî, 1994:5-14), Hamdî'nin *Yûsuf u Züleyhâ'sında* (Hamdî, 1991:33-7) 2 tane "münâcât" manzumesi yer almaktadır.

Şeyhî'nin *Husrev ü Şîrîn'inde* olduğu gibi "giriş bölümü"nin dışında "konunun işlendiği bölüm"de de "münâcât" yazıldığı görülmektedir (Şeyhî, 1980:205-6).

Şairler "münâcât" başlığı altında, kulun güçsüzlüğünü, her konuda Allah'ın yardımına muhtaç olduğunu ifade ederler. İnsanoğlunun günah işlemekten kurtulamadığını, buna rağmen Allah'ın bağış kapılarını açık tuttuğunu... bildirirler. Kimi mesnevilerde şair, eserini tamamlayabilmek için, onun yanlılardan ve eksiklerden uzak olması, okuyanlar tarafından beğenilmesi için Allah'a yakarır (Ünver, 1986: 435). Bazen "münâcât"ta Allah'ın esmâ-i hüsnâsının sayıldığı da müşahade edilmektedir (Baba Yûsuf, 2000:3-4).

Na't: "Na't", sözlükte "vasf" demektir. Edebiyat terimi olarak ise "Hz. Peygamber'i Övmek için yazılan manzume" anlamında kullanılır (Dilçin, 1983:257). Bunun yanında "na't" teriminin, Divan edebiyatında Çihâr-yâr-i guzîn ile diğer din büyüklerine yazılan övgü şiirleri için de kullanıldığı görülür (Tâhir-ül Mevlevî, 1973: 113; Ünver, 1986: 435). *Süheyl ü Nevba-hâr* (Mes'ûd b. Ahmed, 1991: 204-6), *Bahrü'l-hakâyık* (Hatî-boğlu, 1960: 2b-3a), *Mevhûb-ı Mahbûb* (Şeyh Baba Yûsuf-ı Sivrihisarî, 2000: 20-26), *Muham-mediyye* (Yazıcıoğlu Mehmed, 1996: 3) gibi. Ancak "na't" kavramının daha çok Hz. Peygamber için yazılan övgü şiirlerinde kullanıldığı görülmektedir. Bunun yanında çok az da olsa Eyyû-bî'nin *Menâkab-ı Sultan Süleyman*'ında (Eyyûbî, 1991: 3840), Ahmedî'nin *İskender-nâme*'sinde (Ahmedî, 1983:3b) "na't" yerine "medh", Hamdullâh Hamdî'nin *Leylâ vü Mecnûn*'da, ise (Hamdullâh Hamdî: 6a-7a) "sıfat" sözünün kullanıldığı da görülmektedir.

Erzurumlu Darîr'in *Yûsuf u Züeyhâ'sında* olduğu gibi doğrudan Hz. Peygamber'in övgü-süyle başlayan mesnevîler de görülmektedir (Erzurumlu Darîr, 1994: 134). "Na't"lar ekseriyetle mesnevî tarzında yazılmıştır. Ancak Cem Sul-tân'ın *Cemşîd ü Hurşîd*'inde olduğu gibi kaside

(*Cem Sultan*, 1997:267-71), Hamdî'nin *Yûsuf u Züeyhâ*'sında. olduğu gibi terki-bend nazım şekilleriyle yazılanlarına da rastlanmaktadır.

"Na't"lar ekseriyetle müstakil olarak yazılmıştır. Niyâzi'nin *Mansûr-nâme*'sinde (Niyâzi, 1994: 103-4) ve Nâbî'nin *Hayriyye*'sinde (Nâbî, 1995: 181-2) olduğu gibi bazen başka bir bölümün parçası da olabilir. Gülşehrî'nin *Mantku't-tayr*'ı (*Gülşehrî: 1b*), Sabit'in *Zafername*'si (Sabit, 1991) gibi giriş bölümünde "na't" olmayan mesnevîlere de rastlanmaktadır. Ancak bu tür mesnevîler oldukça azdır.

"Na't"larda en çok şu noktalar üzerinde durulur: O, kendisinden Önce gelen peygamberlerden üstündür; iki cihanın sultanıdır; son peygamberdir, fakat onun nuru bütün varlıklardan önce yaratılmıştır; O, Allah'ın "sen olmasaydın felekleri yaratmazdım" dediği yüce peygamberdir; O fakirlik övüncüdür diyen, Ahmed, Mahmûd, Mu-hammed, Mustafâ'dır... (Ünver, 1986:435).

Şair, Hz. Muhammed'in "mi'râc" ve "mu'ci-zât"ını ayrı başlıklar altında işlemişse, "na't"te bu yönere ağırlık vermez, bir iki beyitle değinir. O'nun şefaatinin dileyerek "na't"i bitirir (Ünver, 1986:435).

Mi'râc: "Mi'râc"ın sözlük anlamı "yukarı çıkma aleti; yukarı çıkacak yer" demektir. İstilah manası ise "uruc ve göğe çıkma"dır. Ancak burada kastedilen rastgele bir yükseliş değil, umumiyetle Hz. Peygamber'in göklere yükselişidir (Şabanî, 1999: 6). "Mi'râc" daha sonra Hz. Peygamber'in Allah katına yükselmesi olayına ad olmuştur. Şairler, mesnevîlerinde bu başlık altında "mi'râc" olayını anlatarak Hz. Peygamber'i yüceltirdiler (Ünver, 1986: 435). Klâsik edebiyatımızda başlı başına bu olayı müstakil olarak işleyen eserler de yazılmıştır (Akar, 1987; Akdoğan, 1989). Örneğin şu mesnevîlerde müstakil olarak yazılmış "mi'râc" bölümleri vardır: *Gencîne-iRâz* (Taşlıcalı Yahya, 1995: 20-4), *Gülşen-i Envâr* (Yahya Bey, 1992:53-7), *Cemşîd ü Hurşîd* (Cem Sultan, 1997:271-83), *Bahrü'l-kemâl* (Hilmî, 1995: 23-8), *Riyâzu'l-cinân* (Cinânî, 1994:20-8) ve *Nakş-*

ı *Hayâl (Âzerî İbrahim Çelebi, 1994: 16-21)*, *Hüsn ü Dil (Yenipazarlı Vâli, 1996:172-6)*, *Se-lîm-nâme (Edâ'î, 1987: 5-11 [Metin])*, *Hüsn ü Aşk (Şeyh Galip, 1992: 20-31)*, *Heft-h'ân (Nev'î-zâde Atâyî, 1974: 126-30)*; *Cân u Cânân (Refî, 2000:125-33)*.

Mesnevîlerin "giriş" bölümlerinde "mi'râc" olayını anlatan şiirlerde, Hz. Muhammed'in Allah katma yükselmesi konu edilir. Cebrâil'in gelişi ve Burak getirmesi; Hz. Peygamber'in Mes-cid-i Aksâ'da namaz kılması, göğe yükselmesi ve her felekten geçişi; Cebrâil'in "Sidre'den öteye geçemeyişi; Hz. Muhammed'in Allah'a "iki yay uzaklığından da az" yaklaşması; ümmeti için dileklerde bulunması...; yeryüzüne dönüşü ve yatağını henüz soğumamış olarak bulması anlatılır (*Ünver, 1986: 435*). "Mi'râc"ın sonunda Hz. Peygamber'den şefaât istenir. Şefaât bazen Şeyh Gâlib'in *Hüsn ü Aşk*'ında (*Şeyh Galip, 1992:31*) olduğu gibi "mi'râc"ın sonunda dile getirmiş, bazen de Cem Sultan'ın *Cemşid ü Hurşid*'inde olduğu gibi "Der-Taleb-i Şefâ'at" başlığı altında (*Cem Sultan, 1997:280-3*) "mi'râc"dan ayrı olarak kaleme alınmıştır.

Mu'cizât: "Mu'cize" kelimesinin çoğulu olan "mu'cizât" peygamberler söz konusu olunca, onların gösterdikleri olağanüstü hâller, peygamberliklerini kanıtlayan "mu'cize"ler anlamına gelir (*Ünver, 1986:436*).

Her peygamber gibi, Hz. Muhammed'in de mucizeleri vardır. Şairler "mu'cizât" başlığı altında bunları sıralayarak Hz. Peygamber'i yüceltirler. Bunlar arasınada Hz. Muhammed'in doğumundan önce ve doğumu sırasında görülen olağanüstü hâller, çocukluğunda başka çocuklardan farklılığı, düşmana toprak saçıp onları kör etmesi, parmağıyla ayı ikiye ayırması, parmağından askerlerinin susuzluğunu giderecek kadar su akıtması, körleri iyileştirmesi, diktiği hurmanın hemen yemiş vermesi, elinde kertenkelenin dile gelmesi, önüne konmuş olan pişmiş zehirli kuzunun ona "benden yeme demesi"... bu başlık altında anlatılan mucizelerdendir (*Ünver, 1986: 436*).

Şairler, Hz. Peygamber'in mucizelerini ya *Halîlnâme (Abdülvasî Çelebi, 1996: 47-50)* ve *Yûsuf u Züleyhâ*'da (*Hamdî, 1991:43-5*) olduğu gibi "mu'cizât" başlığı altında ya da *Gülşen-i En-vâr (Yahya Bey, 1992: 50-3)*, *Kitâb-ı Bostân-ı Nasâyih (Za'îfî, 1996: 5)* ve *Heft-h'ân*'da (*Nev'î-zâde Atâyî, 1974: 122-6*). olduğu gibi "na't" içersinde işlemişlerdir.

Dîn Ulularına Övgü

Medh-i Çihâr-yâr-i Güzîn: Hz. Muhammed'in dört yakını, dört dostu, dört halifesi olan Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osmân ve Hz. Alî hakkında yazılan medhiyedir (*Ünver, 19 86:436*). Bazı mesnevîlerin giriş bölümlerinde, şair "na't"îan, varsa "mi'râc" ve "mu'cizât" bölümlerinden sonra çihâr-yâr-i güzîn yani dört halife övgüsüne geçer. Şairler bu konudaki övgülerini ya *Bahrü'l-hakâyık (Hatiboğlu, 1960: 2b-3a)*, *Garib-nâme (Âşık Paşa, 11a-11b)*, (*Yûsuf u Züleyhâ (Hamdî, 1991: 45-47)*), *Cemşid ü Hurşid (Cem Sultan, 1997: 284-91)*, *Kitâbu's-Şemsiyye (Yazıcı Sâlih, 1994: 167-8)*, *Bahrü'l-kemâl (Hiimî, 1995: 28-31)*, *Mihr u Mâh (Anbarcioğlu, 1986: 97-8)* ve *Mevhûb-ı Mahbûb*'da (*Baba Yûsuf, 2000: 24-7*) olduğu gibi ayrı başlıklar altında ya *Kutadgu Bi-lig (Yûsuf Has Hâcib, 1979: 22-3)*, *Süheyl ü Nev-bahâr (Mes'ûd bin Ahmed, 1991: 204-5)*, *Cevâb-nâme (Simkeşzâde Feyzî, 1997: 213)* ve *Hüsn ü Dil*'de (*Yenipazarlı Vâli, 1996: 176-80*) olduğu gibi aynı başlık altında ya da *Esrâr-nâme (Tebrizli Ahmedî, 1996: 9-10)*, *Selîm-nâme (Şükri-i Bitlisî, 1997: 51-3)*, *Kitâb-ı Bostân-ı Nasâyih (Za'îfî, 1996: 5)*, *Hiyye-i Saadet (Hakanî, 1991: 31-6)* ve *Pend-nâme*'de (*Güvâhî, 1983: 91-2*) olduğu gibi "na't" içersinde işlemişlerdir. Bazen çihâr-yâr-i güzîn hakkında yazılan müstakil övgü manzumelerinden sonra "hikâye" başlığı altında çeşitli hikâyelerin yazıldığı da görülmektedir. Alî Şîr Nevâyî'nin *Lisânü't-tayr*'ı (*Alî ŞîrNevâyî, 1995: 27-32*) gibi.

Bazen bu bölümde sadece Hz. Ali vafında

bir bölümün yazıldığı müşahede edilmektedir. Meselâ Fuzûlî'nin *Beng ü Bâde*'si bu tarzdadır (*Fuzûlî, 1955: 2-3*). Bunun yanında Çehâr-yâr-i güzîn için medhiyenin yazılmadığı mesneviler de vardır. Hadîdî'nin *Tevârih-i Âl-i Osmân*'ı gibi (*Hadîdî, 1991*).

Bu şiiirlerde Hz. Ebû Bekir'in dürüstlüğü, sadakati, cömertliği, büyük fütûhâtı, ashab arasındaki seçkinliği, Hz. Peygamber'in en yakın dostu oluşu ve mağarada birlikte kalışı; Hz. Ömer'in adaleti, otoritesi, fütûhâtı ve asayışı sağlayışı; Hz. Osman'ın edebi, cömertliği, olgunluğu, Kur'ân-ı Kerîm'i yazdırması ve toplaması, haya sahibi oluşu ve şehid edilişi; Hz. Alî'nin cesareti, savaşçılığı, Hayber'in kapısını açması, fâzileti ve Hz. Hasan ile Hüseyin'in babası oluşu başlıca üzerinde durulan noktalardır.

Şairler bu Övgülerini mesnevî nazım şeklinin yanında gazel nazım şekliyle de yapmışlardır. Cem Sultan'ın *Cemşîd ü Hurşîd*'inde olduğu gibi (*Cem Sultan, 1997: 285-8, 291*).

Hız. Hamza ve Abbâs'a Övgü: Hz. Muham-med'in amcaları Hz. Hamza ve Abbâs hakkında yazılan şiiirlerdir. Şairler bu konudaki övgülerini ya *Cemşîd ü Hurşîd*'de (*Cem Sultan, 1997: 294-5*) olduğu gibi aynı başlık altında ya *Selîm-nâ-me* (*Şükrî-i Bitlisi, 1997: 52*) ve *Kitâb-ı Bostân-ı Nasâyıh* (*Za'îffî, 1996: 5*) ta olduğu gibi "na'f'in sonunda ya da *Halîl-nâme*'de (*Halîlî, 1993: 15*) olduğu gibi Dört Halife övgüsünün sonunda işle-mişlerdir. Bazen de *Bahrü'l-kemâl*'de (*Aksoyak, 1998: 218-9; Hilmî, 1995: 32-3*) olduğu gibi Hz. Hamza, Abbâs, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin Övgüsünü aynı başlık altında yapılmıştır.

Bu şiiirlerde Hz. Hamza'nın şecaati, Hz. Peygamber'in amcası oluşu, Hz. Peygamber'e olan sevgisi, din yolunda sadık oluşu ve şehid edilmesi; Abbâs'ın Hz. Peygamber'in amcası oluşu, Hz. Peygamber'i koruması ve sevmesi üzerinde durulmuştur.

Hız. Hasan ve Hüseyin'e Övgü: Hz. Muham-med'in torunları, Hz. Alî'nin oğulları olan Hz.

Hasan ile Hz. Hüseyin hakkında yazılan şiiirlerdir. Şairler bu konudaki övgülerini ya *Cemşîd ü Hurşîd* (*Cem Sultan, 1997: 291-4*) ve *Câmi'ul-ahbâr*'da (*Âşık Ahmed, 1998, C. II: 14-5*) olduğu gibi ayrı başlıklar altında ya *İbret-nümâ*'da (*Şemseddîn-i Sivasî, 1997: 14-5*) olduğu gibi aynı başlık altında ya da *Selîm-nâme* (*Şükrî-i Bitlisi, 1997: 52*) gibi "na't"ın ya da *Hüsn ü Dil* (*Yeni-pazarlı Vâlî, 1996: 180*) ve *Firkat-nâme* (*Halîlî, 1993: 15*) gibi Dört Halife övgüsünün sonunda işle-mişlerdir. Bazen de *Bahrü'l-kemâl*'de (*Hilmî, 1995: 32-3*) olduğu gibi Hz. Hamza, Abbâs, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin övgüsü aynı başlık altında yapılmıştır. Şairler bu övgülerini mesnevî nazım şeklinin yanında kaside nazım şekliyle de yapmışlardır. Şemseddîn-i Sivasî'nin *İbret-nü-mâ'sında* olduğu gibi (*Aksoyak, 1998: 214,216; Şemseddîn-i Sivasî, 1997:14-5*).

Bu şiiirlerde Hz. Hasan'ın şehid edilişi, güzel ahlâklı oluşu, Hz. Peygamber'in torunu oluşu; Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehid edilmesi, Hz. Peygamber'in torunu, Hz. Alî'nin oğlu oluşu başlıca üzerinde durulan konulardır.

Dört Mezhep Kurucusuna Övgü: Hanefî mezhebinin kurucusu İmam-ı Ebû Hanîfe, Şâfiî mezhebinin kurucusu İmâm Şâfi, Mâlikî mezhebinin kurucusu İmâm Mâlik ve Hanbelî mezhebinin kurucusu İmâm Hanbel hakkında yazılan şiiirlerdir. Şairler bu konudaki övgülerini ya Nâlî'nin *Tuhfe-i Emsâl'i* (*Aksoyak, 1998:220-1*) ve Emre'nin *Pend-nâme* (*Emre, 1286:5-6*)'sinde olduğu gibi ayrı başlıklar altında ya da *Kitâb-ı Bostân-ı Nasâyıh* (*Za'îffî, 1996: 5-6*)ta olduğu gibi aynı başlık altında işle-mişlerdir.

12 İmama Övgü: 12 imam hakkında yazılan şiiirlerdir. Bu bölüm mesnevilerde az olarak görülmektedir. Şairler bu bölümde Fazlî'nin *Mahzenü'l-esrâr*'ında olduğu gibi 12 imamı medheder-ler. (*Aksoyak, 1998: 217-8*).

Diğer Dîn Büyüklerine Övgü: Bazı mesnevî şairleri, yukarıda zikrettiğimiz İslâm ulularının dışında kimi İslâm büyüklerini de eserlerinde zikretmişler, onları hürmetle anmışlar ve medhet-

mişlerdir. Örneğin Za'îfî, *Kitâb-ı Bostân-ı Nasâyih'inde* İmâm Ebû Yûsuf, İmâm Muhammed ve Züferî'yi zikreder, onları hürmetle anar ve ruhlarının şad olması için dua eder (*Za'îfî, 1997: 6*). Alî Şîr Nevâyî *Hayretü'l-ibrâr'ında* Hâce Bahâud-dîn-i Nakşibendî'yi (*Külekçi, 1999, C. I: 422*), Simkeşzâde Feyzî *Cevâb-nâme'* sinde Şeyh Abdulahad Efendi'yi (*Simkeşzâde Feyzî, 1997: 213-4*), Şeyh Gâlib ise *Hüsn ü Aşk'ında* Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'yi öven (*Şeyh Galip, 1992: 32-4*) birer şiiir yazmışlardır.

Bazen mesnevîlerin doğrudan bir din büyüğünün övgüsüyle başladığı da görülmektedir. Örneğin Rûşenî, *Ney-nâme* isimli mesnevisine, 11 be-yitlik Mevlânâ'nın medhinin yapıldığı bir manzume ile başlamıştır (*Külekçi, 1999, C. I: 217*).

Şairlere Övgü: Şairlerin bazen mesnevîlerinin "giriş bölümü"nde Türk veya İran asıllı şairleri medheden bir bölüme yer verdikleri de görülmektedir. Bu bölüm mesnevîlerde az olarak görülmektedir. Örneğin Alî Şîr Nevâyî *Hayretü'l-ibrâr'ında* Nizâmî-i Gencevî, Hüsrev-i Dihlevî ve Abdurrahmân-ı Câmî'yi (*Külekçi, 1999, C. I: 422*), *Hüsrev ü Şîrîn* (*Alî Şîr Nevâyî, 1994: 95-102*) ve *Leylâ vü Mecnûn'unda* (*Alî Şîr Nevâyî, 1996: 54-65*) Nizâmî-i Gencevî ve Abdurrahmân-ı Câmî'yi, *Lisânü't-tayr'ında* Feridüddîn Attâr'ı (*Alî Şîr Nevâyî, 1995: 33-6*), Hâşimî ise *Mihr ü Vefâ'sında* Alî Şîr Nevâyî'yi (*Külekçi, 1999, C. II: 125*) öven manzumeler yazmışlardır.

Bu bölümde genellikle, övülen şairin ilmi ve şairlikteki gücü, eserleri ve eserlerinin özellikleri üzerinde durulmuştur.

Padişah İçin Övgü: Şairler bazen mesnevîlerinin "giriş bölümü"nde dönemin padişahını medheden bir bölüme yer verirler. Bu bölüm "medh" olarak isimlendirilir. Ancak alışılmışın dışında sultana ithaf edilen manzumenin "na't" olarak isimlendirildiği de görülür. Meselâ, Çorlulu Za'îfî *Mihr ü Mâh'ında*, Sultan III Murâd'a ithaf ettiği 18 beyitlik manzumeyi "na't" olarak isimlendirmiştir (*Külekçi, 1999, C. II: 113*).

Bu bölümde şair padişaha bağlılığını dile getirerek, eserinin kabul edilmesini diler. Onun cülûsundan ve güçlü hükümdarlığından, sülâlesinin haşmetinden, gönül ehli ve sanatkârlara karşı iyi davranışından, devrindeki asayıştan bahseder, onu kahramanlığından, fâtihtliğinden, adaletinden, kereminden... dolayı över. Tanrı'nın yer yüzündeki gölgesi, Hz. Muhammed'in halifesi, cihan sultanlarının en büyüğü diyerek yüceltir (*Ün-ver, 1986: 436*). Bazen şair övgülerinde sultan ile İran asıllı olan eski meşhur hükümdarlardan Dah-hak, İskender, Feridun, Gâve, Behrâm-ı Gür... ile mukayese eder ve medhettiği hükümdarın bunlardan daha güçlü olduğunu vurgular. Bu şiirler ekseriyetle padişahın ömrüne ve devletine dua ile biter. Şairlerin bu tür şiirlerinde, yoksulluk ve işsizliklerinden bahsederek padişahın yardım istedikleri de görülür.

Şairler bazen padişahın medhine geçmeden evvel ayrı başlık altında onun vasıflarını zikreder. *Câmi'u'l-ahbâr* (*Aşık Ahmed., 1998, C. II: 15-6*)'da olduğu gibi.

Bir kısım mesnevîde ayrı başlık altında padişaha çeşitli nasihatlar verilir. *Mevhûb-ı Mahbûb* (*Baba Yûsuf, 2000: 36-7*), *Riyâzu'l-cinân* (*Cinâ-nî, 1994*) gibi. Bu nasihatların bazen "Sebeb-i tel'if'ten sonra yapıldığı da olmaktadır. *Ferheng-nâme-i Sa 'dî* (*Hoca Mes 'üd, 1340-: 6-7 [Metin]*), *Riyâzü'l-cinân* (*Cinânî, 1994: 58-65*) gibi. Padişaha yapılan nasihattan sonra, bazen konu ile ilgili bir hikâyenin anlatıldığı da görülmektedir. *Mevhûb-ı Mahbûb* gibi (*Baba Yûsuf, 2000: 37-9*).

Bazı mesnevîlerde "sultan için övgü" bölümlerinin olmadığı görülmektedir. Bu tür mesnevîlerden bazıları şunlardır: *kıssa-i Yûsuf* (*Erzurumlu Darîr, 1994*), *Süheyl ü Nev-bahâr* (*Mes'üd bin Ahmed, 1991*), *Mantiku't-tayr* (*Gülşehrî, 1957*), *Yûsuf u Züleyhâ* (*Hamdî, 1991*), *Esrâr-nâme* (*Tebrizli Ahmedî, 1996*), *Mansûr-nâme* (*Niyâzî, 1994*), *Pend-nâme* (*Güvâhî, 1983*), *Hay-riyye-i Nâbî* (*Nâbî, 1995*), *Hüsn ü Aşk* (*Şeyh Galip, 1992*), *Cân u Cânân* (*Refî, 2000*)

Bazı mesneviler ise doğrudan padişaha övgü ile başlamaktadır. Vizeli Bihîştî'nin *Cemşâh u Alemşâh* mesnevîsi gibi (*Külekcî, 1999, C. II: 304*).

Padişah için yazılan övgü ekseriyetle "sebeb-i te'lîf'ten Önce gelir. Ancak bazen "sebeb-i te'lîf'ten sonra geldiği de görülür. *Hüsrev ü Şîrîn* (*Fahrî, 1974: 265-6*), *Nakş-ı Hayâl* (*Âzerî İbrahim Çelebi, 1994: 51-9*) ve *Bahrü'l-kemâl* (*Hil-mî, 1995: 42-8*) gibi.

Padişah için yazılan övgünün "sebeb-i te'lîf" başlığı altında geçtiği de olur. Şair bu durumda önce padişahı medheder, daha sonra eserini yazma sebebini açıklar. *Murâd-nâme* (*Bedr-i Dilşâd, 1997, C. I: 195-203*), *Hüsrev ü Şîrîn* (*Celîlî, 1997: 102-5*) ve *Vikâye Tercümesi* (*Çelebioğlu, 1999: 178-9*) gibi

Padişah için yazılan övgüler bazen mesnevî, bazen kaside bazen de gazel tarzındadır. Bir eserde her üç nazım şekliyle yazılan padişah övgüleri de olabilir. *Selîm-nâme* (*Şükrî-i Bitlisî, 1997*) gibi.

Bazen ayrı başlık altında sultanın cülûsuna mesnevî nazım şekliyle tarih söylendiği de görülmektedir. Celîlî'nin *Hüsrev ü Şîrîn'i* gibi (*Celîlî, 1997: 105-7*).

Bazı mesnevîlerde sultana yapılan medihden sonra ya sultanın eşi için (*Hacieminoğlu, 1968: 193-5*) ya da tuğrası için (*Lâmi'î Çelebi, 1998a: 132-4*) müstakil övgü manzumesi yazıldığı da görülmektedir.

Devlet Büyüğü İçin Övgü: Mesnevîlerin "giriş" kısmında, şairler padişahıktan sonra sadrazam, vezir, şeyhülislâm, kazasker... gibi devlet büyüklerinden birine de övgü koyabilirler (*Ünver, 1986: 436*). Bu övgü bazen "sebeb-i te'lîf başlığı altında da olabilir. Meselâ, *kitabü's-şemsîyye* (*Yazıcı Sâlih, 1994/de "Bu fasl kitâbun tasnifi ve musannifi hâlin bildürür" başlığı altında Kasapoğlu Ali Bey meth edilir.*

Bu övgüde övülen devlet büyüğünün mevkii,

adaleti, ünü, kitapları, ilim ve irfanı, cömertliği, lutfu, rüşveti önlemesi, ilim adamı ve sanatkârlara ilgi göstermesi gibi özellikleri üzerinde durulur.

Sebeb-i Te'lîf: Mesnevîlerin "giriş bölüm"lerinde hemen hiç ihmal edilmeyen başlıklardan biri de "sebeb-i te'lîf tir. Bu başlık "sebeb-i te'lîf-i kitâb", "sebeb-i nazm-ı kitâb", "sebeb-i nazm-ı eser", "sebeb-İ te'lîf ve nazm-ı kitâb", "sebeb-i tasnîf-i kitâb", "sebeb-i tahrîr", "sebeb-i te'lîf ü tahrîr", "bâ'is-i te'lîf, "sıfat-ı nazm-ı kitâb" şeklinde de olabilir. Şair bazen başlıkta eserin ismini de zikreder, "sebeb-i nazm-ı *nasîhat-nâme*" (*Nâbî, 1995: 183*), "der-sebeb-i te'lîf ve nazm-ı kitâb-ı *cemşîd ü hurşîd*" (*Ahmedî, 1975: 77*), "sebeb-i te'lîf-i kitâb-ı *selîm-nâme*" (*Şükrî-i Bitlisî, 1997: 57*) gibi. Farsçadan tercüme edilen bazı mesnevîlerde bu başlık "sebeb-i terceme..." şeklinde geçer (*Ünver, 1986: 436*). "sebeb-i terceme sâhten..." (*Hoca Mes'ûd, 1340-: 3 [Metin]*), "sebeb-i nazm-ı tercemân-ı in-kitâb" (*Mes'ûd bin Ahmed, 1991:213*) gibi.

Kimilerinde ise başlık, "sebeb-i te'lîf in yanında başka bir amacı da anlatır: *Tuhfetü'l-uş-şâk'taki* "sebeb-i nazm-ı kitâb u sıfat-ı şeb" (*Atâ, 2000: 83*) ve *Yûsuf u Züleyhâdaki* "sebeb-i nazm-ı kitâb ve ta'rîf-i şehri Belh aytur" (*Korkmaz, 1995: 317*) örneklerinde olduğu gibi.

Şair bu başlık altında hem eserini niçin yazdığını hem de onu bu eseri yazmaya yönelten sebebi açıklar.. Mesnevîler de bu sebepler şu şekilde kendini göstermektedir:

Bir gece, Allah'tan şairin gönlüne gelen bir ilham dolayısıyla: *Mevhûb-ı Mahbûb* (*Şeyh Baba Yûsuf-ı Sivrihisârî, 2000 : 47-50*), *Dil ü Gamze* (*Simkeşzâde Feyzî, 1997: 76-9*) gibi.

Şair düşünde veya kendi âleminde dalmışken hâtiften gelen bir sesin ondan böyle bir mesnevî yazmasını istemesi: *Murâd-nâme* (*Bedr-i Dilşâd, 1997, C. I: 195- 203*), *Cemşîd ü Hurşîd* (*Cem Sultan, 1997: 305-10*) gibi.

Rüyasında kendisinden Önce yaşayan büyük

şairlerden birinin görevlendirmesi: *Gül-î Sad-berg* (Küleççi, 1999, C. 1:426) gibi.

Şairin düşünde sultanı görmesi, sultanın ona neyinin olduğunu söylemesi. Bu düşün şairin şiirinin olup olmadığı tarzda tabir edilmesi dolayısıyla: *Mihr u Mâh* (Anbarcioğlu, 1986: 101-2).

Şairin bir mecliste dostlarıyla oturup sohbet ederken onların zikri geçen konuda ondan bir eser yazmasını istemesi: *Leylâ vü Mecnûn* (Fuzûlî, 1981: 68-73), *Sâkî-nâme* (Kortantamer, 1997: 163) gibi.

Şairin hamse yazma isteği, dostlarının bu yolda onu teşviki: *Nefhatü'l-ezhâr* (Kortantamer, 1997: 177) gibi.

Şairin bir mecliste dostlarıyla oturup meşhur bir mesnevîyi okurken, arkadaşlarının ondan benzer bir eser yazmasını istemesi: *Heft-h'ân* (Nev'î-zâde Atâyî, 1974: 138-53), *Sohbetü'l-eb-kâr* (Kortantamer, 1997: 198-9), *Hüs n ü Aşk* (Şeyh Galip, 199238-46) gibi.

Şairin arkadaşlarıyla bir mecliste otururken, onların kendisinden diline kadın hikâyesi almadan bir nevcivan rivayeti ile aşka dair bir eser yazmasını istemesi: *Şâh u Gedâ* (Küleççi, 1999, C: II 313) gibi.

Şairin yeis içinde geçen ömrüne hayıflanıp isminin bâkî olması için bir eser yazma istemesi: *Bahrü'l-kemâl* (Hilmî, 1995: 33-42), *Gazavât-ı Sultân Murâd İbni Muhammed* (Çelebioğlu, 1999: 341) gibi.

Şairin eline geçen "Deşt-i Kıpçak" veya "Tatar dili"nde yazılmış bir eseri Türk diline kazandırma istemesi: *Câmi'u'l-ahbâr* (Âşık Ahmed, 1998, C II: 17-21), *Işk-nâme* (Mehmed, 1965) gibi.

Zamanın sultanı veya başka bir devlet büyüğünün yabancı dilde yazılmış beğendiği bir eserin Türk diline kazandırılmasını şairden istemesi: *Cemşîd ü Hurşîd* (Ahmedî, 1975: 77-9), *Hüsrev ü Şîrîn* (Fahrî, 1974: 262), *Gülşen-i uşşâk* (Çelebioğlu, 1999: 329) gibi.

Kendisine hâmî arayan şairin, hâmî bulunca ona bir eser hediye etme kaygısıyla: *Kitâbu's-şemsiyye* (Yazıcı Sâlih, 1994) gibi.

Dönemin hükümdarına ithaf etmek için: *kı yâfet-nâme* (Küleççi, 1999, C. II: 277) gibi.

Şairin hikâye kahramanı ile kendi yaşantısı arasında ilgi kurması: *Yûsuf u Züleyhâ* (Hamdî, 1991) gibi.

Subh-ı sâdik vaktinde şairin elindeki kalemin dile gelip kendisinden böyle bir eser yazmasını istemesi: *Kitâb-ı Usûl* (Usûl-nâme) (Küleççi, 1999, C. 1: 432).

Bir şairin kendi mesnevîsine nazire yazılama-yacağı iddiasına karşı: *Cân u Cânân* (Refî, 2000: 133-6) gibi.

Sultanın *Husrev ü Şîrîn* tarzında bir kitap araması, şairin bu tarzda bir eser yazarak sultana arz etmek istemesi: *Hüsrev ü Şîrîn* (Celîlî, 1997: 103) gibi.

Sultanı Övmek için: *Gülşen-i Hurremî* (Arslan, 1999: 685-764) gibi.

Durumunu sultana arz ederek bir makam elde etmek için: *Câmi'u'l-buhûr Der-Mecâlis-i Sûr* (Alî, 1996; Arslan, 1999: 333-623) gibi.

Yarâna "Mevlevilere" hediye etmek: *Fütüv-vet-nâme-i Esrâr* (Horata, 1998: 42-6).

"Sebeb-i te'lif" başlığı altında şair, eserinin yazılış sebebini yazmakla kalmaz; kendi hayatı hakkında bilgi verir, bu konuda kendinden önce eser veren büyük şairleri anar, onlara nazire yazmakla övünür. Mesnevîsinin çeviri ya da taklit olmadığını bildirir. Şairler, "sebeb-i te'lif'e ayrılan kısmın sonunda yanlışlarının ve eksiklerinin bağışlanması dileğinde de bulunabilirler. Bu yüzden, şair ve eser hakkında en önemli bilgilerin "sebeb-i te'lif bölümünde olduğu söylenebilir (Ünver, 1986:437).

Kimi şairler "sebeb-i te'lif bölümünde, eserlerinin ismini belirtir. Bedr-i Dilşâd'ın *Murâd-nâme'si* gibi (*Bedr-i Dilşâd*, 1997, C. 1: 198):

Kitâba *Murâd-nâme* yâd itdüm ad
Mürîdüm müyesser olısar murâd

Kimileri ise eserlerinin telif tarihini ve tamamlandığı yeri kaydetmiştir. Rumelili Za'îfî'nin *Bâg-ı Behişt*'i gibi (Za'îfî, 1998:24):

Olup hâlî evkâtde feth-i bâb
Tamâm oldu İznikte bu kitâb
Mübârek gün idi hümâyûn sâl
Ki bu gevher-i nazma irdi kemâl
Tokuzyüz dahi elli altyıdı tâm
Ne hoş târîh oldu olup hoş tamâm
Muharremde eyyâm-ı biyz idi hem
Ki tesvîd kıldı beyâzın kalem

Çok az olmakla birlikte bazı mesnevîlerde "sebeb-i telîf" bölümünün olmadığı da görülmektedir. İslâmî'nin mesnevîsi (*İslâmî, 1996*) ve Nahîfî'nin *Hicretü'n-nebî*'si (*Çelebioğlu, 1998*) gibi.

Bütün mesnevîlerde görülmemekle birlikte, "Giriş bölümü"nde "mev'ize (= öğüt)", "sözün yüceliği", "söz söyleme arzusu", "sözün vasıfları", "hasb-i hâl", "âlemin merhametsizliği", "felek ve hareketleri", "insan ruhu ve yaratılışı", "tenbîh", "hisse", "temsîl" "aşk", "gönül", "hayret" ve "kaleme hitap" başlıklarıyla da karşılaşılabilir. Mesnevînin doğrudan Celîlî'nin *Hüsrev ü Şîrîn*'i (*Celîlî, 1997*) gibi "Allah lafzının vasfı", Taşlıcalı Yahyâ Bey'in *Kitâb-ı Usûlî* (*Küleççi, 1999, C. I: 432*) gibi "kaleme hitap" Kâfzâde Fâizî'nin *Sâkî-nâme*'si (*Küleççi, 1999, C. II: 520*) gibi "doğrudan konuya girerek", Ahmedî'nin *Cemşîd ü Hurşîd*'i (*Ahmedî, 1975*) gibi "dua" manzumesiyle, Vizeli Bihîştî'nin *Cemşâh u Alemşâh*'ı (*Küleççi, 1999, C. II: 304*) gibi "padişaha övgü" manzumesiyle veya eserin isminin belirtildiği bir beyitle (*Şâhidî, 1b; (x) 1b*) başladığı da görülebilir. Ayrıca ender olarak Fuzû-lî'nin *Leylâ vü Mecnûn*'unda görülen üç rübâî ile mensur bir kısım (*Fuzûlî, 1981*), Süleyman Çelebi'nin Mevlid'inde görülen Arapça mensur bir

kısım (*Süleyman Çelebi, 1990*) ve Âşık Paşa'nın *Garîb-nâme*'sinde görülen Farsça mensur bir kısımdan oluşan "dîbâce"yi de (*Âşık Paşa, 1b-4a*) burada zikretmek gerekir.

Mesnevîlerin "giriş bölümü"nde "konunun işlendiği bölüm"den önce, eserin bölümlerinin ve o bölümlerde işlenen konuların manzum olarak yazıldığı da görülmektedir.³ Âşık Paşa'nın *Garîb-nâme*'si (*Âşık Paşa, 4a-5a*) Enverî'nin *Düstûr-nâ-me*'si (*Enverî, 1928: 4-5*) ve Âşık Ahmed'in *Câ-mi'ul-ahbâr*'ı gibi (*Âşık Ahmed, 1998, C. II: 21-9*).

Bu bölümde şairler, bazen eserin ismini belirten (*Halîlî, 1993: 16-8*), bazen de okuyucudan dua bekleyip eserindeki eksikliklerden dolayı onlardan özür diledikleri bir bölüme yer vermişlerdir (*Süleyman Çelebi, 1995: 77-81*).

Burada son olarak şunu belirtelim ki, bir mesnevînin "giriş bölümünde yukarıda sıraladığımız bütün başlıklar bulunmadığı gibi, burada zikredilmeyen bazı başlıklara da rastlanabilir.

KONUNUN İŞLENDİĞİ BÖLÜM

Mesnevîlerde "âgâz-ı dâstân", "matla' -ı dâs-tân", "âgâz-ı kıssa", "âgâz-ı kitâb", "ibtidâ-i dâstân"... gibi başlıklarla başlayan "konunun işlendiği bölüm", mesnevînin ana bölümüdür. Burada ele alınıp işlenen konuların eserden esere değiştiği görülür. Bu değişkenlik, bölümün genel planında da kendini gösterir. Bu bölümde, "giriş bölümü" için verilen genel plana benzer bir plan vermek mümkün değildir (*Ünver, 1986: 438*).

Edebiyatımızda, mesnevîlerin bu bölümde ele aldıkları konulara göre tasnif edildiği malumdur. Bu tasniflerin aynı konuda yazılmış mesnevîleri göstermek için yararlı olduğu açıktır. Ancak, mesnevîlerin yazılış amaçlarına göre tasnif edilmesinin yukarıdaki açıdan olduğu kadar, bu eserlerin ana bölümlerinin planları arasında bağlantı kurmak yönünden de yararlı olacağı aşıkardır. İsmail Ünver bu düşünceden hareketle mesnevîleri yazılış amaçlarına göre dört gruba ayırmış ve her

grubun elde bulunan örneklerinden bazılarını notlarla göstermiştir (Ünver, 1986: 438-43). Biz de İsmail Ünver tarafından yapılan gruplandır-maya uyararak mesnevîleri tasnif edeceğiz:

I. Grup

Okuyucuya bilgi vermek, onu eğitmek amacı güden eserler: Bu grupta dînî, tasavvufî, ahlâkî eserlerle eski bilimlerle ilgili olan ve ansiklopedik bilgiler veren mesnevîler yer alır:

Dînî Mesnevîler

Esmâ-i Hüsnâ Şerhleri: İbn-i İsmâ-i Saruhanî:

Esmâ-i Hüsnâ Şerhi (Akbay, 1996; İlyâs bin Mecdiddîn, 1999; Külekçi, 1999, C. I: 18-26) / **Lâmi'î Çelebi:** *Şerh-i Şâfi (hâmil Çelebi (x); Külekçi, 1999, C. I:27-33)* I Şener, 1986

Sure, Ayet ve Hadis Çeviri ve Şerhleri: Hati-

boğlu: *Letâyif-nâme:* (Çelebioğlu, 1999:126-8)/ **Hüseynî:** (*Hüseynî*) / **Nâlî:** (*Nâlî; Külekçi, 1999, C. I: 34-40*) / **Şeyyâd îsâ:** (*Dilçin, 1978*) / **Nakşî Alî-i Akkirmânî:** *Gavriye* (Ulaş, 1998; Külekçi, 1999, C. 141-6)

Kırk hadis çeviri ve şerhleri: Kemal Ümmî:

kırk Armağan, (Kemal Ümmî, 1970:29-54; Çelebioğlu, 1999: 137) / **Hakanî:** (*Hakanî, 1993; Külekçi, 1999, C. I: 47-51; Karahan, 1991: 207-13*) / **Hazînî:** (*Karahan, 1991:161-70*)

Yüz hadis çeviri ve şerhleri: Hatiboğlu: Ferah-Nâme

(*Hatiboğlu, 1521, 1984, 1994; Şahin, 1993; Çelebioğlu, 1999: 192-208*) / **Latîfî:** *Subhatü'l-uşşâk,* (*Karahan, 1991: 187-91*) / **Belîğ:** *Gül-i Sad-berg,* (*Abdulkadiroğlu, 1997*) / *Öztoprak, 1993*

İlmihaller: Mustafa bin Yûsuf el-Mar'aşî:

Ravzatü'l-îmân, (*Mazıoğlu, 1982*)

Akaide dair eserler: Duhânî-zâde Velî: Zübde-

tü'l-akâid (*Anbarcioğlu, 1968*) / **Alî Şîr Nevâ'î:** (*Levend, 1958*).

Fikhî eserler: Devletoğlu Yûsuf: *Vikaye Tercümesi* (*Altunkaynak, 1992*)

Mevlidler: Süleyman Çelebi: (*Süleyman Çelebi, 1990, 1995; Pekolcay, 1992*) / **Sinanoğlu:** *Nazm-ı Siyer-i Nebî,* (*Sinanoğlu; Külekçi, 1999, C. I: 108-12*) / **Ahmedî:** (*Ünver, 1978*) / **Hacı Mustafaoğlu:** *Mecma'ü'l-envâr* (*Pekolcay, 1953: 350-52*) / **Şemsî:** *Mevlid-i Nebî,* (*Şemsî; Külekçi, 1999, C. I: 113-9*) / **Süleyman Nahîfî:** *Mevlidü'n-nebî,* (*Karaca, 1999; Külekçi, 1999, C. I:120-6*) / **Himmetzâde Abdî:** *Gencine-i İ'câz* (*Bayram, 2000*) / **Re'fet Efendi:** *Menkabe-i Mevlid-i Fahirü'l-kâ'inât* (*Re'fet Efendi, 1998*) / *Pekolcay, 1950; Mazıoğlu, 1974*

Bi'set-nâme: Şeyhül-islâm İshak Efendi: (*Doğan, 1997; Külekçi, 1999, C. I:127-32*)

Hicret-nâme: Süleyman Nahîfî: (*Nahîfî; Çelebioğlu, 1998; Külekçi, 1999, C. I:159-63*)

Mi'râciye: Arif: (*Arif, (1); Çelebioğlu, 1999: 292-9*) / **Ganî-zâde Nâdirî:** (*Ganî-zâde Nâdirî; Külekçi, 1999, C. I: 136-41*) / **Abdülbaki Arif Efendi:** (*Abdülbaki Arif Efendi; Külekçi, 1998: 142-8*) / **Abdülvâsi Çelebi:** (*Çelebioğlu, 1999: 125-6*) / **Şeyh İsmail Hakkî-i Bursevî:** (*Şeyh İsmail Hakkî-i Bursevî; Külekçi, 1999, C. I: 149-53*) / **Simkeşzâde Feyzî:** (*Simkeşzâde Feyzî, 1997: 193-208*) / **Süleyman Nahîfî:** (*Süleyman Nahîfî, (1); Külekçi, 1999, C. I: 154-8*) / *Akar, 1987; Akdoğan 1989*)

Mu'cizât: Gurbeti: *Mu'cizât-ı Resul Aleyhi's-selâm* (*Pekolcay, 1953: 352-3*).

Vefâtü'n-nebî: Arif: (*Ârifî; Çelebioğlu, 1999: 300-7*)

Hilyeler: Hakanî: (*Hakanî, 1848, 1991*) / *Necîb*

Efendi: (*Necib Efendi; Külekçi, 1999, C. I: 63-8*) / **Neşâtî Ahmed Dede:** *Hilye-i Enbiyâ, (Neşâ-tî(x), 1876; Külekçi, 1999, C. I: 69-75)* / **Uşşâkî Abdullâh-ı Salâh:** *Hilye-i Hasaneyni'l-ahse-neyn, (Uşşâkî; Külekçi, 1999, C. I: 76-82)* / **Cev-rî:** *Hilye-i Çihâr-yâr-i Güzin, (Cevrî (x), 1891; Külekçi, 1999, C. I: 83-7)* / **Edirneli Güftî:** *Hilye-i Aşere-i Mübeşşere, (Edirneli Güftî; Külekçi, 1999, C. I: 88-92)* / **Bursalı Ali Rıza:** *Hilye-i Hazret-i Mevlânâ, (Bursalı Ali Rıza; Külekçi, 1999, C. I: 93-6)* / *Güngör, 2000.*

Hız Muhammed ve yakınları hakkında çeşitli hikâyeler: **Nakîboğlu:** *Dâsitân-ı Adn der-Hikâ-yet-i Hasan ve Hüseyin, (Nakîboğlu; Çelebioğlu, 1999: 88-9)* / **Kayserili İsâ:** *Dâsitân-ı İbrâhîm (Vefât-ı İbrâhîm) (Koncu, 2001; Çelebioğlu, 1999: 82-3)*

Makteller: **(Kastamonulu Şâzî:** *Dâsitân-ı Mak-tel-i Hüseyin, (Kastamonulu Şâzî; Çelebioğlu, 1999:56-8)* / **Lâmi'î Çelebi:** *(Lâmi'î Çelebi; Külekçi, 1999, C. I: 412-8)* / *Çağlayan, 1997*

Muhammediye ve benzerleri: **Yazıcıoğlu Muhammed:** *(Yazıcıoğlu Mehmed, 1996)* / Müellifi belli olmayan **Yazıcıoğlu Muhammed'in Muhammediye'sine nazire:** *(Yazıcıoğlu Mehmed, 1991, C. I: 187-9)* / **Ahmed Mürşidi:** *Ah-mediyye (Çelik, 2000)* / **Mahmûd ibn Mehmed'in Mahmûdiyye'si,** *Hamdullah Hamdî'nin Ahme-diyye isimli eserleri (TDEA, 1997)*

Dînî bilgi ve öğütler veren eserler: **Kemaloğlu İsmail:** *Ferahnâme, (Kemaloğlu İsmail, 1998)* / **İslâmî:** *(İslâmî, 1996)* / **Cemâlî:** *Miftâhu'l-fe-rec, (Cemâlî, 1998; Demirtaş, 1951: 195-6, 211-3)* / **Şeyh Baba Yûsuf:** *(Baba Yûsu, 2000; Kartal, 1998a)*

Fütüvvet-nâmeler: **Esrâr Dede:** *Fütüvvet-nâ-me-i Esrâr (Esrâr Dede; Külekçi, 1999, C. I:253-7; Horata, 1998: 42-6)* // *Torun, 1998*

Kutsal yerleri anlatan mesneviler: **Ahmed Fa-kih:** *(Ahmed Fakih, 1974)* / **Abdurrahmân Gu-bârî:** *(Abdurrahmân Gubârî, (X); Coşkun, 49-51)* / **Bahtî:** *Manzume fî-menâsiki'l-hac, (Coşkun, 1999:51-54)* / **Sulhî:** *Der-Beyân-ı Aded-i Menâ-zil-i Hicâz, (Coşkun, 1999: 45-7)* / **Bahrî:** *Üsküdar'dan Şam'a Kadar Konaklar, (Coşkun, 1999: 56-7)* / **Kâmil:** *Menâsik-i Hac, (Coşkun, 1999: 61-2)*

Tasavvufî Mesneviler

Mevlânâ'nın Mesnevisi çeviri ve şerhleri: **Mu'înî:** *(Mu'înî, 1982; Uzluk, 1964; Yavuz, 1977,1983,1989)* / **İbrâhîm Beg:** *(İbrâhîm Beg, 1995; Kartal, 1999: 194-7)* / **Dede Ömer Rûşenî:** *(Dede Ömer Rûşenî, 1990)* / **Şahidi:** *(Şâhidî, 1298)* / **Nahîfî:** *(Nahîfî, 1967- / Çelebioğlu, 1978; Kartal, 1999:181-243)*

Tasavvuf ve prensiplerini anlatıp öğretme amacı güden mesneviler: **Âşık Paşa:** *(Âşık Paşa, 1986, 1989, 1990, 1991, 1998, 2000); Fakr-nâme (Levend, 1988c); Vâsf-ı Hâl (Levend, 1988c)* / **Hatiboğlu:** *(Hatiboğlu, 1960)* / **Arif:** *Mürşidü'l-ubbâd, (Çelebioğlu, 1999: 279-4)* / **Muslihüddîn Vahyî-i Şabanî:** *(Şabanî, 1999); Abdurrahîm-i Karahisârî:* *Vahdet-nâme (Ab-durrahîm-i Karahisârî, 1991)* / **Aziz Mahmûd-ı Hudâyî:** *Necâtü'l-garîk (Hudâyî; Külekçi, 1999, C. I:242-8)*

İran edebiyatındaki tasavvufî mesnevilerin çevirileri ve benzerleri: **(Attâr'dan: Esrâr-nâme: Tebrizli Ahmedî:** *(Tebrizli Ahmedî, 1996; Aza-mat, 1988; Kartal, 1999: 490-524* [Attâr'ın ve Tebrizli Ahmedî'nin Esrâr-nâmelerinin mukayesesi] / **Huzûrî:** *(Kutluk, 1952; Kartal, 1999:139-41/kartal, 1999:132-41)* / **Gül-şehrî:** *Mantku't-tayr (Gülşehrî, 1952, 1957; Toska, 1990; Dilçin, 1993; Kartal, 1999:525-607* [Attâr ve Gülşehrî'nin Mantku't-tayrlarını mukayesesi] / **Ali Şir Nevâyî:** *Lisânü't-tayr (Ali ŞirNevâyî, 1995)* / **Gülşehrî:** *Felek-nâme (Gül-*

şehrî, 1982, 1984) / Za'îfî: *Gülşen-i Sî-murg* (Za'îfî, 1993; Toska, 1990; Dilçin, 1993; Kartal, 1999: 149-52) / Fedâî Dede: *Mantık-ı Esrâr* (Fedâî Dede, 1993; Toska, 1990; Dilçin, 1990) / Şâhidî: *Gülşen-i Vahdet* (Şâhidî, 1996; Kartal, 1999: 156-7) / Şemsî: *Deh-murg* (Kaya, 1997a; Aksoy, 1998; Karadüz, 2000; Kartal, 1999: 153-6) / Ârifî: *Ravzatü't-tevhîd* (Kartal, 1999: 157-8) / Şemseddîn-i Sîvâsî: *Gülşen-âbâd* (Kartal, 1999: 158-60) // *Îlâhî-nâme*: Şemseddîn-i Sivasî: (Şemseddîn-i Sivasî, 1997; Kartal, 1999: 166-70) / *Bülbül-nâme*: *Bülbülüyye* (Ömer Fuâdî; Külekçi, 1999, C. I: 300-4) // Nizâmî'den: *Mahze-nü'l-esrâr*: Yahya Bey: (Yahya Bey, 1992 / Azerî İbrahim Çelebi: (Azerî İbrahim Çelebi, 1994) / Cinânî: (Cinânî, 1994; Okuyucu, 1989) / Âlî: (Âlî, 1995) / Hayalî: (Hayalî, 1449; Çelebi-oğlu, 1999: 365-73) / Bursalı Rahmî: (Bursalı Rahmî, 1985, 1990; Aynagöz, 1989) / Ahmed-i **Rudvan**: (Ünver, 1982, 1986) / **Nev'î-zâde Atâ-yî**: (Kortantamer, 1997: 175-97) / Erişen, 1992; Kartal, 1999: 261-94 // Câmî'den: *SühbaM'U ebrân* Yahya Bey: (Taşlıcalı Yahya, 1995) / **Nev'î-zâde Atâyî**: *Sohbetü'l-ebkâr* (Nev'î-zâde Atâyî, 1999; Kortantamer, 1997: 197-229) // Şe-büsterî: *Gülşen-i Râz*: (Elvân-ı Şîrâzî; Kartal, 1999: 822-58 [Şebüsterî'nin *Gülşen-i Râz*'ı ve Elvân-ı Şîrâzî'nin *Gülşen-i Râz Tercümesi*'nin mukayesesi]; Çelebioğlu, 1999: 209-19)

Evlîya menkabeleri: Âşık Ahmed: *Câmî'ü'l-ahbâr* (Âşık Ahmed, 1998; Çelebioğlu, 1985) / Elvan Çelebi: *Menâkibu'l-kudsiyye ıl-Menâsi-bi'l-iüsiyye* (Elvan Çelebi, 1984; Tulum, 2000) / Niyâzî: *Mansûr-nâme* (Niyâzî, 1994) / Kemâl Ümmî: *Menâkub-ı Gilânî* (Kemâl Ümmî; Külekçi, 1999, C. I: 385-90) / Lokmanî Dede: *Menâkub-ı Mevlânâ* (Levend, 1988: 436).

Temsilî yoldan tasavvufu anlatan eserler: Ahmed-i Dâ'î: (Ahmed-i Dâ'î, 1975, 1992; İsen, 1993; Uysal, 1998; Ertaylan, 1952: 79-108) / **Halîlî**: *Firkat-nâme* (Halîlî, 1993) / **Şeyh Gâlib**: *Hüsn ü Aşk* (Şeyh Galip, 1992; Yenikale, 1996)

/ **Reffî-i Amidî**: *Cân u Cânân* (Refî, 1998, 2000); **Şânî Mehmed Efendî**: *Gülşen-i Efkâr* (Şânî Mehmed Efendî; Külekçi, 1999, C. I: 335-40) / **Simkeszâde Feyzî**: *Gamze vü Dil* (Simkeszâde Feyzî, 1997: 47-208) / **Keçecizâde İzzet Molla**: *Gülşen-i Aşk* (Keçecizâde İzzet Molla; Külekçi, 1999, C. I: 364-9).

Yûnus Emre, Kaygusuz Abdal ve Rûşenî gibi şâirlerin eserleri: Yunus Emre: (Yunus Emre, 1990, 1994) / **Dede Ömer Rûşenî**: *Miskînlik-nâ-me* (Dede Ömer Rûşenî, 1982), *Ney-nâme* (Dede Ömer Rûşenî, 1990)

Ahlâkî Mesnevîler

İran edebiyatından çevrilmiş ya da oradan örnek alınarak yazılmış ahlâkî eserler: (Sa'dî'den: Bostan: Hoca Mes'ûd: (Hoca Mes'ûd, 1340-1342; Köprülüzâde, 1928; Mes'ûd bin Ahmed, 1991: 23-5; Kartal, 1999: 79-81, 469-89 [Sa'dî'nin *Bostân*'ı ve Hoca Mes'ûd'un *Ferheng-nâme-i Sa'dî* mesnevilerinin mukayesesi] / **Za'îfî**: (Za'îfî, trhs., 1998; Kartal, 1999: 81-3) / **Emîrî: (Emîrî)/Niğdeli Hakkı Eroğlu**: (Niğde-li Hakkı Eroğlu, 1944) / **Seyyid Zergâr**: *Mizâ-nü'l-adâlet* (Sa'dî, 1371: 9) / **Abbâs-ı Büzürge-mîn**: (Sa'dî, 1371) // *Gülîstan*: Za'îfî: (Za'îfî, 1978; Kartal, 1999: 97-8/Za'îfî, 1996 [Bu eserin 986-1528. beyitleri *Gülîstân*'m sekizinci bölümünün tercümesidir. Bak. (Kartal, 1999: 107, 608-36)], **Üsküdarlı Safî**, (Sa'dî-i Şîrâzî, 1303; Kartal, 2001: 108) Kartal, 2001 // **Attâr'dan, Pend-nâme-i Za'îfî**: (Za'îfî, 1996; Kartal, 1999: 142, 608-36 [Attâr'm *Pend-meme* ve Za'îfî'nin *Kitâb-ı Bostân-ı Nasâyih'inin* mukayesesi) / **Edirneli Nazmî**: (Mazıoğlu, 1977; Kartal, 1999: 142-5) / **Emre**: (Emre, 1286, 1998; Kartal, 1999: 145-48) / **Güvâhî**: (Güvâhî, 1983; Özkan, 1983) / **Azmî**

Çocuklara öğüt vermek amacıyla yazılmış mesnevîler: Ahmed-i Dâ'î: (Ahmed-i Dâ'î,

1952: 297-308) / *Emîri (Emîrî, (x))*: **Nâbî** (*Nâbî*, 1989, 1995) / **Vehbî**: (*Vehbî* 1994; *İmamoğlu*, 1996)

İçindeki dinî-tasavvufî düşünceler yanında öğüt verme yönü ağır basan eserler: Şeyh Eşref b. Ahmed: (*Pehlivan*, 2000) / Yahya Bey: (*Taşlıcalı Yahya Beğ*, 1970) / **Cinânî**: (*Cinânî*, 1990) / **Ahmed-i Rıdvan**: (*Ünver*, 1982: 187-208 [*Rıdvânîyye*]) / **Şemseddîn Sivasî**: (*Aldan-maz*, 2000).

İnsanın fizikî yapısıyla ahlâkî yönü arasında ilişki kuran mesneviler: Hamdullah Haindi: (*Çeiebioğlu*, 1979: 320-36) / **Şeyh Baba Yûsuf**: (*Kartal*, 1998)/**Visalî**: (*Visâlî*; *Külekcî*, 1999, C. 1:27-32) / Erzurumlu İbrahim Hakki: (*Çelebioğlu*, 1979: 326-46; *Külekcî*, 1999, C. I: 33-7) / Kaysunîzâde Mehmed Bedreddîn: (*Kaysunîzâ-de Mehmed Bedreddîn*; *Külekcî*, 1999, C. I: 38-441 (*Mengi*, 1978; *Bilgiç*, 1987-1988; *Çavuşoğlu*, 1996; *Yerdelen*, 1988)

Temsil yoluyla öğüt veren eserler: Şeyhî: (*Şeyhî*, 1981; *Olgun*, 1949; *Köprüüzâde*, 1917; *Çetin*, 1972)

Ansiklopedi Niteliği Taşıyan ya da Belli Alanlarda Bilgi Veren Mesneviler

Ansiklopedi niteliği taşıyan mesneviler: Bedr-i Dilşâd: (*Bedr-i Dilşad*, 1997; *Cunbur*, 1997) / **İbrahim bin Bâlî**: (*İbrahim bin Bâlî*) / **Ahmed-i Dâ'î**: (*Ahmed-i Dâ'î*, 1952a: 145-154 [*Metin*])

Tıp ve astroloji ile ilgili eserler: Ahmedî: *Ter-vîhu'l-ervâh* (*Ahmedî*, 1995) / **Nidâyî**: *Manzûme-i Tıb* (*Ay*, 2000) / **Yazıcı Salih**: *Kitâbü'ş-şemsîyye* (*Yazıcı Salih*, 1994, 1998)

Şuarâ tezkiresi ve şâir-nâmeler: Güftî: (*Güftî*; *Timurtaş*, 1948; *İpekten*, 1988: 120-4) / **Aynî**: (*Arslan*, 1992) / **Ziya Paşa**: (*Göçgün*, 1987).

2. Grup

Okuyucunun kahramanlık duygusuna hitap eden, konusunu menkabelerden ya da tarihten alan mesneviler. Konusunu menkabelerden alanlar

Hız Muhammed'in ve Hz. Ali'nin savaşlarını anlatan eserler: Tursun Faki: (*Tursun Faki*, trhs.; *Çeiebioğlu*, 1999: 72-4) / **Tursun Faki**: (*Tursun Faki*, 1933; *Çelebioğlu*, 1999: 74-5) / **Tursun Faki**: (*Tursun Faki*, trhs. I; *Çeiebioğlu*, 1999: 75-6) / **Kirdecî Ali**: (*Kirdecî Ali*, trhs.; *Çeiebioğlu*, 1999: 77-8) / **Kirdecî Ali**: (*Kirdecî Ali*, trhs.I; *Çeiebioğlu*, 1999: 78) / **Begpazarlı Ma-azoğlu Hasan**: (*Begpazarlı Maazoğlu Hasan*, trhs.; *Çelebioğlu*, 1999: 86) / **Begpazarlı Maazoğlu Hasan**: (*Begpazarlı Maazoğlu Hasan*, trhs.I; *Çeiebioğlu*, 1999: 87; *Kaya*, 1997) / **Dâ-vûd**: (*Dâvûd*; *Çeiebioğlu*, 1999: 87-8) / *Çetin*, 1997.

Battâl-nâme ve benzerleri: (*Koksal*, 1984: 19-20 [*Darendeli Bekâî*, *Battâl-nâme*])

Makedonyalı Büyük İskenderle Kur'ân'da geçen Zülkarneyn'in aynı kişi olduğu varsayımına dayanan, esas olarak bu efsanevî kişinin hayat çizgisini konu edinen İskender-nâmeler: Ahmedî: (*Ahmedî*, 1983; *Akçay*, 1999; *Akdoğan*, 1988) / **Ahmed-i Rıdvan**: (*Ahmed-i Rıdvan*; *Ünver*, 1974, 1982; *Kartal*, 1999: 349-56) / **Alî Şîr Nevâî**: *Sedd-i İskenderî* (*Alî Şîr Nevâî*, 2001) / *Ünver*, 1975

Manzum Şâh-nâme çevirileri: Diyarbakırlı Şerîfî: (*Şerîfî*, 1999; *Külekcî*, 1999, C. II: 422-6) / **Ganîzâde Nâdirî**: (*Ganîzâde Nâdirî*, (1); *Külekcî*, 1999, C. II: 427-37 / *Anbarcıoğlu*, 1981

Konusunu tarihten alan mesneviler

Adları ne olursa olsun, belli bir dönemin tarih olaylarını, Özellikle seferleri, savaşları ve fetihleri konu edinmiş mesneviler: Za'îfî: (*Za'îfî*,

1459-1462; *Çelebioğlu, 1999: 340-53*) / **Hadîdî:** (*Hadîdî, 1991*) / **Şükrî-i Bitlisi:** (*Şükrî-i Bitlisi, 1997; Argunşah, 1986*) / **Şîrî:** (*Şîrî, 1981*) / **Eyyûbî:** (*Eyyûbî, 1991*) / **Enverî:** (*Enverî, 1928; Orhan 1985*) / **Sabit:** (*Sabit, 1299, 1991*) / *Le-vend, 1956*

3. Grup

Sanat yönü ön planda olan, okuyucunun edebî zevkine hitap eden, ana çizgisi aşk ve macera olan mesneviler.

Bunlar arasında, tamamen beşerî aşkı işleyen eserler, kahramanların beşerî aşktan ilâhî aşka yükseldikleri eserler; kahramanlar arasındaki aşk tamamen beşerî olduğu halde, iki âşığın kavuşmasını tasavvufî mecazlarla örten mesneviler vardır.

Bu mesnevilerin konuları, çoğunlukla İran ve Arap edebiyatından alınmıştır. Bunlardan tercüme ya da serbest tercüme olanlar yanında, ekleme ve çıkartmalar yapılarak tamamen telif özelliği kazanan mesneviler de vardır. Örneğin Hamdî, kendisinden önce anlatılan *Yûsuf u Züleyhâ* hikâyesini tekrar ele almış ve onu yazarken yeni ilaveler ile birçok olayın teferruatında değişiklikler yapmış, özellikle tasvirlerde kendi sanat kudretini göstermiştir. Hamdî, sanki eseri oturup yeniden yazmıştır. Dolayısıyla Hamdî'nin yazdığı eser bir taklîd değil, orijinal bir eserdir. Aynı şeyleri rahatlıkla Şeyhî'nin *Hüsrev ü Şîrîn*'i için de söyleyebiliriz.

Bu gruba giren belli başlı mesneviler şunlardır:

Yûsuf u Züleyhâ: Şule Fakih: (*Süle Fakih, 1989, 1994*) / **Şeyyâd Hamza:** (*Şeyyâd Hamza, 1946*) / **Erzurumlu Darîr:** (*Erzurumlu Darîr, 1994; Çelebioğlu, 1999: 59-60*) / **Tebriizli Ah-medî:** (*Tebriizli Ahmedî; Azamat, 1988*) / **Ah-med Câm-ı Jendefil:** (*Korkmaz, 1995*) / **Alî Şîr Nevâyî*:** *Alî Şîr Nevâyî, (x)* / **Hamdî:** (*Hamdî, 1991; Öztürk, 1993, 1999; Ayan, 1974; Kavcar,*

1989; Levend, 1989; Omur, 1985, 1986; Kartal, 1999: 767-821 [Câmî ve Hamdî'nin Yûsuf u Züleyhâların mukayesesi]; Çelik, 1998) / **Kemal Paşazade:** (*Kemal Paşazade, 1979, 1983; Kavcar, 1989a; Levend, 1989a*) / **Yahya Bey:** (*Yahya Bey, (?), 1979*) / **Gubârî:** (*Gubârî Abdurrah-mân*) / **Hâmîdî:** (*Hâmîdî*) / **Köprülüzâde Es'ad Paşa:** (*Köprülüzâde Es'ad Paşa*) / Ayrıca kaynaklarda Şeyhoğlu Mustafa, Kırmılı Abdülmeccid, Dür Big, Hatâî, Çâkerî Sinan, Celîlî, Likâî, Ni-metullâh, Halîfe, Kâmî Mehmed, Ziyâî Yûsuf, Şikârî, Manastırlı Kadı Sinan, Hevâî Mustafa, Bağdadlı Zihnî Abdülcelîl, Rıf 'atî Abdülhay, Hevâî Abdürrahman, Ahmed Mürşîdî'nin de *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevileri olduğu kayıtlıdır (*Levend, 129-30*)// *Tahbaszade 1945; Dolu, 1953*

Hüsrev ü Şîrîn ve Ferhâd u Şîrîn: Kutb:

(*Kutb, 1958-1960; Zajaczkowski, 1960; Hacı-eminioğlu, 1968; Fazûov, 1975*); *İnan, 1951*) / **Fahrî:** (*Fahrî, 1974; Kartal, 2000; 1999: 637-95 [Nizâmî ve Fahrî' nin Husrev ü Şîrînlerinin mukayesesi]*) / **Şeyhî:** (*Şeyhî, 1980; Timurtaş 1960; Fevziye Abdullah, 1950; Kartal, 1999: 696-766 [Nizâmî ve Şeyhî'nin Husrev ü Şîrînlerinin mukayesesi]*) / **Ali Şîr Nevâyî:** (*Ali Şîr Nevâyî, 1956, 1963, 1994; Alpay, 1989; Uygun, 1988; Emînzade, 1948*) / **Ahmed-i Rıdvân:** (*Ahmed-i Rıdvân, 1999; Levend, 1989b; Ünver, 1982, 1986*) / **Mu'îdî:** (*Timurtaş, 1959: 73*) / **Sadrî:** (*Timurtaş, 1959: 73*) / **Hayâtî:** Hayâtî: Kaynaklarda Hayâtî'nin eseri olarak gösterilen *Hüsrev ü Şîrîn* mesnevisi, Ahmed-i Rıdvân'ın aynı adlı eserinden intihaldir (*Ünver, 1982: 39-44*) / **Âhî:** (*Köksal, 1998*) / **Harîmî:** (*Timurtaş, 1959: 74*) / **Celîlî:** (*Celîlî, 1997; Levend, 1989c*) / **Lâmi'î Çelebi:** (*Lâmi'î Çelebi, 1997,1998; Erkal, 1997; Levend, 1989d*) / **Arif Çelebi:** (*Timurtaş, 1959: 77-8*) / **Şânî:** (*Timurtaş, 1959: 78*) / **İmâmzâde Ahmed:** (*Timurtaş, 1959: 78*) / **Halîfe:** (*Timurtaş, 1959: 78*) / **İdris Bey (Mahvî):** (*Timurtaş, 1959: 79*) / Fasih Ahmed Dede, Sâlim, Mustafa Ağa Nâsır, Nâkâm ve Ömer Bakî'nin *Husrev ü Şîrîn* mesnevileri (*Timurtaş, 1959: 79-80*).

Leylâ vü Mecnûn: Ali Şîr Nevâyî: (*Ali Şîr Nevâyî, 1996; Bertels, 1951*) / **Şâhidî:** (*Şâhidî; Koncu, 1996*) / **Bihîştî:** (*Behiştî, 1999; Bihîştî, 1951*) / **Hamdullah Hamdî:** (*Hamdî, 1982; Alpay, 1970*) / **Ahmed-i Rıdvân:** (*Ünver, 1982, 1986; Levend, 1952*) / **Kadîmî:** (*Levend, 1952a*) / **Celîlî:** (*Ayan, 1983*) / **Sevdâî:** (*Sevdâî, 1987; Şahin, 1988*) / **Hakîrî:** (*Turan, 1988*) / **Fuzûlî:** (*Fuzûlî 1981; Kalkışım, 1998; Doğan, 1996; Aras, 1988; Akalın, 1997; Çelik, 1998*) / **Larendeli Hamdî:** (*Levend, 1952b*) / **Sâlihî:** (*Celâl-zâ-de Salih, 1995*) / **Halîfe:** (*Levend, 1952c*) / **Atâyî, Fâ'izî, Örfî, Andelîb, Nâkâm'ın Leylâ vü Mecnûnları** (*Levend, 1959: 314-65*) // *Levend, 1959; Tarlan 1922; Kartal, 1999: 315-44*

Cemşîd ü Hurşîd: Ahmedî: (*Ahmedî, 1975; Banarh, 1939; Ünver, 1977; Deniz, 1883*) / **Cem Sultan:** (*Cem Sultan, 1997, 2000; İnce, 1989; Okur, 1958; Öztelli, 1972*) / **Abdî:** (*İnce, 1981: 24-31, 1986, 1989*)

Hurşîd-nâme: (*Şeyhoğlu Mustafa, 1979*)

Işk-nâme: (*Mehmed, 1965*) **Hecr-nâme:**
Celîlî: (*Ayan, 1986*)

Varka ve Gülşah: Yûsuf-ı Meddâh: (*Yusuf-ı Meddah, 1945, 1976; Ertaylan, 1946; Dolu, 1988*)

Vâmuk u Azrâ: Lâmi'î Çelebi: (*Lâmi'î Çelebi, 1983, 1998; Ayan, 1985*) / **Bihîştî Sinan, Kalkan-deleli Mu'îdî, Câmî'î, Bursalı Hevâî Mustafa, Kuburî-zâde Abdurrahman Rahîmî'nin Vâmuk u Azrâ mesnevîleri** (*Levend, 1988:134, Lâmi'î Çelebi, 1983:52-7*)

Hümâ vü Hümâyûn: Cemâlî: (*Cemâlî, 1990; Külekçi, 1999, C. II: 261-8; Horata, 2000*)

Edhem ü Hümâ: Sâbit: (*Sâbit, 1990*) / **Na'tî:** (*Na'tî; 1997*)

Vîs ü Râmin: Lâmi'î Çelebi: (*Lâmi'î Çelebi, 1994*)

Gül ü Hüsrev: Tutmacı: (*Yoldaş, 1998; Levend, 1960, 1988a, 1988b; Kartal, 1999:161-7*)

Süheyl ü Nev-bahâr: Mes'ûd bin Ahmed: (*Mes'ûd bin Ahmed, 1991; Kilisli, 1928; Köprülüzâde, 1928; Tezcan 1994; Külekçi, 1999, C. II: 227-35*)

Şem' u Pervâne: Zâtî: (*Zâtî, 1998; Alpay, 1960, 1961; Külekçi, 1999, C. II: 81-87; Kanar, 1995: 52-4*) / **Lâmi'î Çelebi:** (*Köse, 1997; Külekçi, 1999, C. II: 74-80; Kanar, 1995: 49-52*) / **Feyzî Çelebi:** (*Tekin, 1991*) / **Mu'îdî:** (*Külekçi, 1999, C. II: 88-93; Kanar, 1995:54-6*)

Şâh u Gedâ ve Şâh u Dervîş: Taşlıcalı Yahya: (*Taşlıcalı Yahya, 1993*) / **Bursalı Rahmî:** (*Bursalı Rahmî, 1996*) / **Şâh u Dervîş:** **Sinoplu Be-yânî ve Güffî Alî'nin Şâh u Dervîş mesnevîleri** (*Levend, 1988:133-4*).

Mihr ü Mâh: Gelibolulu Mustafa Âlî: (*Âlî, 1971, 1983, Anbarcıoğlu, 1984:1181-9*) / **Kıyasî:** (*Anbarcıoğlu, 1986, 1984:1171-80*) / **Çorlulu Zarîfî:** (*Zarîfî, 1995; Anbarcıoğlu, 1984: 1153-4*) / **Necâfî:** (*Levend, 1988: 133; Anbarcıoğlu, 1984:1153*)

Mihr ü Müşterî: Münîrî Ahmed Çelebi: (*Mü-nîrî, 1983; Anbarcıoğlu, 1984: 1168-71*) / **Kiçi Mîrzâde Seyyid Yahya:** (*Külekçi, 1999, C. H: 101-5; Anbarcıoğlu, 1984:1153*) / **Mollâ Mâşîzâ-de Fikrî Dervîş, Azmî Pîr Mehmed, Alî bin Ab-dülazîz ve Lokman bin Seyyid Hüseyin'in Mihr ü Müşterî mesnevîleri** (*Levend, 1988: 133; Anbarcıoğlu, 1984:1153*).

Mihr ü Vefâ: Hâşimî: (*Hâşimî, 1996*) / **Ümmî îsâ:** (*Ankoğlu, 1991*) / **Mustafa Emînî ve Gelibolulu Âlî'nin Mihr ü Vefâ mesnevîleri** (*Levend, 1988:133; Külekçi, 1999, C. II: 125*).

Gül ü Bülbül: Fazlî: (*Fazlı, 1991, 1991a*) / **Bekâyî:** (*Bekâyî, 1988*) / **Abdurrahim Utizemini:** (*Agış, 1995*) / *Zavotçu, 1997*

Gül ü Nevruz: Abdî: (*İnce, 1986: 192, 1998*) / **Sâbir:** (*İnce, 1998*) / **Lutfî:** (*Orak, 1995*) **Niyâz-nârae-i Sa'd u Humâ:** **Abdî:** (*Abdî, 1987; İnce, 1986: 190-1, 1987*)

Gûy u Çevgân: Lâmi'î Çelebi: (*Lâmi'î Çelebi, 1994; Tezcan, 1978, 1994; Gürer, 1994*)

Hüsn ü Dil: Yenipazarlı Vâlî: (*Yenipazarlı Vâlî, 1996; Köksal, 1996*)

Salaman u Absal: Lâmi'î Çelebi: (*Uludağ, 1997*)

İşret-nâme: Revânî: (*Canım, 1998; Alışık, 1986; Çelik, 1989*)

Hayrâbâd: Nâbî: (*Nâbî, 1965, 1996*)

Cemşâh ve Alemşâh: Bihîştî: (*Dindar, 1999*) **Heft-peyker (Behrâm-ı Gûr): Aşkî:** (*Kut, 1989; Kartal, 1999: 346-7*) / **Ahmed-i Rıdvan:** (*Ünver, 1982: 229-57, 1986a: 120-5; Kartal, 1999: 347-48*) / **Ulûî:** (*Kartal, 1999: 348-9*) / **Kudsî:** (*Kartal, 1999: 349*) / **Lâmi'î Çelebi:** (*Kut, 1976*) / **Kahraman, 1992** / **Behiştî:** (*Behiştî, 1995*)

Heft-h'ân: Nev'î-zâde Atâyî: (*Nev'î-zâde Atâ-yî, 1974; Kortantamer, 1997:230-46*)

Beng ü Bade ve Beng ü Bade tarzında yazılan mesneviler: Fuzûlî: (*Fuzûlî, 1955*) / **Vardarlı Fazlî:** (*Aksoyak, 1999*)

4. Grup

Şairlerin gördükleri, yaşadıkları olayları anlatan, toplum hayatından kesitler veren; kişileri, meslekleri, düğünleri ve belli yöreleri tasvir eden

mesneviler. Bu eserler yerli konulan işlediklerinden, eski edebiyatımızın mesnevi alanındaki en orijinal örnekleridir. Bu gruba giren başlıca eserler şunlardır:

Ta'rîfât veya Ta'rîf-nâmeler: Kalkandelenlî Fakîrî: (*Fakîrî; Külekçi, 1999, C. II: 498-503*) / **Safî:** (*Safî; Levend, 1988: 162*) **Şehrengîzler: Mesîhî:** (*Mesîhî; Külekçi, 1999, C. II: 468-72*) / **Usûlî:** (*İsen, 1988*)//**Zatî:** (*Zatî; Külekçi, 1999, C. II: 473-7*) / **Lâmi'î Çelebi:** (*İsen, 1993a; Yurtsever, 1984; Külekçi, 1999, C. II: 478-83*) / **Yahya Bey:** (*Çavuşoğlu, 1969*) / **Gelibolulu Âlî:** (*Aksoyak, 1996*) / **İshak Çelebi:** (*İshak Çelebi; Akkuş, 1993; Külekçi, 1999, C. II: 484-9*) / **Belîğ:** *Bursa Şehrengizi, (Abdulkadiroğlu, 1997b / Esiri: Bağdat Şehr-âşûbu (Aydemir, 1999) / Levend, 1957 / Akkuş, 1987*

Sûr-nâmeler: Gelibolulu Âlî: (*Âlî, 1996, Arslan, 1999: 333-623*) / **Nabî:** (*Nâbî, 1944; Arslan, 1999: 627-84*) / **Rifat:** *Gülşen-i Hurremî (Arslan, 1999: 685-764*) / **Es'ad:** (*Arslan, 1999: 765-79*) / **Tahsîn:** (*Arslan, 1999: 815-37*) / *Arslan, 1999*

Sergüzeşt ve Hasbihaller: **Cemâlî:** *Beyân-ı Meşakkat- / Sefer, (Erimer, 1974) / Güvâhî: Gurbet-nâme, (Levend, 1988: 142) / Bursalı Celîlî: (Hece-nâme, Ayan, 1986) / Rumelili Za'îfî: (Za'îfî) / Belîğ: Sergüzeşt-nâme-i Fakîr be-Azî-met-i Tokat, (Abdulkadiroğlu, 1997a) / Esîrî: Bağdat Şehr-âşûb 'u (Aydemir, 1999) / Keçecizâ-de İzzet Molla: (Keçecizâde İzzet Molla, 1269; Korkmaz, 1988; Külekçi, 1999, C. II: 447-50) / Bayburtlu Zihnî: (Bayburtlu Zihnî; Külekçi, 1999, C. II: 451-3) / Güffî Alî: *Hasbihal**

Mesneviler "konunun işlendiği bölüm" itibariyle oldukça farklılık gösterir. Çoğu mesnevîde, bu bölümün planı birbirinden farklı olmasına rağmen, bazı mesnevilerde birbirine benzediği müşahede edilmektedir. Burada yukarıdaki tasniften hareketle plan yönünden Özellik gösteren mesnevilerden örnekler verilecektir:

Birinci Grupta yer alan eserler arasında plan yönünden birbirine benzeyen mesnevilerin başında "Kırk Hadis" ve "Yüz Hadis" çeviri ve şerhleri gelmektedir. Bu mesnevilerde, önce ele alınan "hadis" in çeviri veya şerhi yazılır, daha sonra konu ile ilgili bir hikâye anlatılır. Bu tür eserlerde eserin ana bölümünün kırk veya yüz "hadis" in tercüme veya şerhi ve yüz hikâyeden oluştuğu görülmektedir. Hazîmî (*Karahan, 1991: 161-70*) ve Hakanî (*Hakanî, 1993*)'nın "kırk hadîsleri" ile Hatiboğlu'nun *Ferah-nâme* (*Hatiboğlu, 1994*) ve Latîfî'nin *Subhatü'l-uşşâk* (*Karahan, 1991: 187-91*) isimli eserleri plan yönünden birbirine benzerler (*Ünver, 1986: 444*).

Bu grupta yer alan Esmâ-i Hüsnâ şerhlerinin de plan yönünden birbirine benzediği görülmektedir. Bu mesnevilerde önce esmâ-i hüsnâ olarak kabul edilen isimler başlık olarak yazılır, daha sonra bu isimler hakkında bilgi verilir.

İran'da yazılıp çok sevilmiş bir mesnevi, birkaç Türk şairince çevrilmiş olsa bile, bu çeviriler arasında plan yönünden benzerlik bulunması gayet tabiidir. Ancak bu benzerlik, çeviri olmayan eserler arasında da görülebilir. Aynı mesneviye "nazire ve cevap" olarak yazılmış mesnevilerde "konunun işlendiği bölüm" plan yönünden birbirine benzeyebilir. Burada, Nizâmî'nin *Mahze-nü'l-esrâr* (*Nizamî, 1344, 1986*)'na yazılmış nazireler örnek olarak gösterilebilir (*Ünver, 1986: 444*).

Nizâmî'nin *Mahzenü'l-esrâr*'ına İranlı pek çok şair tarafından nazireler yazılmıştır. Bunlardan Emîr Husrev-i Dihlevî'nin *Matla'u'l-envâr* (Husrev-i Dihlevî, 1875), Hâcü-yi Kirmânî'nin *Ravzatü'l-envâr* ve Câmî'nin *Tuhfetü'l-envâr* (*Câmî, 1370, 1989*) isimli nazireleri Türk şairler üzerinde tesiri olmuştur. Başta Nizâmî'nin eseri olmak üzere yukarıda geçen eserlere bir kısım Türk şairler tarafından çeşitli nazireler yazılmıştır. Azerî İbrahim Çelebi'nin *Nakş-ı Hayâl* (*Azerî İbrahim Çelebi, 1994*)'ı ile Cinânî'nin *Riyâ-zü'l-cinân* (*Cinânî, 1994*)'ı Nizamîye; Âlî'nin *Tuhfetü'l-uşşâk* (*Âlî, 1995*)'ı Câmî'ye; Nevî-zâ-

de Atâyî'nin *Nefhatü'l-ehzâr*'ı (*Kortantamer, 1997: 175-97*) ise Emîr Husrev-i Dihlevî'nin eserine naziredir. Sıralanan bu örnekler arasında plan bakımından tam bir uygunluk olduğu görülür. Hepsisi de kendilerine kaynaklık eden Nizâmî'nin eserinin planında birleşirler. Aynı benzerlik, Câmî'nin *Sübhatü'l-ebkâr*'ı (*Câmî, 1370*) ile ona nazire olarak yazılan Taşlıcalı Yahya'nın *Gencîne-i Râz*'ı (*Taşlıcalı Yahya, 1995*) ve Nevî-zâde Atâyî'nin *Sohbetü'l-ebkâr*'ı arasında da görülür.

Mahzenü'l-esrâr'da "konunun işlendiği bölüm", 20 "makale" ve her "makale"den sonra konu ile alakalı anlatılan 20 hikâyeden oluşmaktadır. Yukarıda zikredilen nazirelerde de durum aynıdır. Konunun işlendiği bölümdeki "makale" başlığı, *Nakş-ı Hayâl*'de de "makale"dir. *Riyâ-zü'l-cinân*'da ise "ravza" olarak isimlendirilmiştir. Câmî'nin *Sübhatü'l-ebkâr*'ı ise 40 "ıkd"dan (=dizi) sonra konu ile alakalı 40 hikâyeden oluşur. Yahya Bey ile Nevî-zâde Atâyî'nin eserlerinde de, küçük farklılıklarla durum aynı olduğu dörülür. Diğer taraftan Yahya Bey'in *Gülşen-i Envâr* (*Yahya Bey, 1992*) ve Bursalı Rahmî'nin *Gül-i Sad-berg* (*Bursalı Rahmî, 1985, 1990*) adlı mesnevilerinin de *Mahzenü'l-esrâr*'a nazire olduğu söylenir. Öyle olmalarına rağmen bu eserler ile *Mahzenü'l-esrâr* arasında ne takip ettiği düzen açısından ne de muhteva yönünden tam bir uygunluk olduğu söylenebilir (*Ünver, 1986: 445*).

Çeviri veya nazire olmadıkları halde, "konunun işlendiği bölüm"de belli bir planın uygulandığı mesneviler de vardır. Bunun en güzel örneklerinden biri *Garîb-nâme*'dir (*Ünver, 1986: 445*).

Âşık Paşa'nın bu mesnevisi 10 "bâb", her "bâb"da 10 "dâstân" tarzında tertip edilmiştir. Bu mesnevinin her "bâb"ında o "bâb"ın sayısı ile ilgili konular işlenerek şekil ve muhteva arasında bütünlük sağlanmıştır (*Ünver, 1986: 445*).

Taşlıcalı Yahya'nın *Kitâb-ı Usûl* isimli mesnevisinin de kendisine özgü bir planı vardır. Şair, eserinin önemini vurgulamak İstermişçesine, her ana bölümü aynı beyitle bitirir. Bundan sonra da

hikâye" ve "latife" başlıklı parçalar gelir (*Ün-ver, 1986: 445*).

Gelibolulu Âlî'nin *Riyâzü's-sâlikîn* isimli mesnevisinin de kendisine özgü bir planının olduğu görülmektedir. Şair eserin asıl konusunu teşkil eden kısmı üç "Ravza"ya; her ravzayı da on "Devha"ya ayırmıştır. Her "Ravza"nın başına mensur bir "dibâce" yerleştirmiştir (*Gelibolulu Âlî, 1998*).

İkinci Grupta yer alan mesnevilerden, Ahmedî'nin *İskender-nâme'si* ve onun taklidi olan Ahmed-i Rıdvân'ın *İskender-nâme'si* "dâs-tân"lardan oluşan bir plana sahiptir. Ahmedî bu destanları "Dâstân veya Mukaddime-i Dâstân", "Matla'-ı Dâstân ve Hâtıme-i Dâstân" olmak üzere üçlü bir planla vermiştir. Destanların uzunlukları ne olursa olsun, başlıklar değişik yazılmış olsa bile bu plan görülebilir (*Ünver, 1986: 445*).

Üçüncü Grupta yer alan mesnevilerde, aynı konuyu işleseler bile, plan yönünden önemli farklılıklar görülür. Genellikle aşk ve macerayı konu edinen bu mesnevilerde şairler, olayları anlatırken takdim-tehir ederek, araya bazen küçük bazen büyük parça ve bölümler eklemek veya çıkarmak suretiyle aynı konuda yazılmış başka mesnevilerden farklı bir eser koymaya çalışmışlardır (*Ünver, 1986: 445*).

Bu değişikliklerden biri, belki en önemlisi ise, "konunun işlendiği bölüm"lerde, kahramanların ağzından değişik nazım şekilleriyle, söylenen şiirlerdir. Bunlar arasında sayı bakımından gazeller birinci sırada gelir. Gazel kadar olmamakla birlikte, "rübâî", "kıt'a", "müstezâd", "murabba", "muhammes", "terci-bend", "terkib-bend", "tardiyye" ve "kaside" nazım şekillerinin kullanıldığı da görülür (*Ünver, 1986:445*). Örneğin Şeyhî'nin *Hüsrev ü Şîrin'inde* 24 "gazel", 1 "teci-bend" ve "kaside"; Hamdî'nin *Yûsuf u Zü-leyhâ'sında* ise 15 "gazel" ve 1 "rübâî" nazım şekliyle söylenmiş şiirler vardır.

Özellikle konusu aşk olan mesnevilerde şair-

ler, eserlerini bazı bölümlere ayırırlar. Bu bölümler "Matla'-ı Dâstân", "Âgâz-ı Kıssa", "Dâstân-ı ...." başlıkları altında geçer. Meselâ Hamdî *Yûsuf u Züleyhâ* isimli mesnevisini üç bölüme ayırmıştır (*Hamdî, 1991*):

I. Bölüm:

Matla'-ı Dâsitân-ı Yûsuf ('A. M.) (s. 50-180)

II. Bölüm:

Matla'-ı Dâstân-ı Züleyhâ (s. 180-256)

III. Bölüm

Dâstân-ı Bâzığa Binti Melik Tâbûr 'Arî (s. 256-437)

Şeyhî ise, mesnevisinin bu kısmını 11 bölüme ayırmıştır (*Şeyhî, 1980*):

I. Bölüm

Matla'-ı Destân ve Âgâz-ı Kıssa (s. 29-43)

II. Bölüm

Matla'-ı Dâstân .... (s. 43-63)

III. Bölüm

Matla'-ı Dâstân (s. 63-81)

IV. Bölüm

Matla'-ı Dâstân... (s. 81-94)

V. Bölüm

Matla'-ı Dâstân... (s. 94-130)

VI. Bölüm

Matla'-ı Dâstân.... (s. 130-44)

Vn. Bölüm

Matla'-ı Dâstân... (s. 144-59)

VIII. Bölüm

Matla'-ı Dâstân... (s. 159-86)

IX. Bölüm

Matla'-ı Dâstân.... (s. 186-206)

X. Bölüm

Matla'-ı Dâstân.. (s. 206-51)

XI. Bölüm

Matla'-ı Dâstân .... (s. 251-64)

Bu tür mesnevilerde bazen şairlerin eserlerini kaç bölüme ayırdıklarını ve bu bölümlere hangi isimleri verdiklerini söylediklerini de görmekteyiz. Meselâ Fahrî'nin, *Hüsrev ü Şîrin* (*Fahrî,*

1974/ini iki kısma ayırdığını eserinde geçen şu beyitlerden açıkça anlıyoruz:

Çü Şâpûr (u) Şîrîn kıssasın dün
İşitdün dinle bir hoş kıssa bugün
Dolu derd ü figândur bu ne kıs sa
Ki her harfî olupdur zarf-ı gussa
Bum okıyan ister kim duta yâd
Ki bunun adıdur Şîrîn ü Ferhâd (s. 399)

Ayrıca Fahrî'nin yukarıdaki beyitlerinden "Ferhâd kıssası"na kadar olan kısmın hikâyesinin birinci bölümü olduğunu ve onun bu bölüme *Şâ-pûr u Şîrîn* ismini verdiğini öğreniyoruz, ikinci kısma ise Fahrî, yine bu beyitlerden anladığımız göre *Şîrîn ü Ferhâd* ismini vermiştir.

Şairlerin bu bölümlere bazen doğrudan bazen de bir giriş yaptıktan sonra başladıkları görülmektedir. Örneğin Hamdî *Yûsuf u Züleyhâ* (Hamdî, 1991) mesnevisinde konunun işlendiği I. bölüme 13 beyitlik; II. bölüme 14 beyitlik; III. bölüme ise 5 beyitlik giriş ile başlamıştır.

Fahrî ise, *Hüsrev ü Şîrîn* mesnevisinde (Fahrî, 1974) konunun işlendiği ilk bölüme giriş yapmadan doğrudan başlamış, *Şîrîn ü Ferhâd* ismini verdiğini ikinci bölüme başlamadan önce 15 beyitlik bir giriş yapmıştır.

Edebiyatımıza *Hüsrev ü Şîrîn*, *Leylâ vü Mecnûn* gibi Nizâmî'nin mesnevilerin tercümesi veya naziresiyle giren mesnevilerde, Nizâmî'nin hikâyesini anlatırken bazen bir anlatıcı tayin ettiği ve onun ağzından o bölümü anlattığı görülmektedir. Klâsik şairlerimizde bu hikâyeleri anlatırken aynı davranışı göstermişlerdir. Örneğin Şeyhî de hikâyeyi anlatırken bazen Nizâmî'nin tayin ettiği anlatıcıyı tayin etmiş ve onun ağzından olayı anlatmıştır:

Çunîn goft ân suhen-gûy-i kuhen-zâd
Ki bûdeş dâstân-hâ-yi kuhen yâd
(Nizâmî 1370:147)

Pes evvel arza kılan dâstânı
Ki Hak lutfiyle şâd olsun revanı
Kılup mâzî hadîsinden rivâyet

Bu hâl ile itdi 'âlemde hikâyet
(Şeyhî 1980: 30)

Aynı durum Fahrî'nin eserinde de görülmektedir:

Çunîn goft ân suhen-gûy-i kuhen-zâd
Ki bûdeş dâstân-hâ-yi kuhen yâd
(Nizâmî 1370:147)

Eyitdi ol söz eyden bilge üstâd
Ki dutmışdı çok eski dâstân yâd
(Fahrî 1974:268-9)

Yine bu gruba giren mesnevilerden "Heft-peyker" veya "Behrâm-ı Gûr" adıyla bilinen eserlerde konu "yedi" bölüm halinde düzenlenmiştir. Edebiyatımıza Nizâmî'nin aynı adlı eserinin çevirileriyle giren bu mesnevinin (**Aşkî:** (Kut, 1989; Kartal, 1999:346-7) / **Ahmed-i Rıdvân:** (Ünver, 1982: 229-57, 1986a: 120-5; Kartal, 1999: 347-48) / **Ulvî:** (Kartal, 1999: 348-9) / **Kudsî:** (Kartal, 1999: 349) / **Lâmi'î Çelebi:** (Kut, 1976; Kartal, 1999:349) en orijinal örneğini Nev'î-zâde Atâyî "Heft-Hân" adlı mesnevîsiyle vermiştir. Bu mesnevide yedi mekanda yedi hikâye anlatılır (Ünver, 1986: 446).

Konusu aşk olan mesnevilerde olaylar birbiri ardınca sıralanırken, şair konuyla ilgi kurarak başka bir hikâye anlatabilir. Nizâmî'den çevrilmiş *Leylâ vü Mecnûn* mesnevilerinden Ahmed-i Rıdvân'ın eserinde Mecnûn'un durumu anlatılırken değişik yerlerde üç hikâye verilmiştir. Mecnûn'un vahşî hayvanlarla birlikte yaşaması anlatılırken verilen köpek hikâyesi gibi (Ünver, 1986: 446). Bu tür mesnevilerde, şairin anlattığı konuya uygun ve anlattığı konunun içerisinde uygun bir yerde *mesel* getirdiği de görülmektedir (Hamdî, 1991:283). Bazen bu tür mesnevilerde şairlerin anlatacağı bölüme başlamadan önce konu ile ilgili değerlendirmelerde bulunduğu da müşahede edilmektedir. Mesela Hamdî, Ya'kûb (A.S.)'un, çocuklarının haberlerinde hilaf bulduğu bölümü anlatırken sözün doğru olması gereği ve yalan söz hakkında şunları söylemiştir (Hamdî, 1991:107):

Yaz gönül levhine bu kavli tamâm
 Rast olmaz muhalif olsa kelâm
 Her ne sözde kim ola bûy-ı dürûg
 Görmez ehl-i basîret anda fûrûg
 Subh-ı kâzib kaçan ki itdi zuhur
 Dil uzatdı ki ide kıssa-i zûr
 Sıdkıla subh-ı sâdik oldı bedfid
 Takdı anun diline hayt-ı sepid
 Kesdi tûg-ı şafak o dem anı
 Görmemisin yüzindeki kanı
 Kat' olunsa reva ola o zübân
 Ki sözinde ola hilaf u yalan

Yine bu tür mesnevilerde, kahramanlardan birinin ölümü veya benzeri bir felaket anlatıldıktan sonra şair, cihanın vefasızlığını dile getiren bir başlıkla olayların akışını durdurur. Okuyucuya bu konuda öğütler verir. Şeyhoğlu Mustafa, *Hur-şîd-nâme*'de "Boğa Han" hikâyesine girerken onun zalim bir hükümdar olduğunu bildirdikten sonra "Mev'ıza der-şân-ı Zâlimân (= Zalimlerin durumları üzerine Öğüt)" başlığı altında öğütler verir (Ünver, 1986: 446).

Dördüncü Grupta yer alan mesnevîlerde beyit sayısı azdır. Gerçi öbür gruplarda da beyit sayısı yüzü aşmayan eserlerle karşılaşırız. Fakat bu gruptaki beyit sayısı daima binin altında kalmıştır. Dolayısıyla mesnevinin tamamına yakın bir bölümünü "konunun işlendiği bölüm" oluşturur. Buna örnek olarak Nâbî'nin *Sûr-nâme*' si verilebilir. Tamamı 587 beyit olan bu eserde, 30 be-yitli bir "tevhîd", 22 beyitli bir "na't" ve 32 be-yitli bir "padişah Övgüsü"nden sonra asıl konuya geçilir. Eserin son dört beyti padişaha dua ile biter. Böylece 587 beyitlik *Sûr-nâme*'de 84 beyitlik başlangıç bölümü dışındaki beyitler konunun işlenmesine ayrılmıştır (Ünver, 1986: 446-7).

Şehr-engîzlerde beyit sayısı genellikle daha azdır. Örneğin Usûlî'nin *Yenice Şehr-engîzi* (İsen, 1988) 172; Gelibolulu Âlî'nin *Gelibolu Şehr-engîzi*'i ise 86 beyittir (Aksoyak, 1996). Şair kısa bir girişten sonra "konunun işlendiği bö-

lüm"e geçer. Burada ele aldığı şehrin güzellerini bazen isim vererek kısa kısa tasvir eder.

Ser-güzeşt türünde olan eserlerde durum şehr-engîzlerdeki duruma yakındır. Bunlar arasında Keçecizâde İzzet Mollâ'nın *Mihnet-keşân*'ı (*Keçecizâde İzzet Mollâ, 1269*) sergüzeşt türündeki eserlerin en geniş olanıdır. Bu eserde mesnevi içinde "gazel", "kaside", "kıt'a", "rübâî" ve tahmîs"lerde bulunmaktadır (Ünver, 1986: 447).

BİTİŞ BÖLÜMÜ

Mesnevîlerin "bitiş bölüm"leri, plan ve tertip yönünden "konunun işlendiği bölüm" gibi değişiklik göstermez. "Giriş bölümü"nde olduğu gibi, bu bölüm için de çoğunluğu içine alan bir plan verilebilir:

Beyit sayısı az olmayan uzun mesnevîlerde, "bitiş bölümü" "konunun işlendiği bölüm"den belli başlıklarla ayrılır. Bu başlıklarda çoğunlukla Arapça "hatm (= sona erdirme, bitirme) mastarı ya da aynı kökten türemiş "hatime" sözü vardır (Ünver, 1986: 447). Başlıklar ya Arapça kurala göre (Hâtimetü'l-kitâb, Temmetü'l-kitâb... gibi) ya Türkçe kurallara göre (Kitâb Hatimesi, Kitâb Hatimesi Turur) ya da Farsça kurala göre (İt-mâm-ı Kelâm, Hâtimet-i Kitâb, Tetimme-i Kelâm, Temâmî-i Suhen, İhtitâm-ı Kitâb, Hâtime-i Kitâb, Hatm-i Kitâb, Hâtime-i Nûsha, Tetimme-i Kelâm ve Hâtime-i Kitâb... gibi) yazılmış bir tamlamadır. Bazen sadece "Hatime" sözünün kullanıldığı da görülür. Ayrıca Arapça-Farsça birleşik isim olan "Hatm şud", "Hatm-şuden-i...." "Tamâm-şuden-i..." gibi başlıklar da görülebilir. Şair bazen başlıkta eserinin ismini de zikreder. "Hâtime-i Nûsha-i Bahrül-kemâr (Hilmî, 1995: 357), "Der-Hâtimet-i Kitâb-ı Âyât-ı Uşşak' (Cem Sultân, 1997: 679) gibi.

Kimi mesnevîlerde "konunun işlendiği bölüm"le "hatime" başlığı arasında, "tevhîd", mü-nâcât", "mev'ize", "temsîl", "fahriyye" gibi başlıklar görülür. Mesnevinin işlendiği konu tamam-

landığına göre, bu başlıkların "bitiş bölümü" içinde sayılması gerekmektedir (Ünver, 1986: 447).

Kimilerinde ise başlık, "hatime" yanında başka bir amacı da anlatır: *Hüsrev ü Şîrîn'deki* "Hatm-i Kitâb ve Medh-i Sultân Murâd", *İsken-der-nâme'* deki "Der-Temsil ve Hâtîme-i Kitâb", *Işk-nâme'deki* "Münâcât ve Hâtîme-i Kitâb", *Ferheng-nâme-i Sa'dî'de* "Der-Hatm-i Kitâb ve Özr-i Kâ'il" örneklerinde olduğu gibi (Ünver, 1986: 447).

Bir kısım mesnevilerde ise, eser "hatime" başlığından sonra gelen başka başlıklarla biter. Ancak, bu başlıklar genellikle kitabın hangi tarihte ve nerede yazıldığı, kaç beyit olduğu gibi sorulara ışık tutan "Der-Târîh-i Kitâb" türünden bir başlık olabileceği gibi, "münâcât" şiiri, okuyucunun hoşgörüsünü ve duasını dileyen parçaların başlıkları da olabilir (Ünver, 1986: 47).

"Hâtîme"si olmayan mesnevîler de vardır. Bu tür mesnevilerde, sadece son beyitte eserin sona erdiği dile getirilmiştir. *Câmi'u'l-ahbâr (Âşık Ahmed, 1998, C. II)*, *Kitâbu'ş-şemsiyye (Yazıcı Salih, 1994)* ve *Yûsuf u Züleyhâ (Hamdî, 1991)* gibi.

Mesnevîlerin "bitiş bölümü"nde yer alan başlıklar şu şekilde gösterilebilir:

Allah'a "hamd ü sena" ve "dua": Şairler "hâtîme"ye bazen Allah'a hamd ve sena ederek başlarlar. *Nev'î-zâde Atâyî'nin Heft-hvân (Nev'î-zâde Atâyî, 1974: 344)*, *Yenipazarlı Vâ-lî'nin Hüsn ü Dil (Yenipazarlı Vâ-lî, 1996: 450)* mesnevîleri gibi.

Bazen bu bölümde şairin "kasemiyât" başlığı altında yazdığı manzumede de Allah'a dua ettiği görülmektedir. Meselâ, *Simkeşzâde Feyzî, Cevâb-nâme'* sinin "bitiş bölümü"nde yazdığı "kasemiyât" başlıklı bölümde (*Simkeşzâde Feyzî, 1997: 219-21*) Allah'a dua eder, Allah'tan günahlarının bağışlanmasını, Peygamber'in şefaatinde mahrum etmemesini diler. Allah'a kullukta doğru bir şekilde hizmet etmesini niyaz

eder. Eserinin herkese faydalı olmasını, yazanı, yazdıranı ve sebep olanı Allah'ın zatına kavuşturmasını diler (*Simkeşzâde Feyzî, 1997: 31*).

Bu bölümde müstakil "münâcât" manzumelerinin yazıldığı da görülmektedir. Meselâ *Riyâzü's-sâlikîn (Âlî, 1998: 221-2)* ve *Mi'râc-nâme'de (Simkeşzâde Feyzî, 1997:207-8)* bir, *Bahrü'l-kemâl'de (Hilmî, 1995: 367-72)* ise üç tane "münâcât" yer almaktadır.

Sultana övgü ve saltanatının devamı için dua:

Şair, bazen eserinin "hatime" bölümünde sultanı anıp onu övebilir. Bazen bu bölümde övülenlerin şehzade, vezir veya başka bir devlet büyüğü de olduğu görülebilir. Şairlerin bu bölümde söyledikleri ekseriyetle birbirine çok yakındır (Ünver, 1986: 448). Bu bölümde şairler bazen sultanın himmet ve ihsanını istedikleri gibi (*Anbarcıoğlu, 1986: 170-1*), bazen de onun cülüsuna kıta nazım şekliyle şiir söylemişlerdir (*Hilmî, 1995: 372-3*).

Şairin eseriyle ve şairliğiyle övünmesi: Mesnevîsinin bitiren şair, eseriyle övünür. Bu vadiide kendisiyle yarışabileceklere meydan okur. Eskilerin usûlünden ayrıldığı, kendisinin yeni bir usûl tuttuğunu böylece yeni bir macera anlattığını kaydeder. Mesnevîsinin her beytinin, hatta her harfinin sırlarla dolu olduğunu, söz ve anlam sanatlarıyla süslendiğini, bu haliyle herkesin ulaşamayacağı bir geline benzediğini söyler. Anadolu'da, İran'da ve ve Arap ülkelerinde hiçbir eserin, bununla boy ölçüşmeyeceğini; mesnevîsinin çeviri olmadığını, başkasının eserini çalmadığını söyler (Ünver, 1986: 448). Bazen Şeyh Gâlib gibi eserinin sırlarını aldığı eseri belirtir. Ancak hırsızlık etmediğini yani çalmadığını, çaldıysa "mîrî mâl"ını aldığını kaydeder. Ayrıca şairlerin dönemin söz sultanının kendisi olduğunu ifade ettikleri de olur. Bazen şairlerin mesnevî dışındaki şiirlerini de bu bölümde övdükleri görülebilir. Şeyh Gâlib'in *Hüsn ü Aşk (Şeyh Galip, 1992: 347-8)*, Refî-i Amidî'nin *Cân u Cânân (Refî, 2000: 277-8)* mesnevîlerinin "bitiş bölümü"nde

"Fahriyye-i Şâ'irâne" başlığı altında kendilerini ve eserlerini övdükleri bölüm vardır. Taşlıcalı Yahya, *Gülüşen-i Envâr*'ının bu bölümünde yer alan "Gülüşen-i Envâr" başlıklı kısımda, kitabına bu adı verişini ve onun özelliklerini sayarak övmüştür (*Yahya Bey, 1992: 187-8*).

Şâirlerin bazen mesnevînin "giriş bölü-mü"nde olduğu gibi, "bitiş bölümü"nde de eserlerindeki yanlışlarının ve eksiklerinin bağışlanması dileğinde buldukları görülmektedir. *Leylâ vü Mecnûn* (*Fuzûlî, 1981: 410-1*) gibi.

Tanınmış mesnevi şâirleri ve eserlerini anma:

Şâirler İran ve Türk edebiyatlarında, mesnevi alanında üstad kabul edilmiş "hamse" sahiplerini, ya bu mesnevi konusunu kendinden önce işleyenleri ya da kendinden önce değişik konularda mesnevi yazan şâirleri zikreder. Şâirlerin bu anışının kişiliklerine göre değiştiği görülür. Kimileri adını andığı büyük şâirleri saygı ve hürmetle dile getirirken, kimileri de onlardan daha üstün olduklarını ifade eder. Tabîî bunda şâirane anlatımın da payı vardır. Şâirler bu tarz düşüncelerini bazen "hatime" başlığı altında (*Nev'î-zâde Atâyî, 1974: 345-6*), bazen de ayrı bir başlık altında dile getirir (*Ünver, 1986: 449*). Örneğin Yenipazarlı Vâ-lî, *Hüsn ü Dil*'in sonunda yer alan "Esâmî-i Şu'arâ-yı Kadîm" başlığı altında bazı Türk mesnevi şâirlerinin isimlerini sayar, onların meşhur "mesnevî-gü" olduklarını söyledikten sonra arkaalarından rahmet okur (*Yenipazarlı Vâlî, 1996: 455-6*). Atâ ise, eserinin sonunda yer alan "der-zikr-i şîve-i selef" bölümünde bazı Fars ve Türk şâirleri zikretmiştir (*Atâ, 2000: 164-8*).

Mesnevîlerin bu bölümlerinde en çok adı geçen şâirler: Firdevsî, Attâr, Nizamî, Mevlânâ, Sa'dî, Emîr Husrev-i Dihlevî, Hâcû-yi Kirmânî, Molla Câmî, Alî Şîr Nevâyî, Hamdî, Şeyhî, Celî-lî, Lâmi'î, Yahya Bey'dir.

Bazen bu bölümde mesnevî şâirlerinin "hamse" sahibi şâirleri andıktan sonra, kendilerinin de onları takip ederek "hamse" yazdıklarını ifade ettikleri ve "hamse"lerini oluşturan mesnevîler

hakkında bilgi verdikleri de görülmektedir. Nev'î-zâde Atâyî'nin *Heft-h'ân'ı Nev'î-zâde Atâ-yî, 1974: 345-7*) gibi.

Gelibolulu Âlî *Tuhfetü'l-uşşâk* isimli mesnevisinde eserleri ve şairliğiyle Övündükten sonra başkalarını zemetmiştir (*Âlî, 1995*). Ancak bu durum mesnevîlerde çok sık görülmez. Bu durumu şairin agresif kişiliğinin yansıması kabul edersek de bu durum yaygın değildir.

Şâirin eserine verdiği ad: Kimi mesnevîlerde şâirler eserlerine verdikleri adı bildirirler:

Heft-h'ân:

Gîr ü dâr-ı gamı beyân itdüm

Nâmın illerde **Heft-h'ân** itdüm

(*Nev'î-zâde Atâyî, 1974: 347*)

Bahrü'l-kemâl:

Nazmı anun olmag ile bî-misâl

Didüm anun nâmına **Bahrü'l-kemâl**

(*Hilmî, 1995: 364*)

Bildirdikleri bu adın mesnevînin nüshalarında farklı geçtiği de görülebilir. Örneğin Şeyh Baba Yûsuf'un *Mevbûb-ı Mahbûb*'unun ismi Konya Koyunoğlu Ktp.nde bulunan nüshasına göre "Mahbûb-ı Mahbûb", Orhan Ersoy'da bulunan nüshasına göre ise "Mevhûb-ı Mahbûb"dur (*Baba Yûsuf, 2000: XXIX, 525, 568*):

Kitâbun adını **Mahbûb-ı Mahbûb**

Kodum feth itdi Hak itmedi mahcûb

Kitâbun adını **Mevhûb-ı Mahbûb**

Kodum feth itdi Hak itmedi mahcûb

Hatta bu adın ebcet hesabıyla, eserin yazıldığı tarihi verdiğini de görebiliriz. Şâirlerin eserlerine iki ad verdikleri de olur (*Ünver, 1986: 449*). Nitekim Cem Sultan, *Cemşîd ü Hurşîd* mesnevisinin "hatime" kısmında eserine **Âyât-ı Uşşâk** ismini verdiğini bildirdikten sonra **Cemşîd ü Hurşîd**'in ona lakap olduğunu söyler. Ayrıca Âyât-ı

Uşşak terkiğini eserin yazılış tarihini verdiğini de kaydeder (*Cem Sultan, 1997: 681*):

Safa bulmagiçün bu sözden uşşak
Didüm adını hem **Âyât-ı Uşşak**
Hisâb idersenüz ehî-i tevârih
Girü adı olur kendüye târih
Bu adı diyübeni olma olma nevmîd
Lakabdur dinilür **Cemşîd ü Hurşîd**

Vardarlı Fazlî, mesnevisinin adının *Mahzenü'hesrâr*, okuyanın gamını gidermesinden dolayı da diğer adını *Dâfi'u'l-hüzn* koyduğunu ifade eder (*Aksoyak, 1999: 55*):

Ger tefahhus eyler isen nâmı ne
Mahzenü'l-esrâr didüm **nâmına**
Dâfi'u'l-hüzn oldı bir nâmı dahı
Hüzni kalmaz okuyanlar i ahi

Şâhidî de *Leylâ vü Mecnûn'a* iki isim vermiştir (*Şühidî, (x): 190a*):

Bunun kim 'ışkıla oldı nizâmı
Dinildi **Gül en-i 'uşşâk** nâmı
Hevâ bu gül eni k'itdi mu'attar
Görindi hatm-i târihine mazhar
Eğer bu ad virmezse teselli
Lakabdur diyeler **Mecnûn u Leylî**

Şairlerin eserlerine verdiği ismi Arapça beyitle de bildirdiği görülmektedir. Yazıcıoğlu Mehmed'in *Muhammediyye'si* gibi (*Yazıcıoğlu Mehmed, 1996, C. II: 605*):

Hede'l-ehadü min-delâleti'l-Ahmediyye
Bede'l-Ahmedü min-celâleti'l-ehâdiyye Lemmâ
hademtü bi'r-risâleti hatme'r-risâlet
SemmeytÜhâbi'r-risâleti'l-Muhammediyye^

Hasetçilere, acemi ve dikkatsiz müstensihlerle metni doğru dürüst okuyamayan okuyuculara yergi, bunların esere vereceği zarardan Allah'a sığınma: Şair eserini bitirirken onu, kıs-

kananların şerrinden koruması; harflerin yazımını birbirine karıştıran, noktalarını alt üst eden dikkatsiz ve beceriksiz müstensihlerden esirgemesi; sözden anlamayan, düzgün okuyamayan okuyucuların eline düşürmemesi için Allah'a ya-karır (*Ünver, 1986: 449*).

Bazen mesnevilerde *Tuhfetü'l-uşşâk'la* olduğu gibi (*Aksoyak, 1995*) dikkatli müstensihlerin övüldüğü de görülmektedir.

Mesnevinin beyit sayısı:Bütün mesnevilerde bulunmamakla birlikte, bazı şairlerin mesnevilerinin kaç beyit olduğunu bildirdikleri görülür. Şairin bildirdiği sayı ile eldeki nüshaların beyit sayısı her zaman aynı olmayabilir. Bu durum ya şairin beyit sayısını yuvarlayarak vermesinden ya da müstensihlerin ihmalinden kaynaklanır. Ayrıca şairin esere sonradan eklemeler yapması ve önceden verdiği beyit sayısını değiştirmesi de böyle bir sonuç doğurabilir (*Ünver, 1986: 449*).

Murâd-nâme:

Tamâm on bin ü dört yüz on beyt olur
Çag âhırgı beyt ile dirsen dirsene olur
Rubâ'îsî ferdi sayıldı bile
'Arab beyti dahi ki geldi dile
(*Bedr-i Dilşad, 1997, C. II: 1052*)

Heft-h'ân:

Nakd-i ömri kılup bu san'ata harc
Varum itdüm bu dürc-i gevhere derc
Oldı bî-illet-i "le'alle vü leyt"
Kesr ü noksanı ile üç bin beyt
(*Nev'î-zâde Atâyî, 1974: 347*)

Yûsuf u Züleyhâ:

Bu dürc-i nazm içinde derc olan dür
Yidi bin yidi yüz yitmiş yididür
(*Kemal Paşazade, 1979: 208*)

Mürşidü'l-ubbâd:

Pes bu cevher nazmunı virme ana
Bu sözi te'kîd ile didüm sana

Dercdür bu hokkada iy mu'teber
İki bin kırk bir u bir dane güher
(Çelebioğlu, 1999: 280)

Beyit sayısının bazen ebced hesabıyla verildiği de görülmektedir. Nâkâm'ın *Leylâ vü Mecnûn'u* gibi:

Hem itdim beytini ta'dâd fi'l-hâl
Üçer gayn oldu bir yâ bir de zâl (3710 beyit)
(Levend, 1959: 348)

Mesnevinin yazılışıyla ilgili tarihler: Mesnevî'nin "bitiş bölümü"nde şair, eserinin sona erdiği tarihi belirtir.

kutadgu Bilig (Yûsuf Has Hâcib, 1979: 641):
Yıl altmış iki erdi dört yüz bile
Bitiyü tükettim bu söz ülgüle5

Leylâ vü Mecnûn (Hamdullah Hamdî: 122b):
Tokuz yüz beşde bu nazm-ı cevahir
El-hamdulillâh iy Hamdî oldu âhir

Muhabbet-nâme (Sertkaya, 1972: 25):
Bu defter kim bolup-dur Mısr kandı
Yiti yüz yıl dört içre tükendi

Kimi mesnevilerde şair, eserinin bitiş tarihi ile birlikte eserine nerede ve ne zaman başladığını da bildirir. *Gülşen-i Uşşâk'da* olduğu gibi (*Şahidi* (x), 189b-190a):

Sitanbul içre olup ibtidâsı
Dahı görünmeziken intihası
Bana devrân ki çok bâzice kıldı
Terahhum eyleyüp Yunana saldı
Ki ol Hânun irişdüm hizmetine
Giyüp hiPatlerin bindüm atına
Çü gördüm bana bu lutfin İlâhun
Kitabı bağladum adına Şâhun
Tamâme irdi Sultân devletinde
Umaram kim bula rağbet katında
Kitâbun nazmına olmakda meşgul
Mu'âsır düşdi ol Şâh ile bu kul

Bulup bir yıl İçinde feth-i babı
Bu nazm ile ol sultamın kitabı
.....
Cemâd-i âhir ayında nihayet
Bulup yazıldı nefse irdi gayet
Tutup yüz Konya .ehrinde tamâme
Bu ziverler beyaza geldi nâme

Mesnevî nin yazılmaya başlandığı zaman tarih, ay ve gün olarak verildiği gibi, "bahar", "hazan", "sayf (-yaz)", "şitâ (= kış)" gibi mevsim adları söylenerek de belirtilebilir:

Cemşîd ü Hurşîd (Cem Sultan, 1997: 681):
Safer ayında oldu ibtidâsı
Velî şa'bân ayında intihası

Camasb-nâme (Çelebioğlu, 1999: 244):
Ol zaman kim dasitana başladum
Eski yirde yini dalı aşladum
Güllerim vakti tamâm olmuş idi
Ötmege bülbül seher durmuş idi
.....
Sebze 'âlem gül açılmış bâgda
Başladum ben bu söze ol çağda
Hem tamâm olunca bil itdüm tamâm
Yine gül vakti olunca ve's-selâm
Bil Nebînün hicretinden bu zaman
Geçdi sekiz yüz otuz üç yıl tamâm
Târihi andan durur işte didüm
Nitekim ol resm ü 'adettür kodum

Özellikle ilk dönem mesnevilerinde eserin bitiş tarihinin hicrî yıl olarak açıkça belirtildiği görülmektedir (*Ünver*, 1986: 449). Eserin bitirildiği tarih yıl, yıl-ay, yıl-ay-gün olarak verildiği gibi, bazen mevsim adları söylenerek de açıklanabilir:

Leylâ vü Mecnûn (Hamdullah Hamdî: 122b):
Tokuzyüz beşde bu nazm-ı cevahir
Bihamdi'llah Hamdî oldu âhir

Düstûrnâme-i Enverî (Enverî, 1928: 108):
Şükr Hak avniyle idüp ihtimam

Eyledüm *Düstûr-nâme*yi tamam
 Çün sekizyüz altmış tokuzda yıl İrdi
 Zi'l-hiccede âhir oldı bil
Esrâr-nâme (Tebrizli Ahmedî, 1996: 161):
 On iki İdi meger mâh-ı Safer
 Geldi hatme bu kitâb-ı mu'teber
 Şehr-i Tebrîz içre der-vakt-i bahar
 Mevsim-i gül irmiş idi lâlezâr
 Târîh irmişdi sekiz yüz seksene
 Dahi dört yıl bile hicretten yana
 Pençşenbebiñ günü bu oldı tamâm
 Târîh ile ihtitâmı ve's-selâm

Hüsrev ü Şîrîn (Fahrî, 1974: 486):
 Yeni yıl başı Ferverdîn-i Nevruz
 Ki olmuş idi güneş 'âlem-efrûz
 Receb ayı dokuzunda sehergâh
 Kuzı burcında ol seyyare yâ şâh
 'Alem urmuşdı kim bitdi bu defter
 Haka minnet komadı bunı ebter

Eserin hicrî olarak bitiş tarihi belirtilirken bazen ne zaman yazılmağa başlandığı da ifade edilmektedir:

Dirisen hicretün oldı nesinde
 Olupdur bil tokuzyüz ellisinde
 Sefer ayının onunda bidayet
 O yıl Şa'bâmı onbirinde gayet
 Bulup oldı Nigârîstân zînet
 Tamâm oldı Hudâya şükr ü minnet
(Za'îfi, 1978: 227)

Hicrî olarak verilen tarih, daha sonraları "eb-ced"le tarih düşürmeye dönüşmüştür. Hatta şairler sadece birkaç harf adı verip, bu harflerin sayı değerlerinin toplamıyla da eserlerinin yazılış tarihini verme yoluna da gitmişlerdir:

Cân u Cânân (Refî, 2000: 288):
 Bil **nazm-ı dekâyık** ism-i ra'nâ
 Târîh-i hitâmıdır hem ammâ

Tuhfetü'l-uşşâk (Atâ, 2000: 169):
 Hüsn-i hulkı ideler câna siper
 Oldı çün târîh **mir'ât-ı siyer**

Leylâ vü Mecnûn (Fuzûlî, 1981: 410):
 Târîhine düşdiler muvâfik
Bir olmagile ol iki 'âşık
Cemşîd ü Hurşîd ü (Ahmedî, 1975: 412):
 Saferden nısf geçmişdi tamâmı
 Ki bu şiveyle nazm itdük kelâmı
 Rebî'ül-âhirün nısfında itmâm
 Bulıban oldı baht u sa'd ile tâm
 Ve likin yıl bî vü dâl idi vü zâd
 Bili olsun dâl sana olanun zâd

Bazen mesnevînin ismi ve yazıldığı tarih belirtilmek için ya müstakil bir bölüm, ya tarih kıt'ası ya da bir beyit yazılmıştır:

Beyân-ı Te'lîf-i Kitâbdur ve Târîh-i Zemân-ı Feth-i Bâbdur

.....
 Ol dem ki bu nusha oldı merkûm
 Leylî Mecnûn adına mersûm
 İzhâra gelüp rumûz-ı vahdet
 Vahdetde temâm olup hikâyet
 Târîhine düşdiler muvâfik
 Bir olmag ile ol iki âşık
(Fuzûlî, 1981: 410-1)

Kıt'a der-Târîh-i İtmâm

Oldı bu kıt'a-i hoş-âyende
 Gönül ol dem ki terk-i hâme oldı
 Adını târîh ile ehl-i dilân
 Didi **Feyzî Cevâb-nâme** oldı
(Simkeşzâde Feyzî, 1997: 221)

Kalem çeküp tamâm oldı işbu *Esrâr-nâme*
 nazmı Hadde kalem çeker isen târîh direm
 lafz-ı
 nazmı
Tebrizli Ahmedî, 1996: 162)

Eserin kaç haftada veya ayda tamamlandığının da ifade edildiği görülür:

Hem Burusada nisâr idüp cânı İki
 haftada tamâm itdüm bunı

(Pekolcay, 1953: 351)

Tükel on sekiz ayda aydım bu söz
Ödürdüm adırdım söz evdip tire⁶
(Yûsuf Has Hâcib, 1979: 652)

Şairin ismi: Genellikle mesnevî şairleri, eserlerinin "bitiş bölümü"nde mahlaslarını zikretmişlerdir:

Temâm itdi bu İslâmî sözüñî
Çü teslîm itdi dergâha özüni
(İslâmî, 1996: 288)

Riyâzî's-sâlikû:
Eyleyelüm hatm-i sühan Âliyâ
Evvel ü âhir bula söz intihâ
(Gelibolulu Âlî, 1998: 222)
Mevhûb-ı Mahbûb: İ Fettân u i
Vehhâb u i Rahmân Zelîl **Şeyhoglına**
sen eyle dermân (Baba Yûsuf, 2000:
522)

Şair ve memleketi hakkında bilgi: Mesnevî şairlerinin bazen müstakil olarak yazdığı manzumelerle kendisi ve memleketi hakkında bilgi verdikleri görülmektedir. Örneğin Şükrî-i Bitlîsî, *Selîm-nâme*'sinin "bitiş bölümü"nde yer alan "Der-Vasf-ı Kemâl-i Şükrî ve Ahvâl-i O" başlıklı manzumede kendisi hakkında bilgi vermiştir (*Şükrî-i Bitlîsî*, 1997: 311-4). Şeyh Baba Yûsuf-ı Sivrihisârî ise *Mevhûb-ı Mahbûb* isimli eserinde yer alan "Du'â vü Tazarru" başlığı altında memleketi olan Sivrihisar'ı çeşitli özelliklerini zikrederek övmüştür (Baba Yûsuf, 2000: 526-9).

Okuyucudan hayır dua isteme: Mesnevîler sona ererken şair, okuyucudan "hayır dua" beklediğini; en büyük arzusunun rahmetle anılmak olduğunu bildirir; ruhu için "fatihâ" okunmasını diler (Ünver, 1986: 450). Yûsuf Has Hâcib bu konuda şunları söyler (Yûsuf Has Hâcib, 1979: 641-2):

İlahi özüm bu sözüğ başladı
Tilekim ne erdi bilir sen idi
Tilemedim özke kü çav edgü at

Kişi asgı koldum öz erse ya yat
Okıglı okısa mini üşgürüp
Du'â kılgamu tıp manga bir turup
Tilekim bu erdi umıncım bu ok
Okıglı manga bir du'â ıdga uk
Tilim sözledi söz bitidi elig
Ölür bu elig til ay kılkı silig
Elig til nişanı munu bu bitig
Sanga kodlum emdi bitip ay tetig
Unitma mini ay okıglı tırıg-özüm
Dünya kodsâ töşense yirip⁷

Harezmi ise, *Muhabbet-nâme* isimli mesnevî-sinin sonunda şöyle der (Sertkaya, 1972: 25):

Okugay bu kitâbı hem bitigey
Tiler min kim du'âda yâd kılgay

Duhânîzâde Velî ise, şöyle demektedir:

Garaz oldur bu nakş-ı zîbâdan
Göçdügümde bu dâr-ı dünyâdan
Bir du'â itmeye bahâne ola
Bu güzer-gâhda nişâne ola
Nazar itdükde ana ehl-i nazar
Rûhuıma rahmet-i Hudâ diyeler
(Anbarcioğlu, 1968: 686)

Bazen şair mesnevîsinin bu bölümünde başka kişiler için "hayır dua" ettiği görülmektedir:

Gülistân Tercümesi (Za'îfi, 1978: 226-7):
Okı rûh-ı musannifçün gel el-hamd
Velî yâd İt du'âda nâm-ı Ahmed
Du'â kıl nefsiñe vü sâhibine
Kamu mü'minlere vü kâtibine
İlâhî rahmet eyle çok çok ana
Du'â-yı hayrile kim beni ana
Atam merhûm Hoce Evrenosi
İlâhî eyle hûrîler arusi
Hudâyâ rahmetün âbiyle kandur
Benüm şeyhümi kim Sünbül Sinândur
İlâhî şeyh-i merkez Muslihü'd-dîn
Kulundur rahmet it yâ Rabbi âmîn

Mesnevînin vezni: Genellikle dînî ve tasavvufî konulu mesnevîlerde şair son beyitlerden birinde eserinin veznini verdiği görülür:

Bahru 'l-hakayık:

Mefâ'ilün mefâ' ilün mefâ' il
Tamâm oldı kitâb el-hamdulillâh
(*Hatiboğlu, 1960*)

Dâstân-ı Vefât-ı İbrâhîm:

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilât
Mustafânun cânına vir salâvat
(*Koncu, 2001: 158*)

Yûsuf u Züleyhâ:

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilât
Vir Muhammed Mustafâya salavât
(*Erzurumlu Darîr, 1994: 319*)

Mecma 'ü 'l-envâr:

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
Ahır oldı hayrile yek-şenbe gün
(*Pekolca, 1953: 351*)

Hazret-i Peygamber'e "salât" ve "selâm":

Şairler bazen mesnevîlerinin "bitiş bölümü"nü Hazret-i Muhammed (S.A.V.) için "salât" ve "selâm" ile bitirmişlerdir:

Esrâr-nâme:

Hayr it hatm oldı cânâ bu kelâm
Hoş diyelüm es-selâtü ve'-selâm
(*Tebrizli Ahmedî, 1996: 162*)

Dâstân-ı Vefât-ı İbrâhîm:

Ger seversen 'ışkıla Muhammedi
Vir salâvat yâ Muhammed ümmeti
Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilât
Mustafânun cânına vir salâvat
(*Koncu, 2001: 158*)

Mansûr-nâme:

İ bürâder söz tamâm oldı tamâm
Din Resûle es-selâtü ve's-selâm
(*Niyâzî, 1994: 239*)

Yûsuf u Züleyhâ:

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilât
Vir Muhammed Mustafâya salavât
(*Erzurumlu Darîr, 1994: 319*)

Bazen mesnevîlerin "bitiş bölümü"nü padişah övgüsünde söylenmiş bir kaside ile bittiği de görülmektedir. Meselâ Lâmi'î Çelebi *Vâmık u Azrâ'sının* sonunda söylediği şu beyitten sonra:

Eyleyüp âhır kitâbun gül redif
Şeh du'âsın okı bülbül-veş latif

"Kasîde-i Gül-i Sad-berg Berâ-yı Sultân Süleymân Han" başlıklı ve gül redifli Kanunî Sultân Süleymân övgüsünde bir kaside yazmıştır (*Lâmi'î Çelebi, 1998: 512-9*).

SONUÇ

Kökeni Arap edebiyatına dayanan mesnevî nazım şekli, oradan İran edebiyatına, İran edebiyatından ise Türk edebiyatına geçmiştir. Türk edebiyatında, bugünkü bilgilerimize göre XI. Asırdan itibaren mesnevî nazım şekliyle kısa mesnevîlerin yanında, binlerce beyit süren tarihler, uzun aşk hikâyeleri, şehrengizler, öğretici dînî, ahlâkî ve tasavvufî konular... yazılmıştır. Belli bir konuyu işleyen, bağımsız bir kitap olarak yazılmış mesnevîler tertip bakımından genellikle birbirine benzediği görülmektedir. Bu genel tertipte üç ana bölüm bulunduğu göze çarpmaktadır. Bunlar, "giriş bölümü", "konunun işlendiği bölüm" ve "bitiş bölümü"dür. Bununla birlikte, bazı ilk dönem mesnevîlerinde (XIII-XIV. asır), yu-kardaki bölümlerin kesin çizgilerle ayrılmadığı da görülmektedir.

Mesnevîlerin "giriş bölümü"nde genellikle "besmele", "tahmîd", "tevhîd", "münâcât", "na't", "mi'râc", "mu'cizât", "dîn ulularına övgü: medh-i çihâr-yâr-i güzîn, Hz. Hamza ve Ab-bâ's'a Övgü, Hz. Hasan ve Hüseyin'e Övgü, Dört Mezhep Kurucusuna Övgü¹ 12 İmama Övgü' Diğer Dîn Büyüklerine Övgü"- "Şairleri Övgü", "Pâdişah için Övgü", "Devlet Büyüğü için Övgü", "Sebeb-i Te'lîf" bölümleri bulunmaktadır.

Bütün mesnevîlerde görülmemekle birlikte, "Giriş bölümü"nde "mev'ize (= ögüt)", "sözün yüceliği", "söz söyleme arzusu", "sözün vasıfları", "hasb-i hâl", "âlemin merhametsizliği", "felek ve hareketleri", "insan ruhu ve yaratılışı", "tenbîh", "hisse", "temsîl", "aşk", "gönül", "hayret", ve "kaleme hitap" başlıklarıyla da karşılaşılabilir. Mesnevinin doğrudan "Allah lafzının vasfı", "kaleme hitap", "konuya girerek", "dua", "sultana övgü", "bir din büyüğüne övgü" veya "padişaha övgü" manzumesiyle ya da eserin isminin belirtildiği bir beyitle başladığı da görülmektedir. Ayrıca ender olarak Türkçe, Arapça ve Farsça mensur bir kısım ile de başladığı da müşahade edilmektedir.

Mesnevîlerde "âgâz-ı dâstân", "matla'-ı dâs-tân", "âgâz-ı kıssa", "âgâz-ı kitâb", "ibtidâ-i dâstân"... gibi başlıklarla başlayan "konunun işlendiği bölüm", mesnevînin ana bölümüdür. Burada ele alınıp işlenen konuların eserden esere değiştiği görülmektedir. Bu değişkenlik, bölümün genel planında da kendini göstermektedir. Bu bölümde, "giriş bölümü" için verilen genel plana benzer bir plan vermek mümkün değildir.

Mesnevîlerin "bitiş bölümü"nde ise, genellikle "Allah'a "hamd ü senâ" ve "dua", "sultana övgü ve saltanatının devamı için dua", "şairin eseriyle ve şairliğiyle övünmesi", "tanınmış mesnevî şairleri ve eserlerini anma", "şairin eserine verdiği ad", "hasetçilere, acemi ve dikkatsiz müstensihlerle metni doğru dürüst okuyamayan okuyuculara yergi, bunların esere vereceği zarardan Allah'a sığınma", "mesnevînin beyit sayısı", "mesnevînin yazılışıyla ilgili tarihler", "Şairin ismi", "Şair ve memleketi hakkında bilgi", "okuyucudan hayır dua isteme", "mesnevînin vezni", "Hazret-i Peygamber'e "salât" ve "selâm" bölümleri yer almaktadır.

Kimi mesnevîlerde "konunun işlendiği bölüm"le "hâtîme" başlığı arasında, "tevhîd", mü-nâcât", "mev'ize", "temsîl", "fahriyye" gibi başlıklar görülür. "Hâtîme"si olmayan mesnevîler de vardır. Bu tür mesnevîlerde, sadece son beyitte eserin sona erdiği dile getirilmiştir.

AÇIKLAMALAR

* Kaynaklarda Nevâyî'nin böyle bir eseri zikredilmemektedir. Eserin sonunda "*tahrîr yâft Yûsuf u Züleyhâ-yı Mîr Alî Şîr el-Mütehâllis Nevâyî Rabi'ü's-sâni 1053 Hezâr u pencâh ü se*" kaydı bulunmaktadır (Bilkan, 1998: 110-1).

1. Yaratan, yetiştiren ve göçüren rabbim olan Tanrının adı ile söze başlarım (Yûsuf Has Hâcib, 1988: 12)

2. Senin adıyla nazma başladık, gerçeğe baş lama yolundaki azmimi kolaylaştır.

3. Bazen konunun işlendiği bölümde, eserin bölümlerinin ve o bölümlerde işlenen konuların manzum olarak yazıldığı da görülmektedir. Atâ'nın *Tuhfetü'l-u..âk'ı* gibi (Atâ, 2000: 140-V).

4. Ahad olan Allah, Ahmed'in delâletiyle bidayet etti. Ahmet Ahadiyetin yüceliğinden zuhur eyledi. Ben, bu risale ile risaletin mührüne hizmet ettiğimden onu *Muhammediyye risalesi* olarak simlendirdim.

5. Yıl dörtyüz altmış iki idi, bu eseri yazıp tamamladım (Yûsuf Has Hâcib, 1988: 465).

6. Bu sözleri tam on sekiz ayda söyledim; sözleri toplayıp, derleyerek, seçtim ve ayırdım (Yûsuf Has Hâcib, 1988: 475).

7. Ben bu söze başlarken, kasdimin ne olduğunu sen biliyordun, ey rabbim! Ben kendime şan ve şöhrat veya iyi ad dilemedim; yakın olsun-uzak olsun, ben herkesin iyiliğini istedim. Bunu okuyan okudukça, beni hatu-layıp, belki bana da bir dua eder diye düşündüm. Dileğim bu idi, ümidim de budur; okuyan bana her hâlde bir dua edecektir. Dilim söyledi, elim de bunu yazdı, ey temiz kalpli insan, benim bu dilim ve elim fanidir. Ey zeki insan, dilden ve elden kalan nişane, işte sana yazıp bırakmış olduğum bu kitaptır. Ey bunu okuyan canlı, ben dünyayı bırakıp, toprağa düşünce, beni unutma (Yûsuf Has Hâcib, 1988: 465-6).

KAYNAKLAR

- ABDÎ (1987), **Niyâznâme-i Sa'd u Humâ A Mathnawi of Abdi**, (Hrz. Nur Gürani), Boğaziçi Üni. SBE [Basılmamış YLT]
- ABDULKADİROĞLU, Abdülkerim (1997), "Belîğ'in *Gül-i Sadberg'i* [Manzum Yüz Hadis Tercümesi]", **Kültürümüzden Esintiler**, Ankara, ss. 151-99.
- ABDULKADİROĞLU, Abdülkerim (1997a), "*Sergüzeşt-nâme-i Fakir be-Azîmet-i Tokat*", **Kültürümüzden Esintiler**, Ankara, ss. 200-27.
- ABDULKADİROĞLU, Abdülkerim (1997b), "Şehrengizier Üzerine Düşünceler ve Belîğ'in Bursa Şehrengizi", **Kültürümüzden Esintiler**, ss. 228-84.
- ABDURRAHİM-İ KARAHİSÂRÎ (1991), **Abdurrahîm Karahisârî'nin Vahdet-nâmesi**, (Hrz. Hacı Ömer Karpuz), Atatürk Üni. SBE [Basılmamış DT].
- ABDÜLBAKÎ ARİF EFENDİ; **Mi'râciyye**, Süleymaniye Ktp. Aşir Efendi Nu. 398/9.
- ABDÜLVASÎ ÇELEBÎ (1996), **Halîfnâme**, (Hrz. Ayhan Güldaş), KB Yay., Ankara.
- AGİŞ, Fazıl (1995), **Türk Edebiyatında Gül ü Bülbül Mesnevileri ve Abdurrahim Utizimci'nin Bülbül ve Gül Mesnevîsi**, Selçuk Üni. SBE [Basılmamış YLT].
- AHMED FAKÎH (1974), **Kitâbu Evsâfi Mesâcidi's-şerîfe**, (Hrz. Hasibe Mazioğlu), TDK Yay., Ankara.
- AHMED-İ DÂÎ (1952), **Nasihat-ı Nûşirevân**, [Ahmed-i Dâî, Hayatı ve Eserleri], (Hrz. İsmail Hikmet Ertaylan), İstanbul.
- AHMED-İ DÂÎ (1952a), **Câmasb-nâme**, [Ahmed-i Dâî, Hayatı ve Eserleri], (Hrz. İsmail Hikmet Ertaylan), İstanbul.
- AHMED-İ DÂÎ (1975), **Ahmed-i Dâî and His Çengnâme (An Old Ottoman Mesnevî)**, (Hrz. Gönül Alpay), Cambridge.
- AHMED-İ DÂÎ (1992), **Ahmed-i Dâî, Çengnâme; A Critical Edition and Textual Analysis**, (Hrz. Gönül Alpay Tekin), Sources of Oriental Languages and Literatures Vol. 16, Cambridge Mass.: Harvard University.
- AHMED-İ RIDVÂN, **İskender-nâme**, Ankara Üni. DTCF Ktp., Mustafa Çon Kitaplığı Nu. B20; Millî Kütüphane: (MFA) A1704.
- AHMED-İ RIDVÂN (1999), **Türk Edebiyatında Hüsrev ü Şirin Mesnevîleri ve Ahmed Ridvan'ın Hüsrev ü Şirini**, (Hrz. Kemal Tavukçu), Atatürk Üni. SBE [Basılmamış DT].
- AHMEDÎ; **Tervîhu'l-ervâh**, Süleymaniye Ktp. Ayasofya Kısmı Nu. 3595.
- AHMEDÎ (1995), **Ahmedî: Tervîhu'l-ervâh**, (Hrz. Osman Özer), Fırat Üni. SBE [Basılmamış DT].
- AHMEDÎ (1975), **Cemşid ü Hurşid [İnceleme - Metin]**, (Hrz. Mehmed Akalin), Ankara.
- AHMEDÎ (1983), **İskender-nâme [İnceleme-Tıpkıbasım]**, (Hrz. İsmail Ünver), TDK Yay., Ankara.
- AHMET EFLÂKÎ (1989), **Âriflerin Menkbeleri II**, MEB Yay., İstanbul.
- AKALIN, Nazir (1997), "Nizami-yi Gencevi ile Fuzuli-yi Bağdadi'nin *Leyli u Mecnun* Mesnevîlerinin Tartışmalı Mukayesesi", **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 3, Konya [Ayrı Basım].
- AKAR, Metin (1987), **Türk Edebiyatında Manzum Mi'râc-nâmeler**, KTB Yay., Ankara.
- AKBAY, Salahattin (1996), **Saruhanlı Şeyh İl-ıyas ve Manzum Esmâ'ü-i-hüsnâ Şerhi**, Gazi Üni. SBE [Basılmamış YLT].
- AKÇAY, Hasan (1999), **Ahmedî'nin İskender-nâme'si: Transkripsiyonlu Metin**, Harran Üni. SBE [Basılmamış YLT].
- AKDOĞAN, Ahmet (1989), "Mi'rac, Mi'racnâme ve Ahmedî'nin Bilinmeyen Mi'racnâme'si", **Osmanlı Araştırmaları**, Sayı: IX, İstanbul, ss. 263-310.
- AKDOĞAN, Yaşar (1988), **İskendernâme'den Seçmeler**, KTB Yay., Ankara.
- AKKUŞ, Metin (1987), **Türk Edebiyatında**

- Şehrengizler ve Bursa Şehrengizi**, Atatürk Üni. SBE [Basılmamış YLT].
- AKKUŞ, Metin (1993), "Türk Edebiyatında Bursa Şehrengizleri-I: İshak Çelebi'nin Bursa Şehrengizi", **Atatürk Üni. SBE Dergisi: Prof. Dr. Halûk İpekten'in Anısına**, Sayı: 1, Erzurum, ss. 81-5.
- AKSOY, Hasan (1998), **Kuşların Münazarası - DehMurg-** Marmara Üni. İlahiyat Vakfı Yay., İstanbul.
- AKSOYAK, İ. Hakkı (1996), "Gelibolulu Mustafa Âlî'nin *Gelibolu Şehrengizi*", **Türklük Bilimî Araştırmaları**, Sayı: 3, Sivas, ss. 157-76.
- AKSOYAK, İ. Hakkı (1998), "Mesnevîlerin Giriş Bölümünde 'Din Ulularına Övgü'", **Türklük Bilimi Araştırmaları**, Sayı: 7, Sivas, ss. 213-21.
- AKSOYAK, İ. Hakkı (1999), "Vardarlı Fazlî ve *Mahzenü'l-esrâr Mesnevisi*", **Tarih ve Toplum**, Sayı: 182, Şubat, ss. 55-61.
- ALDANMAZ, Ömer (2000), **Şemseddîn Siva-sî'nin Mir'âtü'l-ahlâk ve Mirkâtü'l-eş-vâk Adlı Mesnevisi: Edisyonkrîtik-İnceleme**, Cumhuriyet Üni. SBE [Basılmamış YLT].
- ALİŞİK, Eralp (1986), **Revânî'nin İşret-nâme'si**, İstanbul Üni. SBE [Basılmamış YLT].
- ÂLÎ (1971), **Gelibolulu Âlî'nin Mihr ü Mâh Mesnevisi**, (Hrz. Emin Uğunlu), Ankara Üni. DTCF [Basılmamış Lisans Tezi].
- ÂLÎ (1983), **Mihr ü Mâh A Mathnawi of Mustafa ÂH**, (Hrz. Zeynep Sabuncu), Boğaziçi Üni., [Basılmamış YLT] Tez No. TS 1983 Sal 3.
- ÂLÎ (1996), **Gelibolulu Mustafa Âlî, Câmî'u'l-buhûr der-Mecâlis-i Sûr [Edisyon Kritik ve Tahlil]**, (Hrz. Ali Öztekin), TTK Yay., Ankara.
- ÂLÎ (1995), **Gelibolulu Mustafa Âlî'nin Tuhfe-tü'l-uşşâk Mesnevisi**, (Hrz. İ. Hakkı Akso-yak), Ankara Üni. SBE [Basılmamış YLT].
- ALÎ ŞÎR NEVÂYÎ (x), **Yûsuf u Züleyhâ**, Salar-ceng Museum / A.P. L.T. 6.
- ALÎ ŞÎR NEVÂYÎ (1956), **Ferhad ü Şirin**, (Öz-bekçeden Rusçaya Terc. Liyev Pyenkovsky), Moskova.
- ALÎ ŞÎR NEVÂYÎ (1963), **Ferhad ü Şirin**, (Nşr. Parsa Şemsiyev - Hadi Zarif), Taşkent [Eski Harflerle].
- ALÎ ŞÎR NEVÂYÎ (1994), **Alî-Şîr Nevâyî Ferhad ü Şirîn [İnceleme - Metin]**, (Hrz. Gönül Alpay-Tekin), TDK Yay., Ankara.
- ALÎ ŞÎR NEVÂYÎ (1995), **Lisânü't-tayr**, (Hrz. Mustafa Canpolat), TDK Yay., Ankara.
- ALÎ ŞÎR NEVÂYÎ (1996), **Alî-şîr Nevâyî Leyfî vü Mecnûn**, (Hrz. Ülkü Çelik), TDK Yay., Ankara.
- ALÎ ŞÎR NEVÂYÎ (2001), **Sedd-i İskenderî [Metin-İnceleme]**, (Hrz. Hatice Tören), TDK yay., Ankara.
- ALPAY, Gönül (1970), "Hamdullah Hamdi'nin *Leylâ ve Mecnun* Hikâyesi", **Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 1, Erzurum, ss. 25-32.
- ALPAY, Gönül (1989), "Ali Şîr Nevâî'nin *Ferhad ü Şirin* Mesnevisi Üzerindeki Etkiler", **TDAY-Belleten 1970**, TDK Yay., Ankara, ss. 155-67.
- ALPAY, Günay (1960), **Zâtî Şem' u Pervâne**, Mezuniyet Tezi, İstanbul Türkiyat Enstitüsü 550.
- ALPAY, Günay (1961), "Zati ve Şem' u Pervâne Mesnevisi", **İÜEF TDE Dergisi**, Cilt: XI, İstanbul, ss. 129-42.
- ALTUNKAYNAK, Nîmet (1992), **Devletoglu Yûsuf'un Vikaye Tercümesi: Transkribe Metin**, Erciyes Üni. SBE [Basılmamış YLT].
- ANBARCIOGLU, Meliha (Tankahya) (1968), **"İtikadnâme ve Türkçe Çevirisi"**, **Necati Lugal Armağanı**, TTK Yay., Ankara, ss. 649-701.
- ANBARCIOGLU, Meliha (1981), "Şâhnâme-i Firdevsî ve Edebiyat-ı Turk", **Doğu Dilleri, AÜ DTCF Doğu Dilleri ve Edebiyatları Dergisi**, Cilt: II, Sayı: 4'ten Ayrı Basım, Ankara.

- ANBARCIOĞLU, Meliha (1984), "Türk ve İran Edebiyatlarında *Mihr u Mâh* ve *Mihr u Müşterî* Mesnevileri", **Türk Tarih Kurumu Belleten**, Cilt: XLVII, Sayı: 188, Ankara, ss. 1151-89.
- ANBARCIOĞLU, Meliha (1986), "Kıyâsî'nin *Mihr u Mâh* Mesnevîsi", **Erdem**, Cilt: 2, Sayı: 4, Ankara, ss. 87-172.
- ARASLI, Hamit (1988), "*Leyli ve Mecnun* Hakkında", **TDAY-Belleten 1958**, TDK Yay. Ankara, ss. 17-39.
- ARGUNŞAH, Mustafa (1986), **Şükrî'nin Şe-fîm-nâmesi ve Eserdeki Doğu Türkçesi Unsurları**, Marmara Üni. SBE [Basılmamış YLT].
- ARIKOĞLU, İsmail (1991), **Ümmî İsa'nın Mihr ü Vefâ'sı [İnceleme - Metin -İndeks]**, Yüzüncü Yıl Üni. SBE [Basılmamış YLT].
- ÂRİF; **Vefâtü'n-nebî**, Süleymaniye Ktp. İbrahim Efendi Böl., Nu. 355/5.
- ÂRİF (1), **Mi'râc-ı Nebî**, Süleymaniye Ktp., İbrahim Efendi Bölümü, Nu. 355/4.
- ARSLAN, Mehmet (1992), "Aynî'nin "Şâimâ-me" Özelliği Taşıyan Mesnevîsi Üzerine", **Yedi İklim**, İkinci Dönem, Sayı: 4, ss. 21-7.
- ARSLAN, Mehmet (1999), **Türk Edebiyatı'nda Manzum Sûrnâmeler (Osmanlı Saray Dügünleri ve Şenlikleri)**, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara.
- ÂŞIK AHMED (1998), **Âşık Ahmed'in Câ-mi'ü'l-ahbâr'ı I [İnceleme], II [Metin]**, (Hzr. Muhittin Eliaçık), İstanbul Üni. SBE [Basılmamış DT].
- ÂŞIK PAŞA; **Garîb-nâme**, Tübingen Depot der Staatsbibliothek, Wilhelmstr 32 [Türk Dil Kurumu Ktp., Fotokopi: 217, Kayıt No: 336].
- ÂŞIK PAŞA (1986), **Âşık Paşa'nın: Garîb-nâ-mesi [İlk Dört Bâbının Transkripsiyonlu Metni, Gramer-Kelime Teşkili-Çekimle-ri ve Seçme Lûgat]**, (Hzr. Avni Gözütok), Atatürk Üni. SBE [Basılmamış YLT].
- ÂŞIK PAŞA (1989), **Âşık Paşa: Garîb-nâme**, (Hzr. Zeki Kaymaz), İnönü Üni. SBE [Basılmamış YLT].
- ÂŞIK PAŞA (1990), **Âşık Paşa: Garîb-nâme [Transkribe Metin]**, (Hzlr. Remzi Bay-kaldı, Mahmut Şarlı, Kadir Güler), Erciyes Üni. SBE [Basılmamış YLT].
- ÂŞIK PAŞA (1991), **Garîb-nâme (1 - 5)**, (Hasan Altınzincir) Çukurova Üni., SBE [Basılmamış DT].
- ÂŞIK PAŞA (1998), **Âşıkpaşa-yı Vefî, Garîb-nâme**, (Nşr. Bedri Noyan (Dedebaba), Ardıç Yay., İstanbul.
- ÂŞIK PAŞA (2000), **Garîb-nâme [Tıpkıbasım]**, 2 Cilt, (Hzr. Kemal Yavuz), TDK Yay., İstanbul.
- ATÂ (2000), **Tuhfetü'l-uşşâk (Uşşâk-nâme) [İnceleme - Metin - Dizin]**, (Hzr. Seyful-lah Türkmen), Kırıkkale Üni. SBE [Basılmamış YLT].
- ATEŞ, Ahmet (1988), "Mesnevî" mad., **İslâm Ans-**, Cilt: 8, İstanbul.
- AY, Ümran (2000), **Nidâyî: Manzûme -i Tıb**, Marmara Üni. SBE, [Basılmamış YLT].
- AYAN, Gönül (1985) "**Lâmi'î Çelebi'nin Vâmık u Azrâ'sı**", **Türk Dünyası Araştırmaları**, Sayı: 36, ss. 209-11.
- AYAN, Hüseyin (1974), "Hamdullah Hamdî'nin *Yüsuf u Züleyhâ* Mesnevîsindeki Gazeller", **Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi**, Sayı: 5, Erzurum, ss. 31-43.
- AYAN, Hüseyin (1983), "Hâmidî-zâde Celî-lî'nin *Leylâ vü Mecnûn'u*", **Türk Dünyası Araştırmaları**, Sayı: 27, ss. 67-93.
- AYAN, Hüseyin (1986), "Celîlî'nin Hecr-nâ-me'si", **Fen-Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi**, Fasikül: 1, Sayı: 14, Erzurum, ss. 155-173.
- AYDEMİR, Yaşar (1999), **Bağdat Şehr-âşûb'u, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi Dr, Himmet Biray Özel Sayısı**, Ankara, ss. 446-75.
- AYNAGÖZ, Pervin (1989), "Bursalı Rahmî'nin *Gül-i Sad-berg'i* Üzerine Bir Değerlendirme", **Fırat Üniversitesi Dergisi (Sosyal Bilimler)**, Cilt: 3, Sayı: 1, Elazığ, ss. 1-27.
- AYNUR, Hatice (2000), **Üniversitelerde Eski**

- Türk Edebiyatı Çalışmaları**, Sayı: 10, İstanbul.
- AYNUR, Hatice (2001), **Üniversitelerde Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları**, Tezler-Yayınlar-Haberler 2000, İstanbul.
- AZAMAT, Nihat (1988), "Yeni Bir Ahmedî ve İki Eseri: *Yusuf u Zeliha, Esrâmâme Tercü-mesi*". **Osmanlı Araştırmaları**, Sayı: VII-VIII, İstanbul, ss. 347-64.
- ÂZERÎ İBRAHİM ÇELEBİ (1994), **Âzerî İbrahim Çelebi ve Nakş-ı Hayâl Mesnevîsi [İnceleme-Metin]**, Erciyes Üni. SBE [Basılmamış DT].
- AZMÎ; **Pend-nâme-i Azmî**, Süleymaniye Ktp. Esat Efendi Böl. Nu. 3473/10.
- BABA YÛSUF, **Şeyh Baba Yûsuf-ı Sivrihisârî (2000), Mevhûb-ı Mahbûb [İnceleme-Metin-Sozlük-İndeks]**, (Hrz. Ahmet Kartal), Eskişehir.
- BANARLI, Nihâd Sâmî (1939), *XIVüncü Asır Anadolu Şâirlerinden Ahmedî'nin Osmanlı Tarihi=Dâsîtan-ı Tevârih-i Mülûk-i Âli Osman ve Cemşîd ve Hurşîd Mesnevîsi*, [Türkiyat Mecmuası VI. cildinden ayrışım], İstanbul.
- BAYBURTLU ZİHNÎ; **Sergüzeşt-nâme**, İstanbul Üni. Ktp. TY 9601.
- BAYRAM, Ömer (2000), **Himmetzâde Abdî ve Gencîne-i İ'câz İsimli Mesnevîsi**, Fatih Üni. SBE [Basılmamış YLT].
- BEDR-İ DİLŞAD (1997), **Bedr-i Dilşad'ın Murâdnâmesi**, (Hrz. Âdem Ceyhan), 2 Cilt, MEB Yay., İstanbul.
- BEGPAZARLI MAAZOĞLU HASAN (trhs.), **Gazavât-ı Emîrül-mü'minin Alî, Feth-i Kal'a-yı Selâsil**, İstanbul Millet Ktp., Manzum Eserler Böl. Nu. 1222/2, yk. 34b-63a.
- BEGPAZARLI MAAZOĞLU HASAN (trhs.), **Cenâdil Kal'ası**, İstanbul Millet Ktp., Manzum Eserler Böl., Nu. 1222/1, yk. 13a-34b.
- BEKÂYÎ (1988), **İznîkî Bekâyî'nin Gül ü Bülbül Mesnevîsi**, (Hrz. Zehra Gökdeniz), Boğaziçi Üni. SBE [Basılmamış YLT].
- BERTELS, E. (1951), "Ali Şîr Nevâî, *Leylî ve Mecnûn*", (Türkçeye Tercüme Eden: Mirza Bala), **Türkiyat Mecmuası**, Cilt: IX, İstanbul, ss. 47-64.
- BEHİŞTÎ (1995), **Behiştî ve Heft-peyker'i**, (Hrz. Şener Demirel), Fırat Üni. SBE [Basılmamış YLT].
- BEHİŞTÎ (1999), **Behiştî'nin Leylâ vü Mecnûn Mesnevîsi** [İnceleme-Metin], (Hrz. Zeynel A. Aygün), Çukurova Üni. SBE [Basılmamış DT].
- BİHİŞTÎ (1951), **Bihîştî ve Leylî vü Mecnûn'u**, (Hrz. Rezzan İlder), İstanbul Üni. Edebiyat Fak., TE, Nu. 386 [Basılmamış Mezuniyet Tezi].
- BİLGİÇ, Aysel (1987-1988), **Kıyafetnameler Üzerine Bir Araştırma**, Gazi Üni. Gazi Eğitim Fak. [Basılmamış Mezuniyet Tezi].
- BİLKAN, Ali Fuat (1998), **Hindistan'da Gelişen Türk Edebiyatı**, KB Yay., Ankara.
- BURSALI ALİ RIZA; **Hilye-i Hazret-i Mevlânâ**, Konya Mevlânâ Müzesi İhtisas Ktp. No. 2454.
- BURSALI RAHMÎ (1985), **Bursalı Rahmî: Gül-i Sad-berg**, (Hrz. Pervin Aynagöz), Atatürk Üni. Fen-Edebiyat Fak. [Basılmamış Lisans Tezi].
- BURSALI RAHMÎ (1990), **Bursalı Rahmî ve Gül-i Sad-berg'i**, (Hrz. Gülgün Erişen), Ankara Üni. SBE [Basılmamış YLT].
- BURSALI RAHMÎ (1996), **Bursalı Rahmî, Şâh u Gedâ** [İnceleme-Metin], (Hrz. Sevim Birici), Fırat Üni. SBE [Basılmamış YLT].
- CÂMÎ, Nûreddîn Abdurrahmân bin Ahmed-i Câ-mi-yi Horâsânî; (1370), **Mesnevî-yi Heft-Evrenç, (Tashîh ve Mukaddime: Aka-yi Murtazâ, Müderris-i Geylânî)**, Tehrân.
- CÂMÎ (1989), **Cami Tuhfetü'l-ahrâr ve Türkçe Çevirisi**, (Hrz. Yusuf Öz), Ankara Üni. SBE [Basılmamış YLT].
- CANIM, Rıdvan (1998), **Türk Edebiyatında Sakînâmeler ve İşretnâme**, Akçağ Yay., Ankara.
- CELÂL-ZÂDE SÂLİH (1995), **Celâl-zâde Sâlih Çelebi Leylâ vü Mecnûn** [Tenkidli Yayın - İnceleme], (Hrz. Rıfat Kütük), Atatürk Üni. SBE [Basılmamış YLT].
- CELİLÎ (1997), **Hâmîdî-zâde Celîlî Hayatı**,

- Eserleri, Edebî Kişiliği ve Hüsrev ü Şîrîn Mesnevîsi [İnceleme - Tenkidli Metin]**, (Hzr. Şevkiye Kazan), Süleyman Demirel Üni. SBE [Basılmamış YLT].
- CEM SULTAN (2000), **Cemşid ü Hurşid**, (Hzr. Adnan İnce), TDK Yay., Ankara.
- CEM SULTAN (1997), **Cemşid ü Hurşid [İnceleme-Metin]**, (Hzr. Münevver Okur Meriç), Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara.
- CEMÂLÎ (1990), **Cemâli Hüma vü Hümayûn [İnceleme - Tenkidli Metin]**, (Hzr. Osman Horata), Hacettepe Üni. SBE [Basılmamış DT].
- CEMÂLÎ (1998), **Cemâli, Miftâhü'l-ferec [İnceleme-Tenkidi Metin]**, (Hzr. İ. Çetin Derdiyok), Türkoloji Araştırmaları, Adana.
- CEVRÎ (x), **Hilye-i Cihâr-yâr-i Güzîn**, Atatürk Üni., Ağah Sırrı Levend Kitaplığı, No: 545.
- CEVRÎ, Cevrî İbrâhîm Çelebi (1891), **Hilye-i Cârî-yâr-i Güzîn**, İstanbul.
- CİNÂNÎ (1990), **Cinânî Cilâ'u-kulûb [Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük]**, (Nşr. Mustafa Özkan), İstanbul.
- CİNÂNÎ (1994), **Cinânî, Riyâzu'l-cinân'ı [İnceleme-Metin]**, (Hzr. Mahmut Şarlı), Erciyes Üni. SBE [Basılmamış DT].
- COŞKUN, Menderes (1999), **Ottoman Pilgrimage Narratives and Nabi's Tuhfetü'l-haremeyn**, University of Durham, [Basılmamış DT]
- CUNBUR, Müjgan (1997), **"Murad-name", Millî Kültür**, Cilt: I, Sayı: 2, ss. 60-3.
- ÇAĞLAYAN, Bünyamin (1997), **Divan Şiirinde Kerbelâ Mersiyeleri**, Gazi Üni. SBE [Basılmamış DT].
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmed (1969), "Taşlıcalı Dukâkinzâde Yahya Bey'in *İstanbul Şehr-en-gîzr*, **İÜEF TDED**, Cilt: XVII, İstanbul, ss. 73-108.
- ÇAVUŞOĞLU, Ali (1996), **Kültür Tarihimizde Kiyâfet-nâmeler, Kaynakları, Konuları, Hükümlerin Değerlendirilmesi ve Örnek Metinler**, Erciyes Üni. SBE [Basılmamış YLT].
- ÇELEBİOĞLU, Âmil (1978), "XIII - XV (ilk yarısı)-Yüzyıl Mesnevîlerinde Mevlânâ Tesiri", **Mevlânâ ve Yaşama Sevinci**, (Hzr. Feyzi Halıcı), Ankara, ss. 99-133.
- ÇELEBİOĞLU, Âmil (1979), "Kiyâfe(t) İlmi ve Akşemseddinzâde Hamdullah Hamdî ile Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın *kıyâfetnâ-meleri*", **Atatürk Üni. Edebiyat Fak. Araştırma Dergisi Ahmet Caferoğlu Özel Sayısı**, Fasikül: 2, Sayı 11, Ankara [Ayrı Basım].
- ÇELEBİOĞLU, Âmil (1985), "Âşık Ahmed'in *Câmi'ül-ahbâYı*", **Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü İbrahim Kafesoğlu Armağanı**, Ankara, ss. 171-87.
- ÇELEBİOĞLU, Âmil (1998), "Süleyman Nahî-ff'nin *Hicretü'n-nebî* Adlı Mesnevîsi", **Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları**, MEB Yay., İstanbul.
- ÇELEBİOĞLU, Âmil (1998a), "Zaîff'nin *Gaza-vât-ı Sultan Murad İbni Muhammed Han* Adlı Mesnevîsi", **Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları**, MEB Yay., İstanbul, ss. 151-8.
- ÇELEBİOĞLU, Âmil (1999), **Türk Edebiyatında Mesnevî [XV. yy.'a Kadar]**, Kita-bevi İstanbul, ss. 21-30.
- ÇELİK, Ali (2000), "XVIII yy. Müelliflerinden Ahmed Mürşidî'nin *Abmediyye* İsimli Eseri", **Akademik Araştırmalar Dergisi: Osmanlı Özel Sayısı**, Sayı: 4-5, ss. 85-101.
- ÇELİK, Bayram (1998), **Fuzûlî'nin Leylâ ve Mecnûn Mesevisi ile Hamdullah Ham-dî'nin Yûsuf u Züleyhâ Mesnevîsinde İnsan Psikolojisi**, Çukurova Üni. SBE [Basılmamış YLT]
- ÇELİK, Muhittin (1989), **Revânî: İşret-nâme [Dil Özellikleri - Metin - Sözlük]**, İnönü Üni. SBE [Basılmamış YLT].
- ÇETİN, Nihad M. (1972), "Arapça Birkaç Darb-ı Meselin ve Şeyhî'nin *Har-nâme*'sinde İşlediği Hikâyenin Menşei Hakkında", **Şarkiyat Mecmuası VII**, İstanbul, ss. 227-43.
- ÇETİN, Nihad M. (1973), **Eski Arap Şiiri**, İstanbul Üni. Yay., İstanbul.

- ÇETİN, Nihad M. (1991), "Arap: IV: Edebiyat" mad., **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 3, İstanbul, ss. 286-309.
- ÇETİN, İsmet (1997), **Türk Edebiyatında Hz. Ali Cenknâmeleri**, KB Yay., Ankara.
- DÂVÛD; **Gazavât-ı Emîrû'l-mü'minîn Alfî der-Memleket-i Sind bâ-Mukatil Şâh**, Afyon İl Halk Ktp., Gedik Ahmed Paşa Böl., Nu. 18349/3, yk. 207a-228a.
- DEDE ÖMER RÛŞENÎ (1982), **Dede Ömer Rûşenî Hayatı, Eserleri ve Miskinlik-nûme Mesnevîsi** [Edisyon Kritik], (Hzr. Mustafa Uzun), Marmara Üni. SBE [Basılmamış DT].
- DEDE ÖMER RÛŞENÎ (1990), *Ney-nâme*, (Hzr. Mustafa Uzun), İstanbul.
- DEMİRTAŞ, Faruk Kadri (1951), "Fâtih Devri Şairlerinden Cemâli ve Eserleri", **İÜEF TDED**, Cilt: IV, Sayı: 3, İstanbul, ss. 189-213.
- DENİZ, Sabahat (1993), "*Cemşîd ü Hurşîd Mesnevîsindeki Temsili Hususiyetler*", **Türklük Araştırmaları Dergisi**, Marmara Üni. Fen-Edebiyat Fak. Yay., Sayı: 7, İstanbul, ss. 187-202.
- DİLÇİN, Cem (1978), "XIII. Yüzyıl Metinlerinden Yeni Bir Yapıt: *Ahvâl-i Kıyâmet*, **Ömer Asım Aksoy Armağanı**, TDK Yay., Ankara, ss. 49-86.
- DİLÇİN, Cem (1983), **Örneklerle Türk Şiiri Bilgisi**, TDK Yay., Ankara, ss. 167-201.
- DİLÇİN, Cem (1993), "*Mantıku 't-tayr'ın Manzum Çevirileri Üzerine Bir Karşılaştırma*", **AÜ DTCF Dergisi**, S. 369, ss. 35-562.
- DİNDAR, Muharrem (1999), **Bihîştî Ramazan Efendi ve Cemşâh ve Âlemsâh Mesnevîsi**, Uludağ Üni. SBE [Basılmamış YLT].
- DOĞAN, M. Nur (1996), **Fuzûlî, Leylâ ve Mecnûn: Metin, Nesre Çeviri, Notlar ve Açıklamalar**, Çantay Kitabevi, İstanbul.
- DOĞAN, M. Nur (1997), "Lâle Devri Şairlerinden İshak Efendi'nin Orijinal Mesnevîsi: *Bi'set-nâme*", **İÜEF TDED**, Sayı: 27, ss. 101-68.
- DOLU, Halide (1953), **Menşeyinden Beri Yûsuf Hikâyesi ve Türk Edebiyatındaki Versiyonları, Vesikalar Albümü**, İstanbul Üni. [Basılmamış DT].
- DOLU, Halide (1988), "*Dâstân-ı Varka ve Gül-şâh'ın Fiil Çekimi*", **TDAY- Belleten** 1954, 2. Baskı, TDK Yay., Ankara, ss. 221-31.
- EDİRNELİ GÜFTÎ; **Hilye-i A'ere-i Mübeşşere**, Süleymaniye Ktp. Lâleli 1715/7.
- ELVAN ÇELEBİ (1984), **Menâkibu'l-kudsiyye fi-Menâsibi'l-ünsiyye [Baba İlyas-ı Hora-sânî ve Sülâlesinin Menkabevî Tarihi]**, (Hzrlr. A.Y. Ocak-İ.E.Erünsal), İstanbul Üni. Edebiyat Fak. Yay., İstanbul.
- ELVÂN-I ŞÎRÂZÎ; **Gülşen-i Râz Tercümesi**, İstanbul Üni. Ktp., TY 829.
- EMİNZADE, Mehmet (1948), **Nevâî'nin Fer-had ve Şîrîn'i**, İstalinabad.
- EMİRÎ; **Mir'atü'l-ebâr ve Muhtârü'l-ahyâr**, Nuriyosmaniye Ktp. TY. 2584/1.
- EMİRÎ (x), **Nasihat-nâme**, Millet Ktp. Mzm. 860.
- EMRE (1286), **Pend-nâme-i Attâr Tercümesi, İzzet Efendi Taş Destgâhu**, [Attâr'ın *Pend-nâme'sinin* kenarında yazılı].
- EMRE (1998), **Tercüme-i Pendnâme-i Attâr**, (Hzr. Azmi Bilgin), İstanbul.
- ENVERÎ (1928), **Düstûr-nâme-i Enverî**, İstanbul.
- ERASLAN, Kemal (1986), "*Ahmedî, Mînazara (Telli Sazlar Atışması)*", **İÜEF TDED**, Cilt: XXIV-XXV, İstanbul, ss. 129-204.
- ERKAL, Abdülkadir (1997), "*Lâmi'nin Ferhâd u Şîrîn Mesnevîsi*" **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 8, ss. 51-66.
- ERTAYLAN, İ. Hikmet (1946), "Yûsuf-i Meddâh Yeni İki *Varaka ve Gülşah* Nüshası -*Hâmûş-nâme, Dâsitân-ı İblîs-i 'Aleyhi'l-la'ne ve Maktel-i Huseyn*", **İÜEF TDED**, Cilt: 1, Sayı: 1, İstanbul, ss. 105-21.
- ERTAYLAN, İ. Hikmet (1952), **Ahmed-i Dâî, Hayatı ve Eserleri**, İstanbul Üni. Edebiyat Fak.Yay., İstanbul.
- ERİMER, Kayahan (1974), "Gün Işığına Çıkan Değerli Bir Eser", **TDAY-Belleten** 1973-

- 1974, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, ss. 265-81.
- ERİŞEN, Gülgün (1992), "Bursalı Rahmî ve *Gül-i Sadberg'i*", **Türkoloji Dergisi**, Cilt: 10, Sayı: 1, Ankara, ss. 285-315.
- ERZURUMLU DARÎR (1994), **Kıssa-i Yûsuf**, (Hrz. Leylâ Karahan), TDK Yay., Ankara.
- ESRÂR DEDE; **Fütüvvet-nâme-i Esrâr**, Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmûd Efendi Kısmı, Nu.3741.
- EYYÛBÎ (1991), **Menâkıb-ı Suttan Süleyman [Risâle-i Padişâh-nâme]**, KB Yay., Ankara.
- FAHRÎ (1974), **Fahris Hüsrev u Şîrin Eine Türkische Dichtung Von 1367**, (Nşr. Barbara Flemming), Wiesbaden.
- FAKÎRÎ; **Risâle-i Ta'rîfât**, İstanbul Üni. Ktp. TY 3051.
- FAZİLOV, E. İ.; (1975), "Kutb'un *Hüsrev ü Şirin* Yazmasında Bulunan Kayıtlar", (Türk-çeye Tercüme Eden: Nazif Hoca), **İÜEF TDED**, Cilt: 21, İstanbul, ss. 89-96.
- FAZLÎ (1991), **Fazlî, Gül ü Bülbül**, (Hrz. Neclâ Eskin), Gazi Üni. Fen-Edebiyat Fak., Türk Dilî ve Edebiyatı Böl. Bitirme Tezi.
- FAZLÎ (1991a), **Fazlî, Gül ü Bülbül**, (Hrz. Va-hibe Acaz), Gazi Üni. Fen-Edebiyat Fak., Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Bitirme Tezi.
- FEDAÎ DEDE (1993), **Fedayi Dede Mantık-ı Esrâr [Tenkidli Metin ve İnceleme]**, (Hrz. Taceddin Şimşek), Atatürk Üni. SBE [Basılmamış YLT].
- FESÂÎ, Mansûr Rostgâr (1372), **Envâ'-i Şî'r-i Fârsî**, Tehrân, ss. 428-76.
- FEVZİYE ABDULLAH (1950), "Nizâmî - Şeyhî, Hüsrev ü Şîrin Mukayesesi", **İÜEF Tarih Dergisi**, C. I, S. 1-2, İstanbul, ss. 263-81.
- FUZÛLÎ (1955), **Beng ü Bâde**, (Hrz. Kemâl Edib Kürçüoğlu), İstanbul.
- FUZÛLÎ (1981), **Fuzûlî Leylâ vü Mecnûn**, (Hrz.: Hüseyin Ayan), Dergâh Yay. İstanbul.
- GANÎ-ZÂDE NÂDİRÎ; **Mi'râciyye**, Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Böl. Nu. 5250.
- GANÎZADE NÂDİRÎ (1), **Şeh-nâme-i Nâdirî**, Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmûd Nu. 5250.
- GELİBOLULU ÂLÎ (1998), **Riyâzü's-sâlikîn**, (Hrzlr. Mehmet Arslan - İ. Hakkı Akso-yak), Sivas.
- GÖÇGÜN, Önder (1987), **Ziya Paşa'nın Hayatı, Eserleri, Edebî Şahsiyeti ve Bütün Şiirleri**, Ankara.
- GUBÂRÎ ABDURRAHMÂN; *Yûsuf u Zühhyâ*, Manisa İl Halk Ktp. Nu. 1215/5.
- GUBÂRÎ (x), **Menâsik-i Hac**, Süleymaniye Ktp. Ayasofya Kısmı Nu. 3989.
- GÜFTÎ; **Teşrifâtü's-şu'arâ**, İstanbul Üni.Ktp. TY. 1533 ve 9619.
- GÜLŞEHRÎ; **Mantku't-tayr**, Süleymaniye Ktp. Fatih Kısmı Nu. 2557/2 [Millî Kütüphane Mikrofilm Arşiv Nu.: A 942].
- GÜLŞEHRÎ (1952), **Gülşehrî ve Mantku't-tayr'ı**, (Hrz. Müjgan Cunbur), Ankara Üni. DTCF TDE Enstitüsü [Basılmamış DT].
- GÜLŞEHRÎ (1957), **Mantku't-tayr** [Tıpkı Basım], (Önsözü Yazan: Ağâh Sırrı Levend), TDK Yay., Ankara.
- GÜLŞEHRÎ (1982), **Gülşehrî ve Feleknâme**, (Ter. Saadettin Kocatürk), KTB Yay., Ankara.
- GÜLŞEHRÎ (1984), **Gülşehrî ve Felek-nâme [İnceleme ve Metin]**, (Hrz. Saadettin Kocatürk), A.Ü. DTCF Yay., Ankara.
- GÜNAY, Umay - Osman Horata (1994), **Yunus Emre: Risâletü'n-nushiyye**, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara.
- GÜNGÖR, Zülfikar (2000), **Türk Edebiyatında Türkçe Manzum Hilye-i Nebevîler ve Nesimî Mehmed'in Gülistân-ı Şemâil'i**, Ankara Üni. SBE [Basılmamış DT].
- GÜRER, Abdülkadir (1994), "Lâmî's *Gûy u Çevgân* Supplementband 35, Franz Steiner Verlag, Stuttgart, 1994, 388+72s.", **AÜ Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)**, Sayı: 5, Ankara, ss. 601-8.

- GÜVÂHÎ (1983), **Pend-nâme**, (Hzr. Mehmet Hengirmen), KTB Yay., Ankara.
- HACIEMİNOĞLU, Necmettin (1968), **Kutbun Hüsrev ü Şîrîn'i ve Dil Hususiyetleri**, İstanbul Üni. Edebiyat Fak. Yay., İstanbul.
- HADÎDÎ (1991), **Tevârîh-i Âl-i Osmân (1299-1523)**, (Hzr. Necdet Öztürk), İstanbul.
- HAKANÎ, Hakamı Mehmed Bey (1848), **Hilye-i Hakamı**, İstanbul.
- HAKANÎ (1991), **Hilye-i Saadet**, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara.
- HAKANÎ (1993), **Hakamı: Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Eserleri ve Hadîs-i Erba'în'in Ten-kidli Metni**, (Hzr. Müzahir Kılıç), Atatürk Üni. SBE [Basılmamış YLT].
- HALİLÎ (1993), **Firkat-nâme [İnceleme - Metin]**, (Hzr. O. Kemâl Tavukçu), Atatürk Üni. SBE [Basılmamış YLT].
- HAMDÎ (1982), **Hamdullah Hamdi, Leylâ vü Mecnûn**, (Hzr. Zülfü Güler), Atatürk Üni. SBE [Basılmamış DT].
- HAMDÎ (1991), **Yusuf u Züleyhâ**, (Hzr. Naci Onur), Akçağ Yay., Ankara.
- HAMDULLAH HAMDÎ, **Leylâ vü Mecnûn**, İstanbul Üni. Ktp., T.800.
- HÂMİDÎ; **Yûsuf u Züleyhâ**, Topkapı Sarayı Ktp., Revan Böl. Nu. 832.
- HÂŞİMÎ (1996), **Mihr ü Vefâ**, (Hzr. Selami Ece), Atatürk Üni. SBE [Basılmamış YLT].
- HATİBOĞLU (1521), **Ferah-nâme**, Macar İlimler Akademisi Ktp., Türkçe Yazmalar Nu. 24.
- HATİBOĞLU (1960), **Bahrü'l-hakayık**, (Nşr. İsmail Hikmet Ertaylan), İstanbul.
- HATİBOĞLU (1984), **Ferahname, egy XV. szazadi Oszman-Török nyelvelm^lk**, (Hzr. Cemil Öztürk), Phd. Thesis. Budapest Eöt-vös Lorand Tudományegyetem [Basılmamış DT].
- HATİBOĞLU (1994), **Hatiboğlu'nun Ferahnâme'si: Metin**, (Hzr. Hüsamettin Zümrütler), Erciyes Üni. SBE [Basılmamış YLT].
- HAYALÎ (1449), **Ravzatü'l-envâr**, Süleymaniye Ktp. Fâtih Bölümü, Nu. 2633.
- HİLMÎ (1995), **Bahrü'l-kemâl [Transkribe Metin]**, (Hzr. Cihan Okuyucu), Erciyes Üni. Yay., Kayseri.
- HOCA MES'ÜD (1340-1342), **Ferheng-nâme-i Sa'dî Tercümesi**, (Hzrlr. Kilisli, Rif'at -Veled Çelebi, Şeyh Mes'ûd bin Osman), İstanbul.
- HORATA Osman (1998), **Esrâr Dede, Hayatı-Eserleri-Şiir Dünyası ve Divanı**, KB Yay., Ankara.
- HORATA Osman (2000), "Hâcû-yı Kırmânî ve Cemâlî'nin *Hümâ vü Hümâyûn* Mesnevilerinin Karşılaştırılması", **Journal of Tur-kish Studies, Türklük Bilgisi Araştırmaları**, Volume 24, Harvard University, ss. 121-135.
- HUDÂYÎ, Azîz Mahmûd Hudâyî; **Necâtü'l-ga-rîk**, Süleymaniye Ktp. Hekimoğlu Ali Paşa Kısım, Nu. 451/1
- HUMÂYÎ, Celâluddîn (1370), **Funûn-i Belâgat ve Sanâ'ât-i Edebî**, Tehrân, ss. 156-72.
- HUSREV-İ DİHLEVÎ (1975), **Matla'u'l-envâr**, (Nşr. Ahmedoğlu Muharremof), Moskova.
- HÜSEYNÎ; **Câmiu'n-nesâ-yih**, Süleymaniye Ktp, Serez ölümü Nu. 1744.
- İBRÂHİM BEG (1995), **İbrâhîm Beg Dîvânı [İnceleme-Metin-İndeks-Sözlük]**, (Hzr. Kadir Güler), Erciyes Üni. SBE [Basılmamış DT].
- İBRAHİM BİN BÂLÎ; **Hikmet-nâme**, İstanbul Üni. Ktp. TY. 282.
- İLYÂS BİN MECDİDDÎN (1999), **Esmâ-i Hüs-nâ Şerhi**, (Hzr. Numan Külekçi), Akçağ Yay., Ankara.
- İMAMOĞLU, Ahmet Hilmi (1996), "*Lutfiyye-i Vehbî*", **Türk Edebiyatı**, Yıl: 24, Sayı: 267, ss. 33-6.
- İNAN, Abdulkadir (1951), **Kutb'un Husrev ve Şîrîn'inden Örnekler**, Ankara.
- İNCE, Adnan (1986), "XVI. Yüzyıl Şairlerinden Abdî ve Eserleri", **Türk Dili**, Sayı: 410, ss. 186-92.
- İNCE, Adnan (1987), "Abdi'nin *Niyâz-nâme-i Sa 'd ü Hümâ'sı*", **Fırat Üniversitesi Dergisi (Sosyal Bilimler) 1987 1 (2)**, ss. 155-206.
- İNCE, Adnan (1989), "*Cemşîd ü Hurşîd Mesne-*

- vîleri", **Fırat Üniversitesi Dergisi [Sosyal Bilimler]**, Cilt: 3, Sayı: 2, Elazığ, ss. 109-39.
- İNCE, Adnan (1998), "*Gül ü Nevruz* mesnevileri ve Sâbir'in Eserinden Seçme Beyitler", **Journal of Turkish Studies = Türklük Bilgisi Araştırmaları: Hasibe Mazoğlu Armağanı**, Sayı: 22, ss. 103-31.
- İPEKTEN, Halûk (1988), **Türk Edebiyatının Kaynaklarından Türkçe Şu'ara Tezkireleri**, Erzurum.
- İPEKTEN, Haluk (1997), **Eski Türk Edebiyatı - Nazım Şekilleri ve Aruz-**, Dergâh Yay. İstanbul, ss. 59-74.
- İSEN, Mustafa (1988), "Usûlî'nin Yenice Şehrengizi", **Mehmet Kaplan İçin**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara, ss. 131-48.
- İSEN, Mustafa - Muhsin Macit; (1992), **Türk Edebiyatında Tevhidler**, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara.
- İSEN, Mustafa (1993), "*Çeng-nâme'ye Dair*", **Polemik**, Sayı: 8, Ankara, ss. 8-9.
- İSEN, Mustafa - Hamit Burmaoğlu; (1993a), "Lâmî'nin Bursa Şehrengizi", **Yedi İklim**, Cilt: 5, Sayı: 40, İstanbul, ss. 103-5.
- İSHAK ÇELEBÎ; Şehr-engîz-i Bursa, İstanbul Üni. Ktp. Nu. 2870.
- İSLÂMÎ (1996), **Eski Anadolu Türkçesine İlişkin Bir Metin, İslâmî'nin** Mesnevisi, (Hzrlr. Hasan Yüksel-H. İbrahim Delice-İ. Hakkı Aksoyak), Sivas.
- KAHRAMAN, Bahattin (1992), "*Heft-peyker* Çevirileri ve Ali Şir Nevai'nin *Seb'a-i Seyyâre'si*", **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Ali Şir Nevai Sempozyumu**, 3 Ocak 1992, Konya.
- KALKIŞIM, Muhsin (1998), **Fuzûlî'nin Leylâ vü Mecnûn Hikâyesi [Tahkiye Unsurları]**, Derya Kitabevi, Adana.
- KANAR, Mehmet (1995), **Fehmî ve Şebiste-rî'den Şem ve Pervane**, İnsan Yay. İstanbul.
- KARACA, Yusuf (1999), **Süleyman Nahîfî Efendi ve Mevlidi: Hayatı-Eserleri-Edebî Kişiliği ve Mevlidi'nin Tenkitli Metni**, Ankara Üni. SBE [Basılmamış YLT].
- KARADÜZ, Sıddık (2000), **Dervîş Şemsî'nin Dehurg'unun Karşılaştırmalı Metni ve Benzeri Eserlerle Genel Bir Değerlendirilmesi**, Atatürk Üni. SBE [Basılmamış YLT].
- KARAHAN, Abdülkadir (1991), **İslâm-Türk Edebiyatında Kırk Hadis**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay. Ankara.
- KARTAL, Ahmet (1998), "Şeyh Baba Yûsuf un *kıyâfet-nâme'si*", **Akademik Bakış**, Sayı: 4, Adana, ss. 55-8.
- KARTAL, Ahmet (1998a), "Şeyh Baba Yûsuf Sivrihisârî ve Eserleri", **bilig**, Sayı: 7, Ankara, ss. 136-54.
- KARTAL, Ahmet (1999), **Osmanlı Medeniyetini Besleyen Kültür Merkezleri (XI. Asırdan XVI. Asrın Sonuna Kadar Türk Edebiyatı ve Fars Edebiyatının Münasebetleri)**, Gazi Üni. SBE [Basılmamış DT].
- KARTAL, Ahmet (2000), "Nizâmî'nin *Hüsrev ü Şîrîn'i* ile Fahrî'nin *Hüsrev ü Şîrîn'inin* Mukayesesi", **Türk Yurdu -Türk Romanı Özel Sayısı-**, Cilt: 20, Sayı: 153-154, Ankara, ss. 360-83.
- KARTAL, Ahmet (2001), "Sa'dî-i Şîrâzî'nin *Gülîstan* İsimli Eserinin Türkçe Tercümelemi", **bilig**, Sayı: 16, Ankara, ss. 99-126.
- KASTAMONULU ŞÂZÎ; **Maktel-i Hüseyin**, Üsküdar Selim Ağa Ktp. Kemankeş Böl. Nu. 528.
- KAVCAR, Cahit (1989), "Hamdullah Hamdi'nin *Yusuf u Züleyha'sı*", **TDAY Belleten-1968**, Ankara, ss. 157-172.
- KAVCAR, Cahit (1989a), "Kemal Paşazâde'nin Şairliği ve *Yusuf u Züleyhası*", **TDAY Belleten-1968**, 2. Baskı, Ankara, ss. 227-49.
- KAYA, İ. Güven (1997), "Begpazarlı Ma'azoğlu Hasan ve *Cenâdil Kal'ası Gazavatnamesi*", **Journal of Turkish Studies: Türklük Bilgisi Araştırmaları: Hasibe Mazoğlu Armağanı I**, Sayı: 21.
- KAYA, İ. Güven (1997a), **Dehurg [İnceleme-Tenkidli Metin ve Tıpkı Basım]**, Harvard Üni., Cambridge.

- KAYSUNÎZÂDE ÖMER BEDREDDÎN; **Dür-rü'1-manzûm**, Süleymaniye Ktp. Es'ad Efendi Nu. 2468.
- KEÇECİZÂDE İZZET MOLLA; **Gülşen-i Aşk**, Süleymaniye Ktp. Hâlet Efendi Kısmı, Nu. 718.
- KEÇECİZÂDE İZZET MOLLA (1269), **Mihnet-keşân**, İstanbul.
- KEMAL PAŞAZÂDE (1979), **Kemal Paşazâde'nin Yusuf u Zeliha'sı ve Dil Hususiyetleri**, (Hzr. Mustafa Demirel), İstanbul Üni. [Basılmamış DT].
- KEMAL PAŞAZÂDE (1983), **Yusuf u Züleyha**, (Hzr. Mustafa Demirel), KTB Yay., Ankara.
- KEMÂL ÜMMÎ; **Menakıb-ı Gılânî**, Süleymaniye Ktp. Serez Kısmı, Nu. 1799.
- KEMALOĞLU İSMAİL (1998), **Kemaloğlu İsmail Ferahnâme [Biyografi-Devir ve Tür Araştırması-35 Varağın Neşri]**, (Hzr. Ti-jen Çalışkanman), Ege Üni. SBE [Basılmamış YLT].
- KİLİSLİ, Muallim Rifat (1928), "Süheyl ü Nevbahâr'a Dâir", **Türkiyat Mecmuası**, C. 2, ss. 401-9.
- KİRDECİ ALİ (trhs.), **Dâsitân-ı Kesikbaş**, Nuruosmaniye Ktp. Nu. 3430, yk. 58a-59b.
- KİRDECİ ALİ (trhs.l), **Dâsitân-ı Ejderha**, Ankara Millî Ktp. Vasfî Mahir Bağışı Nu. Yok, yk.71a-75b.
- KONCU, Hanife (1996), "Şâhidî'nin *Leylâ ve Mecnûn* Mesnevisi ve Bilinmeyen Bir Nüshası", **Bir**, Sayı: 6, ss. 137-43.
- KONCU, Hanife (2001), "Edebiyat Tarihi Bağlamında Bir Mesnevi: *Dâstân-ı Vefât-ı İbrâ-hîm*", **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi**, Sayı: 4, İstanbul, ss. 125-58.
- KORKMAZ, Ramazan (1988), **Keçecizade İzzet Molla ve Mihnet-keşân Üzerine Bir Araştırma**, Fırat Üni. SBE [Basılmamış YLT].
- KORKMAZ Zeynep (1995), "Hüseyin Baykara Adına Yazılmış Çağatayca Yûsuf ve Züleyha Mesnevisinin Tanınmayan Bir Yazmanın ve Eserin Yazarı", **Türk Dili Üzerine Araştırmalar**, C. I, Ankara, ss.304-42.
- KORTANTAMER, Tunca (1997), **Nev'i-zâde Atâyî ve Hamse'si**, Ege Üni. Edebiyat Fak. Yay., İzmir.
- KÖKSAL, Hasan (1984), **Battalnamelerde Tip ve Motif Yapısı**, Ankara.
- KÖKSAL, M. Fatih (1996), "Türk Edebiyatında *Hüsn ü Dil* Mesnevileri ve Yenipazarlı Vâ-lî'nin *Hüsn ü Dil* Mesnevîsi", **Türklük Bilimi Araştırmaları**, Sayı: 3, Sivas, ss. 91-126.
- KÖKSAL, M. Fatih (1998), "Âhî'nin *Hüsrev ü Şîrîn* Mesnevîsi", **Türklük Bilimi Araştırmaları**, Sayı: 6, Sivas, ss. 209-53.
- KÖPRÜLÜZÂDE, Mehmed Fuad (1917), "*Har-nâme*", **Yeni Mecmûa**, 4 Teşrîn-i evvel 1917, Numara: 13, ss. 253-6.
- KÖPRÜLÜZÂDE, Mehmed Fuâd (1928), "*Ferhengnâme-i Sa 'dî* Yâhud Muhtasar Bostân Tercümesi, Nâzımı: Hoca Mes'ûd ve *Süheyl ü Nev-bahâr* Nâzımı: Sekizinci 'Asr-ı Hicrî Şu'arâsmdan Mes'ûd bin Ahmed", **Türkiyat Mecmuası**, Cilt: 2, İstanbul, ss. 481-9.
- KÖPRÜLÜZÂDE ES'AD PAŞA; **Yûsuf u Züleyha**, Süleymaniye Ktp., Laleli Kısmı, Nu. 1697.
- KÖSE, Recep (1997), **Bursalı Lâmi'î'nin Şem' ü Pervâne'si [İnceleme - Metin]**, İnönü Üni. SBE, Malatya [Basılmamış YLT].
- KUT (Alpay), Günay (1976), "Lâmi'î Chelebi and His Works", **Journal of Near Eastern Studies**, April, Volume: 35, Number: 2.
- KUT (Alpay), Günay (1989), "Aşkî ve *Heft-pey-ker* Çevirisi", **TDAY-Belâten** 1972, TDK Yay., Ankara, ss. 127- 51.
- KUTB (1958-1961), **Najstarsza wersja turecka Husrev u Şîrîn Qutba, I (Metin), II (Faksimile), III (Sözlük)**, (Hzr. Zajaczkowski, A.), Warszawa.
- KUTLAR, Fatma S. (2000), "Mesnevi Nazım Şekline Genel Bir Bakış ve Türk Edebiyatında Mesnevî Araştırmalarıyla İlgili Bir Kaynakça Denemesi", **Türkbilig**, Nisan, Ankara, ss. 102-157.

- KUTLUK, İbrahim (1952), "Kültür ve Dil Tarihimizin Yeni Bir Vesikası, Attar'ın *Esrar-nâme* Tercümeleleri", **İÜEF TDED**, C. 2, S. 1-2, İstanbul, ss. 125 -132.
- KÜLEKÇİ, Numan (1999), **XI-XX. Yüzyıllar El Yazması Metinler ve Özetleriyle Mesnevî Edebiyatı Antolojisi**, 2 Cilt, Aktif Yayınevi, Erzurum.
- LÂMÎÎ ÇELEBİ; **Maktel-i Âl-i Resûl**, Süleymaniye Ktp. Serez Böl. Nu. 4019/6.
- LÂMÎÎ ÇELEBİ (x), **Şerh-i Şâfi**, Süleymaniye Ktp. Nu. 767/13.
- LÂMÎÎ ÇELEBİ (1994), **Lâmi's Gûy u Çev-gân**, (Hız. Nuran Tezcan), Franz Stainer, 1994.
- LÂMÎÎ ÇELEBİ (1983), **Lâmi'i'nin Vâmık u Azrâ Mesnevîsi [İnceleme-Metin]**, (Hız. Gönül Ayan), Atatürk Üni. SBE [Basılmamış DT].
- LÂMÎÎ ÇELEBİ (1994), **Lâmi'î Çelebi'nin Vîs ü Râmin'i [İnceleme-Metin]**, (Hız. Fatma Zehra Kavukçu), Uludağ Üni. SBE [Basılmamış YLT].
- LÂMÎÎ ÇELEBİ (1997), **Lâmî Çelebi: Ferhâd u Şîrin [İnceleme - Metin]**, (Hız. Abdül-kadir Erkal), Atatürk Üni. SBE [Basılmamış YLT].
- LÂMÎÎ ÇELEBİ (1998), **Bursalı Lâmi'î Çelebi: Hayatı - Edebî Kişiliği - Ferhat-nâ-me'nin Tahlili ve Tenkitli Metni**, (Hız. Hasan Ali Esir), İstanbul Üni. SBE [Basılmamış DT].
- LÂMÎÎ ÇELEBİ (1998a), **Lâmi'î, Vâmık u Azrâ [İnceleme - Metin]**, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara.
- LEVEND, Agâh Sırrı (1952), "Bilinmeyen Eski Eserlerimizden: Ahmed Rıdvan'ın *Leylâ ve Mecnûn'u*", **Türk Dili**, Cilt: 1, Sayı: 7, ss. 13-8.
- LEVEND, Agâh Sırrı (1952a), "Bilinmeyen Eski Eserlerimizden: Kadîmî'nin *Leylâ ve Mecnûn'u*", **Türk Dili**, Cilt: 1, Sayı: 9, ss. 21-6.
- LEVEND, Agâh Sırrı (1952b), "Bilinmeyen Eski Eserlerimizden: Larendeli Hamdî'nin *Leylâ ve Mecnûn'u*", **Türk Dili**, Cilt: 2, Sayı: 13, ss. 12-6.
- LEVEND, Agâh Sırrı (1952c), "Bilinmeyen Eski Eserlerimizden: Halife'nin *Leylâ ve Mecnûn'u*", **Türk Dili**, Cilt: 1, Sayı: 8, ss. 7-11.
- LEVEND, Agâh Sırrı (1956), **Gazavât-nâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavât-nâmesi**, Ankara.
- LEVEND, Agâh Sırrı (1957), **Türk Edebiyatında Şehr-engizler ve Şehr-engizlerde İstanbul**, İstanbul.
- LEVEND, Agâh Sırrı (1958), "Nevâî Adına Basılmış Bir Eser: Nazm-ı Akâyid", **Jean Deny Armağanı**, Ankara, ss. 163-9.
- LEVEND, Agâh Sırrı (1959), Arap, Fars ve **Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi**, Türkiye İş Bankası Yay., Ankara.
- LEVEND, Agâh Sırrı (1960), "Bilinmeyen Bir Yazarın Bilinmeyen Bir Eseri: Tutmacı'nın *Gül ü Hüsvrev Mesnevîsi*", **VIII. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler 1957**, TDK Yay., Ankara, ss. 169-74.
- LEVEND, Agâh Sırrı (1988), **Türk Edebiyatı Tarihi**, 3. Baskı, TTK Yay., Ankara.
- LEVEND, Agâh Sırrı (1988a), "Attar ile Tutmacı'nın *Gül ü Hüsvrev Mesnevîleri*", **TDAY-Belleten 1959**, TDK Yay., Ankara, ss. 161-203.
- LEVEND, Agâh Sırrı (1988b), "Tutmacı'nın *Gül ü Hüsvrev Mesnevîsinde Dil Özellikleri*", **TDAY-Belleten 1960**, TDK Yay., Ankara, ss. 49-77.
- LEVEND, Agâh Sırrı (1988c), "Âşık Paşa'nın Bilinmeyen İki Mesnevîsi: *Fakr-name* ve *Vasf-ı Hâl*", **TDAY-Belleten 1953**, TDK Yay., Ankara, ss. 205-84.
- LEVEND, Agâh Sun (1989) "Hamdî'nin *Yûsuf u Züleyhâ'sı*", **TDAY-Belleten 1968**, TDK Yay., Ankara, ss. 173-211.
- LEVEND, Agâh Sırrı (1989a), "Kemal Paşazâde'nin *Yusuf u Züleyhası*", **TDAY Belleten-1968**, 2. Baskı., Ankara, ss. 251-81.
- LEVEND, Agâh Sırrı (1989b), "Ahmed Rıdvan'ın *Hüsvrev ü Şirin'i*", **TDAY-Belleten 1966**, TDK Yay., Ankara, ss. 215-58.

- LEVEND, Ağâh Sırrı (1989c), "Celîlî'nin *Hüsrev ü Şirin'i*", **TDAY-Belieten** 1966, TDK Yay., Ankara, ss. 103-27.
- LEVEND, Ağâh Sırrı (1988d), "Lâmiî'nin *Fer-had ü Şirin'i*", **TDAY-Belieten** 1964, TDK Yay., Ankara, ss. 85-111.
- MAZİOĞLU, Hasibe (1974), "Türk Edebiyatında Mevlid Yazan Şairler", **Türkoloji Dergisi**, VI. Cilt, Sayı: 1, Ankara, ss. 31-62.
- MAZİOĞLU, Hasibe (1977), "Edirneli Naz-mi'nin *Pend-i Attâr* Çevirisi", **Türkoloji Dergisi**, Cilt: 7, Ankara, ss. 47-53.
- MAZİOĞLU, Hasibe (1982), "Türk Edebiyatı, Eski" Mad., C. 32, **Türk Ans.**, İstanbul, ss. 81-134.
- MEHMED (1965), **Mehmed İşk-nâme** [İnceleme - Metin], (Hzr.: Sedit Yüksel), Ankara Üni. DTCF Yay., Ankara.
- MENGİ, Mine (1978), "Kıyafetnameler Üzerine", **TDAY-Belieten** 1977, TDK Yay., Ankara, ss. 299-309.
- MESİHİ, **Şehr-engîz**, Süleymaniye Kıp. Lala İsmail Nu. 483/2.
- MES'ÛD BİN AHMED (1991), **Süheyl ü Nevbahâr [İnceleme-Metin-Sözlük]**, (Hzr. Cem Dilçin), Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara.
- MU'İNÎ (1982), **Mevlânâ, Mesnevî-i Murâdiy-ye**, (Hzr. Kemal Yavuz), KTB Yay., Ankara.
- MÛTEMEN, Zeynulâbidîn (1335), **Tahavvul-i Şi'r-i Fârsî**, Tehrân, ss. 105-10.
- MÛNİRÎ (1983), **Münîrî'nin Mihr ü Müşterî Mesnevisi**, (Hzr. Ayten Akmandor), Ankara Üni. [Basılmamış DT],
- NÂBÎ (1944), **Nâbî'nin Sûr-nâmesi**, (Nşr. Ağâh Sırrı Levend), İstanbul.
- NÂBÎ (1965), **Hayrâbâd**, (Hzr. Sevin Ünlü), Ankara Üni. DTCF Bitirme Tezi.
- NÂBÎ (1995), **Hayriyye-i Nâbî** [İnceleme-Metin], (Hzr. Mahmut Kaplan), Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara
- NÂBÎ (1996), **Nâbî'nin Hayrâbâd'ı [İnceleme - Metin]**, (Hzr. Sibel Ülger), Yüzüncü Yıl Üni. SBE [Basılmamış YLT].
- NAHİFÎ, **Süleyman Nahîfî; Hicret-nâme**, Süleymaniye Ktp. Aşir Efendi Böl. Nu. 323/3.
- NAHİFÎ (1967-), **Mesnevî-i Şerîf Tercümesi**, C. I: 1967, C. II: 1969, C. III: 1974, İstanbul.
- NAKİBOĞLU; **Dâsitân-ı Adn der-Hikâyet-i Hasan ve Hüseyin**, İstanbul Millet Ktp. Manzum Eserler Böl., Nu. 1222/3, yk. 63a-79b.
- NÂLÎ, **Nâlî Konyalı Vehbî; Heft-kân**, Süleymaniye Ktp. Hüsrev Paşa Böl. Nu. 37/2, yk. 83b-95b.
- NÂLÎ (1999), **Tuhfetü'l-emsâl** (Hzr. Bahattin Kahraman), Selçuk Üni. Vakfı Yay., Konya.
- NATÎ (1997), **Na'tî Mustafa ve Edhem-nâme mesnevisinin Tenkidli Metni ile İncelenmesi**, (Hzr. Halit Balkaya), Atatürk Üni. SBE [Basılmamış YLT].
- NECİB EFENDİ; **Hilye-i Necîb**, Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Efendi Böl., Nu. 3784.
- NEŞÂTÎ (x), **Hilye-i Enbiyâ**, Süleymaniye Ktp. Halet Efendi Böl. Nu. 355/9, yk. 201b-203a.
- NEŞÂTÎ, **Neşâtî Ahmed Dede** (1876), **Hilye-i Enbiyâ**, İstanbul.
- NEVÎ-ZÂDE ATÂYÎ (1974), **Heft-h'ân Mesnevîsi** [İnceleme-Metin], (Hzr. Turgut Karacan), Atatürk Üni. Yay., Ankara.
- NEVÎ-ZÂDE ATÂYÎ (1999), **Sohbetü'l-ebkâr**, (Hzr. Muhammet Yelten), İstanbul Üni. Yay., İstanbul.
- NİĞDELİ HAKKI EROĞLU (1944), **Sa'dî-i Şî-râzî**, Bostan Tercümesi - Çiçek Bahçesi, Niğde.
- NİYÂZÎ (1994), **Mansûr-nâme**, (Hzr. Mustafa Tatçı), MEB Yay., İstanbul.
- NİZÂMÎ (1344), **Mahzenu'l-esrâr**, (be-Kûşîş: Huseyn Pejmân Bahîiyârî), Tehrân.
- NİZÂMÎ (1986), **Mahzen-i Esrâr**, (Çeviren: M. Nuri Gençosman), MEGSB Yay., İstanbul.
- NİZÂMÎ (1986a), **Hüsrev ve Şîrîn**, (Çeviren: Sabri Sevsevil), MEGSB Yay., İstanbul.
- OKUR, Münevver (1958), "Bugüne Kadar Ele Geçmemiş Eserlerimizden: *Cemşid ü Hur-şid*", **Türk Dili**, Cilt: VII, Sayı: 84, ss. 612-4.

- OKUYUCU, Cihan (1989), "Cinânî'nin *Riyâ-zî'l-cinâm*", **Erciyes Üni. SBE Dergisi**, Sayı: 3, Kayseri, ss. 499-517.
- OLGUN, Tahir (1949), **Germiyanlı Şeyhî ve Harnâmesi**, Giresun.
- ONUR, M. Naci (1985), "Hamdullah Hamdî'nin *Yûsuf ve Züleyhâ*'sındaki Bazı Millî Motifler", **Türk Dünyası Araştırmaları**, Sayı: 38, ss. 113-7.
- ONUR, M. Naci (1986), **Hamdullah Hamdi, Yusuf ve Züleyha [İnceleme - Seçmeler]**, Ankara.
- ORAK, Bayram (1995), **LutR'nin Gül ü Nev-rûz'u [Gramer - İndeks]**, Ege Üni. SBE [Basılmamış YLT].
- ORHAN, Hikmet (1985), **Eski Anadolu Türk-çesi Ürünlerinden Düstû-nâme-i Enverî: İzmir Millî Ktp. Nüshasının Metni-Söz» lügü ve Dilbilgisi Özellikleri**, Ankara Üni. SBE [Basılmamış YLT].
- ÖMER FUÂDÎ; **Bülbüllüyye**, Süleymaniye Ktp. Düğümlü Baba Kısmı, Nu. 320/2.
- ÖZKAN, Mustafa (1983), "*Pend-nâme-i Güvâ-hf* deki Atasözleri", **Türk Dünyası Araştırmaları**, Sayı: 27, Ankara, ss. 223-47.
- ÖZTELLİ, Cahit (1972), "Cem Sultan'ın Yeni Bulunan *Cemşid ü Hurşid* Mesnevisi", **Türk Dili**, Cilt: XXVI, Sayı: 248, Yıl: 21, ss. 124-8.
- ÖZTOPRAK, Nihad; (1993), **Klâsik Türk Edebiyatında Manzum Yüz Hadisler**, Marmara Üni. TAE, İstanbul [Basılmamış DT].
- ÖZTÜRK, Zehra (1993), **Hamdullah Hamdî'nin Yûsuf u Zeliha Mesnevîsinde Tipler ve Motifler**, İstanbul Üni. SBE [Basılmamış DT].
- ÖZTÜRK, Zehra (1999), "Akşemseddinzade Hamdullah Hamdi ve *Yusuf ve Zeliha Mesnevîsi*", **İslâmî Edebiyat**, Sayı: 28, İstanbul, ss. 39-42.
- PALA, İskender (1989), **Hayrîye-i Nâbî**, Bedir Yayınevi, İstanbul.
- PEHLİVAN, Elif (2000), **Şeyh Eşref b. Ah-med'in Nasihat-nâme Adlı Mesnevisinin Edisyonkritiği İle Çeviri Yazısı**, Marmara Üni. SBE [Basılmamış YLT].
- PEKOLCAY, Necla (1950), **Türkçe Mevlid Metinleri**, İstanbul Üni. [Basılmamış DT].
- PEKOLCAY, Necla (1953), "Türk Dil ve Edebiyatına Ait Bazı Metinleri İhtiva Eden Yazma Bir Mecmua", **Türkiyat Mecmuası**, Cilt: X, ss. 34-9.
- PEKOLCAY, Necla (1992), **Süleyman Çelebi, Mevlid: Vesiletü'n-necât**, Dergâh Yay., İstanbul.
- RE'FET EFENDİ (1998), "Menkibe-i Mevlid-i Fahu'l-enâm Tarz-ı Cedid İsmiyle Oldu Benâm", **Akademik Bakış**, Sayı: 4, Adana, ss. 64-9.
- REFÎ (1998), **Refî', Cân u Cânân [İnceleme - Tenkidli Metin]**, (Hzr. Kaplan Üstüner), Kırıkkale Üni. SBE [Basılmamış YLT].
- REFÎ (2000), **Cân u Cânân**, (Hzr. Nihad Öztöprak), Türk Gençlik Vakfı Yay., İstanbul.
- SÂBÎT (1299), **Zâfer-nâme-i Sâbit**, Matbaa-i Ebu'z-ziyâ, İstanbul.
- SÂBÎT (1990), **Edhem ü Hümâ**, (Hzr. Turgut Karacan), Sivas.
- SÂBÎT (1991), **Zafername**, (Hzr. Turgut Karacan), Cumhuriyet Üni. Yay., Sivas.
- SADÎ (1371), **Sa'dî'nin Bostânı [Türkî Dilinde]**, (Tercüme Eden: Abbâs-ı Büzürg-emîn), [Ekrem Cafer'in önsözü ile], Tebriz.
- SADÎ-İ ŞİRÂZÎ (1303), **Cidâl-i Sa'dî bâ-Müd-de'î**, (Mütercimi: Safi), İstanbul.
- SÂFÎ; **Hasbihâl (Ta'rif-nâme)**, Millet Ktp. Emîrî Nu. 1001.
- SERTKAYA, Osman F. (1972), "Horezmî'nin *Muhabbet-nâme' sinin* İki Yeni Yazma Nüshası Üzerine", **Türkiyat Mecmuası**, Cilt: XVII, İstanbul, ss. 185-207.
- SEVDÂÎ (1987), **Sevdâî, Kissa-i Leyli Birle Mecnun**, (Hzr. Cemal Bayak), Boğaziçi Üni. SBE [Basılmamış YLT].
- SÎMÂDÂD (1375), **Ferheng-i İstîlâhât-i Edebî**, Tehrân, s. 263-4.
- SÎMKEŞZÂDE FEYZÎ (1997), **Simkeşzâde Feyzî'nin Mesnevileri [İnceleme-Metin-**

- Sözlük**], (Hrz. Ali Osman Coşkun), Samsun.
- SİNANOĞLI; **Nazm-ı Siyer-i Nebî**, Süleymaniye Ktp. Kasıdece-zâde Bölümü, Nu. 418.
- SÜLE FAKİH (1994), **Süle Fakih'in Yûsuf ve Zelihâsı [İnceleme-Meün-İndeks]**, (Hrz. Kâzım Köktekin), 2 Cilt, Atatürk Üni. SBE [Basılmamış DTJ].
- SÜLE FAKİH (1989), **Süle Fâkih: Yûsuf u Ze-lihâ (XIV. yüzyıl) [Dil Özellikleri - Transkripsiyonlu Metin - Seçmeli Sözlük]**, (Hrz. Ramazan Salman), İnönü Üni. SBE [Basılmamış YLTj].
- SÜLEYMAN ÇELEBİ (1990), **Mevlid**, (Hrz. Faruk K. Timurtaş), MEB Yay., İstanbul.
- SÜLEYMAN ÇELEBİ (1995), **Süleyman Çelebi ve Mevlid-i Şerif**, (Hrz. Ahmet Aymutlu), MEB Yay. İstanbul.
- SÜLEYMAN NAHİFİ; (1), **Mi'râciyye**, Süleymaniye Ktp. Aşir Efendi Böl., Nu. 323/2.
- ŞABANÎ, **Muslihiddîn Vahy-i Şabanî** (1999), **Mi'râcü'l-beyân -Mi'racın Tasavvufî Boyutu**, (Hrzlr. Mustafa Tatçı - Cemâl Kurnaz), Ankara.
- ŞAHİDİ; **Leylâ vü Mecnûn**, Bibliotheque National, Turc 812/333.
- ŞAHİDİ; (x), **Gülşen-i Uşşâk**, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi Bölümü, Nu. 2875; Millî Kütüphane Mikروفilm Ar.ivi Nu. A-2281.
- ŞAHİDİ, İbrahim b. Hudaî; (1298), **Gülşen-i Tevhîd**, Mekteb-i Tıbbiyye Matbaası, İstanbul.
- ŞAHİDİ (1996), **Şahidî İbrahim Dede Gülşen-i Vahdet**, Akçağ Yay., Ankara.
- ŞAHİN, M. Ünal (1988), **Leylî ve Mecnun: Sev-dâ'î [Transkripsiyon ve Dil İncelemesi]**, İnönü Üni. SBE [Basılmamış YLTJ].
- ŞAHİN, Hatice (1993), **Hatiboğlu: Ferah-nâme [Dil Özellikleri - Metin - Sözlük]**, İnönü Üni. SBE [Basılmamış DT].
- ŞÂNÎ MEHMED EFENDİ; **Gülşen-i Efkâr**, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmûd Efendi Kısmı, Nu. 3731.
- ŞEMSEDDİN-İ SİVASÎ (1990), **Gülşen-âbâd**, (Nşr. Hasan Aksoy), İslâm Medeniyeti Vakfı Yay., İstanbul.
- ŞEMSEDDİN-İ SİVASÎ (1997), **Şemseddîn Sivâsî'nin İbret-nümâ Mesnevîsi** [İnceleme - Karşılaştırmalı Metin], (Hrz. Burhan Enginoğlu), Cumhuriyet Üni. SBE [Basılmamış YLT].
- ŞEMSÎ; **Mevlid-i Nebî**, İstanbul Üniversitesi Ktp., T. 291.
- ŞENER, H. İbrahim (1986), **Türk Edebiyatında Manzum Esmâ'ü'l-hüsnâlar**, Dokuz Eylül Üni. [Basılmamış DT].
- ŞERİFİ (1999), **Şehnâme Çevirisi**, (Hrzlr. Zuhâl Kültüral - Latif Beyreli), TDK Yay., Ankara.
- ŞEYH GALİP (1992), **Hüsn ü Aşk**, (Hrzlr. Orhan Okay-Hüseyin Ayan), Dergâh Yay., İstanbul.
- ŞEYH İSMAIL HAKKÎ-İ BURSEVÎ; **Mi'râciyye**, Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Böl., Nu. 1867/2.
- ŞEYHÎ (1980), **Şeyhî ve Husrev ü Şîrîn'i [İnceleme-Metin]**, İstanbul Üni. Yay., İstanbul.
- ŞEYHÎ (1981), **Şeyhî'nin Harnâme'si**, (Hrz. Faruk K. Timurtaş), Edebiyat Fak.Yay., İstanbul.
- ŞEYHOĞLU MUSTAFA (1979), **Hurşîd-nâme (Hurşîd ü Ferahşâd) [İnceleme-Metin-Sözlük-Konu Dizini]**, (Hrz. Hüseyin Ayan), Erzurum.
- ŞEYYÂD HAMZA (1946), **Yusuf ve Zeliha**, (Nşr. Dehri Dilçin), TDK Yay., İstanbul.
- ŞİRÎ (1981), **Selîm-nâmeler ve Şîrî'nin Selîm-nâmesi**, (Hrz. Necatî Danacı), İstanbul Üni. Edebiyat Fak., Türkiyat Ens., T 2343, İstanbul.
- ŞÜKRÎ-İ BİTLİSÎ (1997), **Selîm-nâme**, (Hrz. Mustafa Argunşah), Erciyes Üni. Yay., Kayseri.
- TAHBASZADE, Abdürresuül (Hayyampur) (1945), **Türk ve İran Edebiyatlarında Yûsuf ve Züleyha Mesnevîsi**, İstanbul Üni. [Basılmamış DT].
- TÂHİR-ÜL MEVLEVÎ (1984), **Edebiyat Lügati**, Enderun Yay., 2. Baskı, İstanbul.

- TARLAN, Ali Nihad (1922), **İslâm Edebiyatında Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsi**, İstanbul Üni. [Basılmamış DT].
- TAŞLICALI YAHYA (1993), **Taşlıcalı Yahya'nın Şâh u Gedâ'sı**, (Hzr. Pınar Aydemir), Ankara Üni. SBE, Ankara [Basılmamış YLT].
- TAŞLICALI YAHYA (1995), **Gencine-i Râz [İnceleme-Metin-İndeks]**, (Hzr. Bekir Çınar), Erciyes Üni. SBE [Basılmamış YLT].
- TAŞLICALI YAHYA BEĞ (1970), **Kitâb-ı Usûl**, Ankara Üni. DTCF, Lisans Tezi, Ankara.
- TDEA, **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi** (1997), "Ahmediyye" Mad., C. 1, İstanbul.
- TEBRİZLİ AHMEDÎ; **Yûsuf u Züleyhâ**, Marmara Üni. Fen-Edebiyat Fak. Ktp. Nu. 51.
- TEBRİZLİ AHMEDÎ (1996), **Esrâr-nâme [İnceleme-Metin]**, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara.
- TEKİN (ALPAY), Gönül (1991), **Şem ü Pervane, Feyzî Çelebi, A Seventeenth Century Ottoman Mesnevî in Syllabic Meter; Text, Interpretation and Facsimile**, Harvard University.
- TEKİNDAĞ, M.C.Şehâbeddîn (1971), "İzzet Koyunoğlu Kütüphanesinde Bulunan Türkçe Yazmalar Üzerine Çalışmalar I", **Türkiyat Mecmuası**, Cilt: XVI, ss. 133-62.
- TEZCAN, Nuran (1978), "Lâmi'î'nin *Gûy u Çevgân* Mesnevîsi", **Ömer Asım Aksoy Armağanı**, TDK Yay., Ankara, ss. 201-25.
- TEZCAN, Nuran (1974), **Lâmi'î's *Gûy u Çevgân* Supplementband** 35, Franz Steiner Verlag, Stuttgart.
- TEZCAN, Semih (1994), **Süheyl ü Nevbahâr Üzerine Notlar**, Simurg, Ankara.
- TİMURTAŞ, Faruk K. (1948), "XVII..Asır Şairlerinden Edimeli Güffî ve "Teşrifât-üş-Şuarâ"sı", **İÜEF TDED**, İstanbul, ss. 193-221.
- TİMURTAŞ, Faruk K. (1959), "Türk Edebiyatında Husrev ü Şirin ve Ferhad ü Şirin Hikâyesi", **İÜEF TDED**, C, IX, İstanbul, ss. 65-88.
- TİMURTAŞ, Faruk K. (1960), "Şeyhi ve Niza-mî'nin Husrev ü Şirin'lerinin Konu Bakımından Mukayesesi", **İÜEF TDED**, C. X, İstanbul, ss. 25-34.
- TORUN, Ali (1998), **Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvet-nâmeler Üzerine Bir İnceleme**, KB Yay., Ankara.
- TOSKA, Zehra - Nedret Burçoğlu Kuran; (1996), "Ferideddin-i Attar'ın *Mantuku't-tayfının* 14, 16, 17 ve 20. Yüzyıllarda Yapılmış Türkçe Yeniden Yazımları", **Journal of Turkish Studies [Türklük Bilgisi Araştırmaları] Abdülbaki Gölpınarlı Armağanı II**, Volume 20, ss. 251-265.
- TULUM, Mertol (2000), **Tarihî Metin Çalışmalarında Usul, Menâkıbu'l-kudsiyye Üzerinde Bir Deneme**, İstanbul.
- TURAN, Zikri (1988), **Mecnun u Leyla: Hakiri [Transkripsiyon ve Dil İncelemesi]**, İnönü Üni. SBE [Basılmamış YLT].
- TURŞUN FAKI (trhs.), **Hız. Peygamber Ebû Cehl ile Güreş Tuttugudur**, Ankara Üni. Ktp., S. Özeğe Bölümü, Nu. 544, yk. 5a-12b.
- TURŞUN FAKI (trhs.l), **Gazavât-ı Resûlullâh, Kıssa-i Mukaffa**, İstanbul Millet Ktp. Manzum Eserler Böl., Nu. İ222/4, yk. 79b-109a.
- TURŞUN FAKI (1933), **Muhammed Hanefî Cengi**, (Nşr. Mehmet Şâkir), İstanbul.
- ULAŞ, U. Halim (1998), **Alî Akkirmânî: Hayatı, Edebî Şahsiyeti ve Gavriye Mesnevîsi** [Tenkitli Metin - İnceleme], Atatürk Üni. SBE [Basılmamış YLT].
- ULUDAĞ, Erdoğan (1997), **Vak'aya Dayalı Bir Eser Olarak Lâmi'î Çelebi'nin Salâmân u Absal Mesnevîsi [İnceleme - Karşılaştırmalı Metin -Sadeleştirme]**, Atatürk Üni. SBE [Basılmamış DT].
- UŞŞÂKÎ, **Uşşâkî Abdullah Salâh; Hilye-i Hasaneyni'l-ahseneyn, Süleymaniye Ktp. Halet Efendi Böl. Nu. 355/2.**
- UYGUN, Rasim (1988), "Ali Şir Nevai'nin *Ferhad ü Şirin'i*", **TDAY - Belleten** 1957, TDK Yay., Ankara, ss. 115-30.

- UYSAL, R. Selçuk (1998), "*Çengnâme* Hakkında", **Folkloristik; Prof. Dr. Dursun Armağanı**, Ankara, ss. 449-58.
- UZLUK, Feridun Nafiz (1964), "Şair Mu'îni Mustafa'nın *Mesnevî* Çevirisi *Mesnevî-i Murâdî*, X. **Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler 1963**, TDK Yay., Ankara, ss. 113-42.
- ÜNVER, İsmail (1974), **Türk Edebiyatında Manzum İskender-nâmeler**, Ankara Üni. DTCF Ktp. Nu. 205 [Basılmamış DT].
- ÜNVER, İsmail (1977), "Ahmedî'nin *Cemşîd ü Hurşîd* Mesnevîsi Üzerine", **Türkoloji Dergisi**, Cilt: 7, Ankara, ss. 171-80.
- ÜNVER, İsmail (1978), "Ahmedî'nin *İskender*namesindeki Mevlid Bölümü", **TDAY-Belieten 1978**, TDK Yay., Ankara, ss. 355-411.
- ÜNVER, İsmail (1982), **Ahmed-i Rıdvân Hayatı Eserleri ve Edebî Şahsiyeti**, Ankara [Basılmamış Doçentlik Tezi].
- ÜNVER, İsmail (1986), "Mesnevî", **Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)**, S. 415-416 - 417 / Temmuz - Ağustos - Eylül, Ankara, ss. 430-563.
- ÜNVER, İsmail (1986a), "Ahmed-i Rıdvân", **Türk Tarih Kurumu Belleten**, Cilt: L, Sayı: 196, Ankara, ss. 73-125.
- VEHBÎ (1994), Lutfiyye, (Hrz. Ali Beyzadeoğlu), Bedir Yayınevi, İstanbul.
- VİSÂLÎ; **Kıyâfet -nâme**, Atatürk Üniversitesi Ktp. Ağâh Sırrı Levend Kitaplığı Nu. 269.
- YAHYÂ BEY; (?), **Menâkıb-ı Hazret-i Yûsuf * Aleyh' is-selâm ve Zelfhâ**, İstanbul.
- YAHYA BEY (1979), **Yahyâ Bey, Yûsuf ve Zelfhâ [Tenkitli Basım]**, (Hrz. Mehmed Çavuşoğlu), İstanbul Üni. Edebiyat Fak. Yay., İstanbul.
- YAHYA BEY (Taşlıcalı); (1992), **Gülşen-i En-vâr**, (Hrz. İbrahim Doğanıyigit), Erciyes Üni. SBE, Kayseri [Basılmamış YLT].
- YAVUZ, Kemal (1977), **Mu'îni'nin Mesnevî-i Murâdiyyesi**, 2 Cilt, İstanbul Üni. SBE [Basılmamış DT].
- YAVUZ, Kemal (1983), "Sultân II. Murâd Devri Mevlevî Şairlerinden Muinuddîn Bin Mustafa ve Mesnevî Tercümesi", **TDE Araştırmaları Dergisi II (Prof. Dr. Harun Tolasa Özel Sayısı)**, Ege Üni. Edebiyat Fak. Yay., İzmir, ss. 183-204.
- YAVUZ, Kemal (1989), "Galat, Galatat ve Mu'îni'nin Dildeki Tasarrufları", **Türk Dünyası Araştırmaları**, Sayı: 60, Haziran, ss. 127-48.
- YAZICI SÂLİH (Selahaddin); (1994), **Kitâbu'ş-şemsiyye (Melhame-i Şemsiyye) [Dil Özellikleri-Metin-Söz Dizini]**, (Hrz. Mehmet Terzi), İnönü Üni. SBE [Basılmamış DT].
- YAZICI SÂLİH (1998), **Yazıcı Sâlih ve Şemsiyyesi [İnceleme-Metin]**, (Hrz. Atilla Batur), Erciyes Üni. SBE [Basılmamış YLT].
- YAZICIOĞLU MEHMED (1996), **Muhamme-diyye I-II**, (Hrz. Âmil Çelebioğlu), MEB Yay., İstanbul.
- YENİKALE, Ahmet (1996), **Hüsn ü Aşk: Tahlil**, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üni. SBE, [Basılmamış YLT].
- YENİPAZARLI VÂLÎ (1996) **Yenipazarlı Vâ-lî'nin Hüsn ü Dil Mesnevîsi [İnceleme-Metin-Sözlük]**, (Hrz. M. Fatih Koksall), Erciyes Üni. SBE [Basılmamış YLT].
- YERDELEN, Cevat (1988), **Türk Edebiyatındaki Kıyâfet-nâmeler ve Niğdeli Visâ-lî'nin Vesiletü'l-irfân Adlı Kıyâfet-nâme-si**, Atatürk Üni. SBE [Basılmamış YLT].
- YILMAZ, MEHMET (1992), **Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözcükler (Ansiklopedik Sözlük)**, Enderun Yay., İstanbul.
- YOLDAŞ, Kazım (1998), **Tutmacı'nın Gül ü Hüsvrev'i [İnceleme-Metin]**, İnönü Üni. SBE [Basılmamış DT].
- YUNUS EMRE (1990), **Yunus Emre Divanı III [Risâletü'n-nushiyye - Tenkitli Metin]**, (Hrz. Mustafa Tatçı), KB Yay., Ankara.
- YURTSEVER, Murat (1984), **Lâmî'î Çelebi, Şehrengiz-i Bursa**, Marmara Üni. SBE [Basılmamış YLT].
- YÛSUF HAS HÂCİB (1979), **Kutadgu Bilig I Metin**, (Hrz. Reşid Rahmeti Arat), TDK Yay., İkinci Baskı, Ankara.

- YÛSUF HAS HÂCİB (1988), **Kutadgu Bilig**, (Çeviri: Reşid Rahmeti Arat), TTK Yay., 4. Baskı, Ankara.
- YUSUF-I MEDDAH (1945), **Türk Edebiyatı Örnekleri I. Varaka ve Gülşah**, (Nşr. İsmail Hikmet Ertaylan), İstanbul Üni. Yay., İstanbul.
- YUSUF-I MEDDÂH (1976), **Varka ve Gülşah A. Fourteenth Century Anatolian Turkish Mesnevî**, (Yayınlayan: Grace Martin Smith), Leiden.
- ZA'ÎFÎ; **Kitâb-ı Sergüzeşt-i Za'îfî**, Topkapı Müzesi Ktp. Revan Köşkü Nu. 822/5.
- ZA'ÎFÎ (trhs.), **Bâg-ı Behişt**, Topkapı Sarayı Ktp. (Revan Köşkü), Nu. 822, 2b-56.
- ZA'ÎFÎ (1459-1462), **Gazavât-ı Sultân Murâd İbnî Muhammed Han**, Afyon İl Halk Ktp. Gedik Ahmed Paşa Böl., Nu. 18349/1.
- ZA' ÎFÎ (1978), **Zaifi'nin Gülistân Tercümesi**, (Hrz. Şerife Çavuşoğlu), Ankara Üni. DTCF, Lisans Tezi.
- ZA'ÎFÎ (1993), **Za'îfî Pir Mehmed ve Gülşen-i Sîmurg [İnceleme-Tenkidli Metin]**, (Hrz. Ali Rıza Özuygun), Atatürk Üni. SBE [Basılmamış YLT].
- ZA'ÎFÎ, Fîr Mehmed b. Evrenos b. Nûreddîn Za'îfî (1996), **Kitâb-ı Bostân-ı Nasayih**, (Hrz. Ümit Tokatlı), Erciyes Üni. Yay., Kayseri.
- ZA'ÎFÎ (1998), **XVI. Asır Şâirlerinden Zaifi ve Bâg-ı Behişt Mesnevîsi** (1154 Beyti), (Hrz. Mehmet Emin İnan), Erciyes Üni. SBE [Basılmamış YLT].
- ZAJACZKOWSKI, A. (1960), "Kutb'un *Hüsrev ü Şirin* Adlı Eseri Hakkında", **VIII, Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler** 1957, TDK Yay., Ankara, ss. 159-64.
- ZARÎFÎ (1995), **Zarîfî ve Mihr ü Mâh Mesnevisinin Tenkidli Metni ile İncelemesi**, (Hrz. Vedat Nuri Turhan), Atatürk Üni. SBE [Basılmamış YLT].
- ZÂTÎ; **Şehr-engîz-i Edirne**, Süleymaniye Ktp. Lâlâ İsmail Nu. 443/3.
- ZÂTÎ (1998), **Zâtî'nin Şem' u Pervâne Mesnevisi [İnceleme-Metin]**, (Hrz. Sadık Armutlu), İnönü Üni. SBE [Basılmamış DT].
- ZAVOTÇU, Gencay (1997), **Türk Edebiyatında Gül ü Bülbül Mesnevîleri**, Atatürk Üni. SBE [Basılmamış DT].

COMPOSITION CHARACTERISTICS OF TURKISH MESNEVIS

Assist. Prof. Dr. Ahmet KARTAL

Kırıkkale University Faculty of Science and Arts

ABSTRACT

Mesnevî is a poetical form, consisting of couplets in the same meter. Each couplet has an independent kafiye (rhyme). Having originated in Arabic literature, this poetical form was adopted firstly by Persian literature then by Turkish literature. Mesnevî which consists of couplets in the same kafiye (rhyme) has no restriction for the number of its couplets. It might be one couplet or twenty couplet or even thousands of couplets. The long mesnevi's are generally about a historical subject, a love story, a mystical issue and etc. In this study we first deal with mesnevî form then with formal characteristics of mesnevî composed in Turkish with the concrete examples.

Key Words:

Mesnevî, Turkish Literature, Turkish Mesnevî

ОСОБЕННОСТИ СТИХОСЛОЖЕНИЯ МЕСНЕВИ НА ТУРЕЦКОМ ЯЗЫКЕ

Доц. д-р Ахмет КАРТАЛ
Университет Кырыккале
Факультет естественных и гуманитарных наук

РЕЗЮМЕ

Месневи – это название формы стихосложения в одном такте, в котором в каждом бейте существует независимая рифма. Корни Месневи лежат в форме арабского стиха «реджез», которая перешла из арабской литературы в иранскую, и, в свою очередь, из иранской в турецкую. Месневи, которые состоят из рифмованных бейтов (aa / bb / cc / cc / ...), не ограничиваются по количеству бейтов. Существуют месневи, состоящие от двух бейтов и до 20-30, но наряду с этим были написаны истории, любовные истории, «шехренгизы», поучительные религиозные, моральные и мистические произведения, состоящие из тысяч бейтов. В данной работе сначала дается краткая информация о форме стихосложения месневи, и далее на примерах исследуются особенности стихосложения месневи, написанных на турецком языке.

Ключевые слова:

Месневи, Турецкая литература, Турецкие Месневи

